

ELŐADÁS A NÉPLIGETBEN

Köszöntjük a nemes szórakoztatás nyolcvanesztendős, Kossuth-díjas mesterét,
Kemény Henrik bánművészt!

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 3. szám

Kiadja a Cédrus Művészeti Alapítvány (felelős kiadó) megbízásából a Napkút Kiadó Kft., Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztőség titkár: **Balázs Ilma**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztik: **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (próza), **Király Farkas** (vers),

Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Pencz Levente** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés).

Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Gráfik Imre**, **Kosáry Domokos**, **Lászlóffy Aladár**,

Osztovits Levente, **Sánta Ferenc**, **Schwajda György**, **Konrad Sutarski**,

Sütő András, **Székely Magda** (tiszteletbeli konzulensek). • Alapította: **Masszi Péter**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. • Telefon: (1) 225-3474

E-mail: napkut@axelero.hu • Honlap: www.napkut.hu

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Rt. és az NH Rt.

ISSN: 1419-4082

A nyolcvanesztendős Kemény Henrik
köszöntése (a borítóbelsőkön)

Előter

Németh Ákos: Veszélyes vizeken 3

Évgyűrűk

Huszi Péter: Több élet – egy élet. 5

Lőrinczy Attila menekültműve 8

Mustra

Borbély Szilárd: A' Credencz. 39

Ébert Tibor történelmi jegyzetvázlatai 45

Molnár András esszéje. 51

Király Nina tanulmánya 58

Tárlat

Kemény Henrikkel Zalán Tibor beszélget . . . 63

Kemény Henrik bábjai

és II. János Pál pápáról készült bélyegek

(a színes mellékleten)

Emlékezet

Verrasztó Gábor: II. János Pál bélyegeken . . . 65

Konrad Sutarski: II. János Pál temetésnapján 66

Lászlóffy Aladár: Kolozsvári Papp László 67

Gergely László összefoglalója 68

Bujtor László jelenete 71

Szótár

Balázs Géza: Thalia magyar nyelve 75

Falvai Mátyás prózája 80

Bernhart Tibor víziója 82

Balla D. Károly verse 84

Fodor Ákos versei 85

Szauer Ágoston két verse 86

Karaffa Gyula verse 87

Horváth Tamás prózaverse 89

Fecske Csaba verse 90

Hetedhét

Iain Crichton Smith: Kelet-Európában 91

Charles Tomlinson: Thomas Jones Nápolyban;

Az utazás: Pescocostanzo–Róma

(Dörgő Tibor fordítása) 91

- Leonyid Nyemcev: Az apród tanácsadója;
A lovagiasság virága; Portálon Rózsaablak
(Erdódi Gábor fordításai) 93
- Christine Busta: Téli csillagok alatt;
Déli pályaudvar, 23 óra; Új évszak
(Cseh Károly fordításai) 95
- Thomas Bernhard: A dómban; Szent Péter
udvarában; Salzburg; Seekircheneri temető
(Erdélyi Z. János fordításai) 96
- Tomaž Šalamun: Jelenet; Nikola Tesla;
Puff puff poccs (Lukács Zsolt fordításai) . . . 98
- Maciej Nowak: Mi, avagy az új színház
(Király Nina fordítása) 100

Berek

- Immanuel Wallerstein: A nyitott tér dilemmája:
a Társadalmi Világforum jövője (2. rész) 105

Ablak

- Bréda Ferenc: Mimesis mythica? 113
- Posta Ákos István: Tatabányai színházi látcsó 116
- Szokolczay Lajos: A világ egy kínzókamra . . 117

Illusztrációk:

- Kemény Henrik bábjai 88, 104

A színes melléklet képanyagát a debreceni Vojtina Bábszínház, a fekete-fehér illusztrációkat az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet bocsátotta rendelkezésünkre.

Melléklet

József Attila-emlékév 3.

Eszteró István, Pollágh Péter, Zsirai László,
Dörgő Tibor, Kemal Özer, Metin Demitraş,
Behçet Aysan, Ahmet Oktay (Tasnádi Edit
fordítása), Szócs Attila, Marafkó László

Folyóiratunk támogatói:

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

VII. évfolyam 3. szám

Színről színre

VITÉZ LÁSZLÓ
ÉS A FEKETE ÖRDÖG

E számunk művészvendége, Kemény Henrik bábművész 1925-ben született. A család mutatványos bódéjában nőtt fel, az apja és nagyapja által teremtett több mint százéves hagyományokat folytatja. Az 1950-es évek elején felszámolják a népligeti vurstlit, ekkor két évtizedre az Állami Bábszínházhoz kerül, majd visszatér a vándorszínházhoz. A Népművészet Mestere, érdemes művész, 2005-ben Kossuthdíjjal tüntették ki.

Németh Ákos

Veszélyes vizeken

Magyarországon a színház él, virágzik, sőt nem lehet jegyet kapni. Becsületes színházigazgató panaszkodik kicsit, „megvonták az áfavisszatérítést”, aztán mégse vonták meg, csak részben, vagy ki tudja. Emlékszik még valaki a rendszerváltás rémhíreire? (Egy sor színházat fognak likvidálni, lesz orfeum, kupleráj, autómosó.) De mára akkora a siker, hogy lehetetlen, hogy jegyet kapjon az ember, normálisan oldalt megy be mindig mind, és nézi, ami van. Ami a showbusinessben van, ahogy a színházi szlengben hívják.

Színházban dolgozni, bármit, iskolás és mohó kíváncsiságot jelent, naivitást, vallásalapító püspökök dühét, agressziót, példabeszédeket, egy szerzetes exhibícióit, a különállás gögjét és siralmait, olyasmit, mint belelapozni egy látnok emlékirataiba.

Nézőnek lenni itt, akár halnak lenni egy izzó akváriumban.

Ám ami látható, túlélési helyzetgyakorlatok sora, sírnivalóan megúszott esték, ötlettelen évadok, kipipált bemutatók, teljesített ütemterv és más lőrék és ecetes borok. Szomorú vecsernye a képzelet temetésén.

- A vidéki színház ma hűbérrendszerben él, ahol az igazgató a birtokos gróf, pallosjoga van, udvara, kegyencei, akikkel falkavadászatra vonul, falusi rezesbandák ünneplik belovagolását, és álmában kövér nőket fest Rembrandt modorában.

Fenntartója számára érdektelen a színház szakmai visszhangja, ha nincs feltűnőbb gazdasági visszaélés, a könyvelő se mond fel, mert nem fenyeget az összeomlás, mindenki boldog. Vidéki igazgató végzős színészt elvből nem szerződtet, olcsóbb, alázatosabb és kezesebb a helyi nevelés, és még próbapénzt se kér.

- Különös: (egy-egy helyet leszámítva) sehol nincs beosztott rendező.

Ez se jó, se rossz, de a tény különös útjelző karó.

Fiatal (és idősebb) rendezők csüggedt cigánykaravánjai járnak a magyar ugart, egymásra cserélik őket az igazgatók, második munkára nem szokás marasztalni senkit, nincs bizalom. Szomorúan hegedülnek a cigányok, angyalok harsonájáról álmodoznak.

- Társulatok nincsenek, csak több-kevesebb véletlenséggel együvé sodródott színészek, akiket sem ízlés, sem egy mérvadó színházcsináló személye, sem más közös szempont nem fűz egybe. Formális társulatok mégis vannak, akik együttléte a szereposztási kényszeren túl semmit sem eredményez, nem épít semmit, és egyáltalán nem jó semmire.
- Vannak persze független ügyek, ad hoc összeálló csapatok és előadások, ahol az idő javát a szervezés viszi el, rövid időkre atomhasadásnyi energiák szabadulnak fel, és, karbantartás híján, hunynak ki. Az efféle előadások ritkán játszhatók, gyakran nem érnek be, és az alkotókban felmerül, mi végre hoztak létre előadást, ha havonta csak egyszer játszhatják?

Állomások egy mit sem sejtő esküvői menet kirándulásán a sivatagba.

- Rejtelem, hogy a mai magyar színház mit akar a közönségétől, akar-e egyáltalán valami? Persze, mit is akarna, ha mindig minden siker?
- Tünet és ok egyben, de jellemző, a környéken Magyarország az egyetlen, amelynek nincs rendszeres nemzetközi színházi fesztiválja.

Állnak a falak, néhányan felmászhatnak a tetejére, óvatosan ülnek az üvegcserepeken, és nézelődnek kifelé bátortalanul. A falon belül vagy kétezer ember, meghitt falu, szidják meg szeretik egymást, mit se tudnak a kinti szibériákról, jobb ez így.

- Eretnekszaga van, annyi biztos. Káprázatokban és komor mennyországokban él, ízetlenek az emlékei (át-átszövi holmi parasztszoknya és könnyű selyemkendő, és más operettbohóságok), gondosan ápolja gyilkos és szent düheit, mély megindulással sírokat ás, megilletődik, mint egy kislány első áldozáskor, szereti a templomi zenét, hisz a grálban, a hajnali részegségben, és valamiféle erotikus mechanizmussal ontja szó-alkímiáját.

A kritikáról beszélek, íme, a kancsal kocsmacégér. Ám minden szakmának olyan a kritikája, amelyet kinevel magának. A kritika vele nő, mint fával a fagyöngy.

- Valaha vívmány volt, nyilván, de lassan el kell gondolkozni a repertoárszínház jövőjén. Ma úgy tűnik, ez a művészi korrupció melegágya (ráadásul a színházi mûszak gyilkosa). Talán kiút a „kis en suite” rendszer? De akár így, akár úgy, valami furcsaság van az építményben, ha a gondolatgazdag előadások zömmel a rendszeren kívül, a túlélés művészeinél születnek (akiknek alternatív a gúnyneve), míg a rendszer szivacsa tocsog az igénytelenségben. A művészi kockázatot nem vállaló színházak ugyanazt a támogatást kapják, mint akik hazardíroznak a közönség kegyeivel, sőt nevelni akarják. Be kellene látni, hogy az alja ízlésnek nem kereshető színházi megfelelés, vagy ha van ilyen, ne hívjuk színháznak.
- Közkeletű szemlélet szerint a színházaknak ma nem művészigazgatókra, hanem menedzserekre van szüksége. Nos, mindenestre nem baj, ha legalább emberek ők, a színházvezetés ugyanis mégis inkább szól embersegről, mint könyvelésről. Az igazgatói pályázati rendszer elvtelen, értelmetlen és politikailag olyan korrump, hogy kár rá szót vesztegetni. Viszont a struktúra nem változik magától, haszonélvezői mért akarnának változást? Abban érdekeltek ők, hogy működjön a rendszer, nem pedig abban, hogy jól működjön. Minden egyéb észrevétel csak olyan, mint egy csecsemő átkozódása a bölcsőben, bosszantó, de nem hallatszik messze.
- Az előadások előállításában tekintetében a rendszer egyszerre szűkmarkú és pazarló. Egyik színház egy előadása díszletéből más társulat hónapokig megél. Tanulságos viszont, hogy a „szakma” csak a pénzkérdés említésére horkan fel egységesen, és mutat bármilyen összhangot (ld. áfatörvény), különben mindenki magának kapar. Ez a szakma rövid távon is jellemtelemnevel.

Úszik az eltévedt hajó, úszik vele kétezer ember, vidáman ünnepel, néhány lóg csak fenn az árbockosárban, és nézi, van-e part egyáltalán.

Huszi Péter

Több élet – egy élet

átlagos család

Apám jogi doktor volt, aki aztán az '56 utáni éveket hegedűsként töltötte. Részben a MÁV-szimfonikusoknál, részben az Operaházban játszott. A szüleim elváltak. Az édesanyám, hál' Istennek, 95 éves. Vele éltünk mindketten, a nővérem és én is. A Rózsadombon laktunk, a Trombitás utcában a Vasas-pálya mellett. Lorántffy Zsuzsanna úti Általános Iskolának hívták az iskolát, ahova jártam, ma ismét Baár-Madasnak. Nagyon szép iskola. Utána a Rákóczi gimnáziumba kerültem, ami kiváló fiúgimnázium volt. Ahogy visszaemlékszem, meglehetősen korán kiderült, hogy valamilyen módon, de a színházzal akarok foglalkozni. A kertünkben színházi előadásokat hoztam össze, amelyeknek, azt hiszem, az írója és a rendezője is én voltam. Történeteket játszottunk. Az általános iskolában már Mátyás király igazmondó juhászához fogható szerepeket játszhattam. És a versek! Végigkísérték az életemet, és én is úgy alakítottam, hogy ezt tegyék. A gimnáziumban önképzőkörbe jártam. Doktor Bodolay Géza tanított, aki nagyon erősen vonzódott a színházhoz. A fia ma a kecskeméti Kátona József Színház igazgatója, mégpedig nagyon jó igazgató és rendező. Úgy látszik, öröklődött náluk a színház iránti szeretet. A gimnáziumban előadtuk a *Bánk bánt*, még hozzá a teljes darabot, ami még egy nagy színháznak is komoly erőfeszítés. Hónapokon keresztül próbáltunk. A tanár úr Bánk bán szerepét rám osztotta, ő maga pedig Tiborcot játszotta. Jelmezben, maszkban – nagy és bátor tett, hisz a diák a legkritikusabb közönség. Tulajdonképpen ezzel egyenes út vezetett ide, a Színház- és Filmművészeti Egyetemre, ahol most beszélgetünk, és ahol most már igazán itthon vagyok. Ilyen szempontból azt mondhatnám, egyenes volt az út, és egyenes volt a főiskola elvégzése után is, habár...

habár

...csak az lát egyenes utat, aki kívülről nézi az embert. Ezt sokszor fogalmazták meg velem kapcsolatban, hisz hatalmas szerepeket játszottam el, s ez csak kivételezett színészeknek jut. De áldozat nélkül nem megy! Csak azok tudják, akik ezt csinálják, hogy egy szép este, egy nagy történet eljátszása egy színésznek mennyi fizikai és szellemi energiájába kerül. De ez a hivatás! Ezért hagytam abba a „habár” szónál, mert ez csak rám tartozik, hiszen, ha nem akartam

volna, akkor nem vállalom. Választhattam volna a könnyebbik utat, ha annak idején nem döntök úgy, hogy szinte mindent feláldozok a színházért és sok mindent nem csinálok, amivel esetleg lehetett volna pénzt keresni. Ez vonatkozik a vacak kis tévéjátékokra, a szinkronizálásra, de a nagyszerű rádiózásra is, amit azért nem csináltam, mert a felkészülés számomra sokkal több időt igényelt volna. Azt mondtam, színház. És ebbe beletartozik minden. Pontosan tudtam egész életemben, hogy, ha este a *Peer Gynt*-öt játszom vagy a Lajos királyt, vagy manapság a *Hegedűs a háztetőn*, akkor reggeltől úgy kell beosztanom az energiáimat, hogy este azt tudjam adni, amit kötelező adnom. Ilyen szempontból természetes, hogy az ember áldozatot vállal. Évekig még a nyarak is azzal teltek, hogy tanultam a következő évad első nagy klasszikus bemutatójának a szövegét. És nemcsak tanulni kell, hanem szellemileg és fizikailag is készen állni arra, hogy este úgy játsszam el, hogy a közönség egy hiteles történetet halljon és lásson. Tudja ugyan, hogy ki vagyok, de mégis, egy kicsit el kell varázsolnom őket, hogy elhiggyék, Hamlet vagy éppen a „tejesember” áll a színpadon. Mert csak így tudják beleélni magukat a történetbe, csak így tudnak velem jönni, és a történettel. Mindig azok a legboldogabb pillanatok – és nem a taps, nem a siker és főleg nem a pénz –, amikor érzem, hogy közönség együtt lélegzik az előadással. A Madách Színház stúdiójában ezekben a napokban Arthur Miller *Édes fiain* című darabját játsszuk. Ez a legutóbbi bemutatónk, és megint érzem, hogy egy olyan drámában játszom, és úgy, ahogy a színházat valamikor, a kezdet kezdetén elképzelttem.

milyen lettem

Elsősorban genetikai kérdés. Mit hoztam a szüleimtől, az élet során mit kaptam a családomtól, a gyerekeimtől, a tanítványaimtól? Komolyan gondolom, hogy erős oda-vissza hatás működik a pedagógus és a diákjai között. A színészekről általában azt mondják, hogy belebújnak egy szerep bőrébe. Azt tapasztaltam, hogy nemcsak én bújok a szerepbe, de a szerepek is az én bőrömbé. Kiváltképp, ha évekig játszottam egy-egy szerepet. Lényegében majdnem mindegy, hogy ez a Hamlet, a Jago, a Peer Gynt, esetleg egy király vagy egy hétköznapi ember bőre volt, ha komolyan foglalkoztam a szerepekkel, akkor ők is belém bújtak. Sokszor, amikor véleményt alkottam, mondtam vagy mondok ma is, abban óhatatlanul benne vannak a szerepeim is. Belenyúltak az életembe, a gondolkodásmódomba, olykor úgy is, hogy nem is veszem észre, de valahogy ők is belejátszanak az ítéleteimbe. Ez jó! Mert azt hiszem, „akiket” így vittem, cipeltem magammal, foglalkoztam a sorsukkal, próbáltam esténként újra életre kelteni őket, sokszor segítettek nekem is. Kissé olyan, mintha több életet éltem volna. Nemcsak ennek a Huszti Péternek az életét, hanem a szerepeim életét is. Sorsuk mindenestre erősen belejátszott az életembe, még ha néha kicsit terhes is ennyiféle életet élni és magammal cipelni. Ugyanakkor biztos, hogy az eljátszott drámákkal, szerepekkel emberileg is jóval gazdagabb lettem.

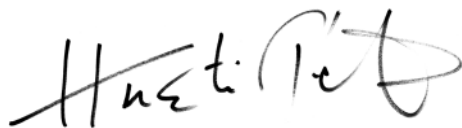
még valami

A Madách Színházban klasszikus szerepek tömegét játszottam, és játszottam számos filmben, valamint televíziós játékban is. Itt meg kell állnunk egy pillanatra! Tanítok az egyetemen, két perióduson keresztül voltam rektor, most pe-

dig, már tizennyolc éve, a színházi főtanszakot vezetem. Rengeteg tanítványom van, játszik, és nagyon jók. Fialat színész koromban hetente volt egy bemutató a televízióban, méghozzá a legrangosabb szerzőktől: Németh László, Sütő András, Shakespeare, Csehov, G. B. Shaw és az akkori fiatal vagy középgeneráció: Szakonyi, Görgey, Gyurkovics, Csurka. Minden héten őket játszottuk, és ezeket nézte a közönség. Egy bemutató után, az emberek a hivatalokban vagy kávéivás közben a két Bolyairól, az áruló Görgeyről, Kossuthról vagy Hamletről beszélgettek. Arról, amit este láttak. Érezhető volt a televízió és a színház hatása a felnövekvő generációk életében. Ezekon a nagy történeteken keresztül találkozhattak a magyar nyelv szépségével és gazdagságával. Még akkor is, ha éppen Shakespeare-t játszottunk magyarul, hiszen a Shakespeare- vagy Csehov-fordítások mérhetetlenül gazdag alkotások, a legnagyobb költőink, íróink munkáját dicsérik. Ezáltal Sütő András, Németh László és Illyés Gyula nyelvén nőhettek fel a generációk. Ebből a szempontból színésznek és talán fiatalnak is egyszerűbb, jobb volt lenni, mint most. A mi időnkben a főiskola elvégzése után egy fiatal színész, aki igazán tehetséges volt, leszerződött egy budapesti vagy vidéki színház társulatához, s ott a tehetsége, a tudása évről évre, szerepről szerepre csiszolódott. Most világszerte a pénz lett a főszereplő a színházakban. A fiatal színészek produkcióról produkcióra, színházról színházra vándorolnak. A nagy színházakat a musicalek elhódították, nagyszerű prózai művek, klasszikus és új magyar drámák a stúdiószínházakba szorulnak. Csökken a bemutatók, a szerepek száma. De reménykedjünk, hogy nem lesz mindig így. Hiszem, hogy az igazi, jó színház legyőzi a divathullámokat, ahogy Steinbeck mondja: „A színház évszázadok óta haldoklik, de soha nem adja meg magát.”

a színház iskolája

Az utóbbi években az egyetem főszereplője lett az életemnek, és itt visszatérünk a beszélgetésünk elejére, „a valamit valamiért” kérdésére. Az elmúlt években gyakran történt meg velem, hogy kénytelen voltam film- és tévés szerepeket visszautasítani, mert a forgatás akadályozta volna egyetemi munkámat. De ez részemről nem áldozat, hiszen a tanítás, a néha keservesen megszerzett tudás, az évek alatt összegyűlt tapasztalat átadása mára az életem legfontosabb része lett.

Lőrinczy Attila

Fahim

(menekült dráma)

SZEREPLŐK

FAHIM – Magyarországon élő afgán férfi
 MAJA – Fahim felesége
 HAFEZ – afgán menekült
 FARZANA – Hafez anyja
 CIDI – botcsinálta embercsempész
 ANDI – Cidi ideálja
 FERI – Cidi tesója
 KARALYOS – az embercsempész-hálózat feje
 MUCI MAMA – nagyszájú asszony
 ORÉMUSZ ATYA – vidéki plébános
 PREDRAG – szerb embercsempész
 BANO – montenegrói embercsempész
 EGY TÁVOLI HANG
 valamint menekültek

Az előadás során kerülendő az idegen nyelvű részletek bármiféle szinkronizálása vagy magyar feliratozása. A másiktól ezúttal mindenki annyit értsen, amennyit valóban ért; legyen ez most ne csak a szereplőkre, de a nézőkre is igaz... Az angol szövegrészekben ejtett hibák szándékosak.

1. jelenet

AFGÁNOK „MEGÉRKEZÉSE” PRO- LÓGUS

2. jelenet

Tikkasztó nyár. Alkony, hajnal vagy éjszaka. Cidi és Orémusz atya horgászik a Tisza-parton. Jó darabig csak némán nézik a bot végét vagy a foszforeszkáló

kapásjelzőt. Egyiküknél mintha mozdulna a spicc... Mégse... Ilyesmik.

CIDI Pedig most jött a víz.

ORÉMUSZ Alig hogy valamit.

CIDI Mer' mindent lehalásznak a rap-
sicok. Egyre pofátlanabban. Mázsá-
kat szednek ki naponta. És benne
vannak a halőrök is nyakig, mert
különböztet mért, hogy nem kapják
el őket soha?

ORÉMUSZ Majd elnyerik méltó bün-
tetésüket.

CIDI Kötve hiszem.

ORÉMUSZ Nem a mi dolgunk.

CIDI De velünk basznak ki... Már bocsánatot a szóért!

(szünet)

CIDI Még törpe se jön, pedig az mindig szokott.

ORÉMUSZ Na, a törpe, az inkább ne is jöjjön!

CIDI Én szeretem... pörköltnek, paprikásan.

ORÉMUSZ Nem sporthal, és sose tudom rendesen leszedni... annyira benyeli. Az ember csak tépi ki a torkát, akárhogy vigyáz a szegény kis dögre.

CIDI Kit érdekel, hogy sporthal, mikor finom? És nincsen benne szálka, az se mindegy.

ORÉMUSZ Bevallom, engem fölöttebb viszolyogtat. Van benne valami... félelmetesen alattomos.

CIDI De atyám! Hát őt nem Isten teremtette? Nem kell-e akkor őt is szeretnünk?

ORÉMUSZ Tréfálkozol, fiam?

CIDI Mér', nem szabad?

ORÉMUSZ Dehogynem.

(szünet)

CIDI Valamit viszont kérdeznék komolyan...

ORÉMUSZ Annak csak örülök.

CIDI Mostanában ezen gondolkodom... hogy a szegényeken, ugye, segítenünk kell, Tiszi bá... az el-esetteken... a nyomorultakon?

ORÉMUSZ Hiszen te is tudod, fiam.

CIDI És bármi áron?

ORÉMUSZ A könyörületességnek csak gyöngeségünk szab határt.

CIDI Még akkor is, ha nekem is veszélyes?

ORÉMUSZ Mi lenne veszélyes?

CIDI Hát az... a könyörületesség.

ORÉMUSZ A legnemesebb tett az önfeláldozás, ha másokat fontosabbnak tudhatunk magunknál.

CIDI Igen, Tiszi bá... De ha amit teszünk másokért... törvénytelen.

ORÉMUSZ Hogyan lehetne törvénytelen, mi másokon segít? Miket beszélsz, fiam?

CIDI Hát például régen, a háborúban is, ha valaki bújtatott kommunistát, zsidót... még meg is ölhettek érte, pedig csak segített.

ORÉMUSZ Hát, igen. Gonosz hatalmak gyakran szembefordulnak Isten parancsaival.

CIDI És az ember ilyenkor mit tegyen?

ORÉMUSZ A legfőbb parancs mindig Isten parancsa.

CIDI A könyörületesség.

ORÉMUSZ Például a könyörületesség.

CIDI És honnan tudhatjuk biztosan, hogy az a hatalom gonosz?

ORÉMUSZ Onnét, hogy szembefordul Isten akaratával.

CIDI Szóval akkor ilyenkor, ha mi megszegjük a törvényt... nem bűnt követünk el... hanem szolgáljuk az Istent.

ORÉMUSZ Zúrzavaros beszéd ez. Mire készülsz, fiam?

CIDI Mindegy. Hagyjuk!

ORÉMUSZ Andika jól van?

CIDI Jól, csak sokszor ideges.

ORÉMUSZ És miért?

CIDI Hát a pénz miatt, hogy nincs elég pénz, azért.

ORÉMUSZ A pénz semmi, fiam. Nézzetek csak az ég madarait: nem vetnek, nem aratnak, és mégis bővelkednek.

CIDI Úgy látszik, Tiszi bá, nem vagyunk egyformák, mert mi vetünk is, aratunk is, megszakadok, mégsem bővelkedünk.

ORÉMUSZ Majd imádkozom értetek, fiam.

CIDI Köszönöm, Tiszi bá.
 ORÉMUSZ És gyere el gyónni. Meg-
 lásd, megkönnyebbülsz.
 CIDI Jó, majd elmegyek.
 ORÉMUSZ Te jobb ember vagy, mint
 gondolod, fiam.
 CIDI Na nem, azt nem hiszem.

(sötét, zene)

3. jelenet

(Fahim, Maja)

FAHIM Micsoda átkozott idő... Megint
 esik. Ez van már mióta... Csurom
 víz még a jó futócipőm... Özönvíz
 van, vagy mi van itt szerinted? Ma
 nem megyek... jobb, ha ma nem
 megyek.

MAJA Jobb, hogyha nem. Még meg-
 fázol nekem.

FAHIM Dagadt vagyok.

MAJA Hát aztán, édesem. Én is da-
 gadt vagyok. A korral jár, na és?
 De te különben nem is vagy da-
 gadt.

FAHIM Te nem vagy dagadt. Nekem
 vigyázni kell. Muszáj figyelni. Ré-
 gen sovány voltam, mint egy agár,
 most meg mi van? Csak nő a zsír-
 ra a zsír.

MAJA Szívem, te tényleg figyelsz ma-
 gadra. Néha talán túlzásba is vi-
 szed.

FAHIM Neked meg biztatnod kéne
 inkább.

MAJA Én csak azt mondom, amit
 gondolok. Fenének kell futkos-
 ni az esőben! Ma inkább úszni
 menj!

FAHIM Te is tudod, az úszás nem fo-
 gyaszt... Utálok is. Lábomba és
 tömeg, meg gyöttelelem.

MAJA De néha mégis jólesik.

FAHIM Neked.

MAJA Érdekes! Én lábombát se
 kaptam még soha. Te túlféled ma-
 gad, azért kapod.

FAHIM Ne kezd megint a hipochond-
 riám!

MAJA Egy szót se szóltam... Elmész?

FAHIM Nem tudom... Azért nagyon
 szakad.

MAJA Akkor ne menj.

FAHIM Jó... akkor ma nem megyek.

MAJA Okosan teszed.

FAHIM De holnap, bármi van...

MAJA Palóznakon....

FAHIM ...a négy kört lefutom.

MAJA Holnapra végre csak-csak már
 eláll.

FAHIM Alig hiszem, de mindegy, le-
 futom.

MAJA Palóznakon.

FAHIM Hogyhogy Palóznakon?

MAJA Megyünk anyámhoz.

FAHIM Holnap?

MAJA Megbeszéltük.

FAHIM Mikor?

MAJA Mikor, mikor? Holnap! Ne már,
 hogy nem tudod?!

FAHIM Na jó, de hogy mikor beszél-
 tük meg, azt kérdezem. Mikor?

MAJA Megörjítesz. Tíz napja leg-
 alább!

FAHIM Én egyáltalán nem emlék-
 szem erre.

MAJA Június 1. ...A születésnapja van!
 Együtt vettük meg a négy kerti
 széket!

FAHIM Most már tudom, csak kiment
 a fejemből.

MAJA Örülni fog?

FAHIM Meg lesz hatódva.

MAJA Ott is szeretsz futni, Palózna-
 kon.

FAHIM Kint az erdőbe', nagyon sze-
 retetek. Sokkal jobb a bokának és a
 térdnek. Sokkal jobb a föld, mint
 a beton.

MAJA Majd az a jó falusi levegő meg-
 nyugtat, rendbe hoz...

FAHIM Mit rendbe hoz? Nincsen semmi bajom.

MAJA Azért kicsit feszült vagy mostanában.

FAHIM Van miért. Talán szerinted nincs miért?

MAJA De van.

FAHIM A kurva stressz, az tesz majd a halálba.

MAJA Mert mindenben csak stresszeled magad.

FAHIM Legyél szíves, fejezd be ezt a témát.

MAJA Ahogy parancsolod.

(némi csönd)

FAHIM Már csak azon imádkozom, hogy ne csülök legyen. Nyáron csülök! Az eszem megáll! Anyád egy kész koleszterin-erőmű.

MAJA Ne bánts! Öreg szegény, máshoz szokott, háromhavonta egyszer kibírod.

FAHIM Ki én... ki, persze, én mindent kibírok.

(sötét, zene)

4. jelenet

Muci mama kezében egy kisebb tejeskannával és egy bögrével félénken belép, a társaságtól tisztas távolságra megáll. A nő és a menekültek jó ideig szótlanul nézik egymást. Aztán Muci mama zavartan, szaggatottan próbálja megértetni magát.

HAMED 1. Valaki jön! **Kaszé amád!**

ZAHER 2. Figyeljete! **Motávagyé baséd!**

FARUQ 3. Ki ez? **Ki eszt? Kísz?**

HAFEZ Rendben. **Szái jász.**

MUCI MAMA Jó napot!...

AFGÁNOK Ki eszt? Kísz?

NARGESZ 4. Mit akar itt? **Csi mek-hoáhád, indzsá.**

HAFESZ Éngészi námi fáhmád.

MUCI MAMA Jó napot! Hoztam tejet... tejet... Adok nektek tejet, ha kértek... inni... Tej, friss tej... Kértek?... Ilyet még nem ittatok, biztos... Na, tej... Csak egy bögrét hoztam, mer' a fene se tudhatja, milyen écetek van, vagy micsodátok, ami fertőző... mindegy, itt a bögre, bögre, ezt itt hagyom nektek... maj' szépen sorba', egymás után... ez kell nektek. Egy pohár tej, tiszta fej... A gyerekeknek meg muszáj is... a csontjuk miatt, hogy erős legyen, tudjátok... vitamin... Málákó...

HORNUNG **Sirego.**

AFGÁNOK Sirego, sirego!

MUCI MAMA Málákó. Sirego. Na, igyatok!

MARIAH 5. *Ne fogadd el!* **Ná pázi red.**

LAILA 6. *Ihat belőle?* **Métávánád bénosád?**

HAFEZ 7. *Mit gondolsz?* **Csi feker mékoni?**

HAMIDAH Dárba' nás csísz!

ZAHER Sirego!

HAMIDULAH 8. *Igyon csak.* **Ráhát bás.**

HAFEZ 9. *Ne féljete!* **Nátárszén!**

MUCI MAMA Szépek ezek a gyerekek, nagyon szépek... soványak, de szépek... akkora a szemük, mint a kisborjúnak... érted, kisborjú... A rajzfilmekbe', ott vannak ilyenek, ilyen nagy szeműek... Az a legszebb egy gyerekbe, a szemé, ahogy tud vele nézni... a te... bébid.

LAILA Bébi. Gyamila, Abdul.

MUCI MAMA Vigyázzál rá nagyon... a bébidre.

LAILA Bészjárzjad tásákor.

AFGÁNOK Tásákor, tásákor.

FARZANA Záné mehrában.

MUCI MAMA Nekem is van unokám... kettő... ekkora meg ekkora... kislányok... A Tündi... meg a Bea, ő a kicsi... aki furulyázik... kis szöszkék, aranyosak...

Az embercsempészek főnöke, Karalyos, és két társa, Cidi, valamint annak tesója, Feri csörtetnek be.

KARALYOS Maga meg mi a picsát csinál itt, mama?

MUCI MAMA Hoztam nekik tejet. Sirago. Inkább hogy megköszönéd.

KARALYOS Mit partizánkodik? Mi maga, máltai szeretet? Húzzon innen villámgyorsan! Nem megmondtam, hogy ne mászkáljon ide?!

MUCI MAMA Mit bánt az téged? Az én tejem! Annak adom, akinek akarom.

KARALYOS Ezt soha többet! Világos? Maj' meg lesz mondva mindig, mi a dolga. Ne akarja, hogy balhé legyen.

MUCI MAMA Nagyon egy nagy gazember vagy te, Robi.

KARALYOS Pofa befog és takarod.

MUCI MAMA Csúnyán fogsz te még ebbe' az életbe' járni. *(el)*

Karalyos, mint valami állatkerti sétán, mutatja két társának a menekülteket.

KARALYOS Tessék, megnézheted őket. Ők azok... Csak tudnám, mi a fasznak érdekel. Fölszeded őket, mikor majd mondom, aztán tűz.

CIDI Még sose láttam afgánt... csak tévébe'.

KARALYOS Egy feje van, nincsen kettő. Pont olyan, mint te, csak barnább.

CIDI *(óvatosan közelebb megy az idegenekhez, a kezét nyújtja egyiküknek)* Hello! My name is Cidi.

LAILA 18.

19.

(Cidi bemutatkozik)

HAFEZ 20. *Cidinek hújják! Namás Cídi ász!*

21. *Jegyezzétek meg! Jádmí gírem!*

(Feri bemutatkozik)

KARALYOS Nehogy má' bemutatkozzál nekik, te állat!

CIDI Mér' ne?

KARALYOS Mer' nem kell, hogy tudják a nevedet, azért.

CIDI Hogyha elkapják őket, azért?

KARALYOS Azé' bazmeg... mekkora eszed van! Báne, Predrag! Keljtek már fel, a kurva anyátokat!

FARUQ 23. *Szólj, hogy rossz ez a hely! Bogo dzsájé khárób ász!*

HAMIDAH 24. *Nincs elég víz! Áu nész!*

MARIAH 25. *Nincs ennivaló! Non nész!*

NARGESZ 26. *Nincs fekhely! Dzsajé khoabidán nész!*

HAMED 27. *Mocsok van! Csátál vá morder ász!*

ZAHER 28. *Kicsi ez a hely ennyi embernek! Dzsaj bészjár khord ászt bárájé in khádár náfár!*

LAILA 29. *És itt vannak a gyerekek, meg az öreg... Indzsá átfál vá ris-száfédán hásztánd...*

HAFEZ 30. *Jó, megmondom. Khob, mégum! Mister!*

CIDI Robi!

KARALYOS Az istenedet!

HAFEZ Robi! We have to speak... It's terrible... We haven't...

KARALYOS Várjál már, te köcsög! Wait! Understand? Nehogy má' te mondd meg, mi legyen. Wait! Understand?

MINDENKI 33. *Mit mondott? Csi goft?*

HAFEZ 34. *Azt mondta, hogy várjak. U mégá, szábárkonét.*

AFGÁNOK 35. *Mire? Bács! Bács!*
szabárkoném?

HAFEZ 36. *Nyugodjatok meg! Áram*
báséd.

HAMIDULLAH Áram báséd. Rázil.

KARALYOS Báne, Predrag, felkelni!
Ébresztő!

FERI Ez meg milyen egy egész jó kis
muff ez!

NARGESZ Ausztria. Ausztria.

KARALYOS Ferike, bazmeg, ne szó-
rakozzá! Ne stíróld az árut, nem a
kupiba' vagy.

NARGESZ Ausztria. Ausztria.

FERIKE Kiugrasztanám a textilből
frankón és megcsinálnám. (*hoz-
záér*) Jó kis muff vagy!

MARIAH 40. *Mit csinálsz! Csi mék-*
oni?

HAFEZ Don't do it! Understand?

FERI Oké, nyugi, maradjál már. Csak
vicceltem... Ich bin fuszbalpíler!
Ne szívjad fel magad.

HAFEZ Never try it again. Never!

KARALYOS Yes! No fight! No prob-
lem!

FERI Nem csináltam semmit. Ezek
tisztára idióták!

KARALYOS Te vagy az idióta! He is a
good man, my friend!

HAFEZ 48. *Nem lesz semmi baj.*
Hécs khátaré nészt.

HAMIDULLAH 47. **Áram báséd.**

KARALYOS Ezek arabok, érted, nem
vigyázol, fejedet egyből levágják.

CIDI Piszokul ki vannak idegileg, mi?

KARALYOS Mit érdekel? Ez téged
nem kell érdekeljen. Döntsed el,
hogy meg bírod-e csinálni. Pacsiz-
zuk le, nem kell szarakodni.

CIDI Szóval száz?

KARALYOS Ne kúrd föl az agyam!
Száz, bazmeg, igen, száz! De csak
neked, mer' haver vagy.

CIDI És ha megbukunk?

KARALYOS Te nem bukhatol meg,
megyünk előtted, rád csörgünk,

ha gáz van, s akkor visszafor-
dulsz, de nem lesz gáz, sose szo-
kott lenni. Sopronnál meg kido-
bod őket az erdőbe, majd mond-
juk, hol, ahol átveszik tőletek. Tök
egyszerű, tiszta ügy, és száz rugó.
CIDI Igen, igen... jól van... csak adj
még egy napot. Engedd, hogy
még egyszer átgondoljam. Azért
ez mégis...

KARALYOS Feri, szólj már a bra-
tyóra, hogy kapja össze magát!
Utolsó nap, Cidi. Holnapig dönt-
sed el. Ezeknek szombaton éj-
szaka kettőkor ott kell lenni, ahol
kell, mer' ha nem, nekem annyi.
Kibaszottul precíz a szisztéma,
nem lehet rontani. Nem könyö-
rögnék itt, ha az a fasz Gyuri nem
tűnt volna el.

CIDI Eddig a Gyuri volt?

KARALYOS Mindegy, felejtsd el. Ne
ez érdekeljen.

CIDI A zsernyákok is keresik a Gyu-
rit.

KARALYOS Nekem sofőr kell, ennyi
a lényeg.

FERI Na, ott nem szeretnék lenni,
ahol most a Gyuri...

HAFEZ Wat Gyuri?

KARALYOS Mit ugatsz, Ferike?

FERI Semmit. Csak hall az ember
ezt-azt.

KARALYOS A sok kocsma-hülyesé-
get.

CIDI Mit hallottál, Feri?

FERI Hogy a Gyurit már rég kicsi-
nálták, és valahol frankón le van
betonozva.

CIDI Le van betonozva? Miért?

KARALYOS Beszoptok ti is min-
den hülyeséget... Biztos kiugrott
Ausztriába.

AFGÁNOK Ausztria. Ausztria.

KARALYOS Lomtalanítani, amilyen
egy lúzer.

FERI Én leszarom, csak mondtam.

KARALYOS Száz rugó, bazmeg! Éle-
tedbe' ennyi pénzt nem láttál!
Döntsöd már el magad!

CIDI Oké, rendes vagy... De kü-
lönben majdnem biztos, hogy
megcsinálom... nem csinálhatok
mást... meg fogom csinálni.

FERI Csináljad meg, tesó! Ha meg-
lenne a jogsim, én percig se tö-
kölnék!

Karalyos a szerbeket ébresztgeti.

KARALYOS Predrag, Báne! Itt a vod-
kátok meg a kakaótok. Hello! Vod-
ka, cacao!... Keljetek már föl, a
kurva anyátok!

CIDI Ezek hullarészegek, szerintem.

KARALYOS Ezek, persze, mindig...
Predrag!... Wake up!

PREDRAG U picSKU materinu, sto mi
ne dajete da szpavam. *(Mi a picsá-
nak nem hagytok aludni?)*¹

KARALYOS When will you go back?

PREDRAG PusZti me, jebote, ni ruku
ne mogu da dignem. *(Hagyjál
már, bazmeg, a kezem nem bí-
rom felemelni.)*

KARALYOS A tököm tele van ezekkel.
Behányok töletek.

CIDI Hát, nem irigyellek.

BÁNE What's the problem?

KARALYOS Az a problem, hogy ne
dögöljeteK. No sleep! Understand?

CIDI Nessun dorma.

KARALYOS Mi van?

CIDI Bocs, semmi. Csak olaszul.

KARALYOS Mit olaszul?

CIDI Hát olaszul mondtam, hogy ne
aludjanak... Gondoltam, talán ér-
tenek olaszul a jugók.

KARALYOS Te tudsz olaszul?

CIDI Csak kicsit, mert zenei általa-
nosba jártam.

KARALYOS Nem tudnak ezek sem-
mit, nemhogy olaszul. *(próbálja*

felrángatni a két szerbet) Megis-
mertek? Én vagyok az, Roberto. El
kéne húznotok haza... Go home!

BÁNE Hello, Roberto!

PREDRAG Vodka?

KARALYOS Itt a vodkád, baszod.

A szerbek meghúzzák az üveget.

CIDI Hát azért ez gáz!

FERI Tényleg nem értem, mit sza-
rakodsz, bratyó. A legkönnyebb
lé, ami létezik. Óránként húszezer
nettó, kapjál már magadhoz!

CIDI Nem tiszta dolog ez mégse!

FERI MÉR', mi tiszta? Ha finnyásko-
dol, majd szépen felfordulsz.

CIDI Na, azért ott még nem tartunk!

FERI Ha ez neked így jó! Gratulálok!

KARALYOS Good morning! Állatok!
Everything Ok? ...This is Cidi. The
driver.

BÁNE Vodku?

CIDI Piano!

FERI Ich drink.

KARALYOS When you go home?
A búbánatos picsába?

PREDRAG I don't know... Tomor-
row... next day...

KARALYOS Not today?

BÁNE We want shopping... and af-
ter...

KARALYOS It's not my problem... Go
away from here... MenjeteK a bü-
dös francba.

PREDRAG Kurvannyád!

KARALYOS And when come the next
transport? How much people?

PREDRAG I don't know... Don't worry.
Worry is bad, Danger... You will
know in time.

KARALYOS And what do you do now?

BÁNE Predrage, sta szad mi radimo?
(Predrag, mit csinálunk most?)

PREDRAG Malo da sze odmorimo,
da popijemo ovu vodku, a onda

¹ A szerb részleteket Szerbhorváth György fordította.

krenemo. *(Kicsit pihizünk, meg-
isszuk ezt a vodkát, aztán lé-
pünk.)*

BÁNE We are very tired... little sleep,
drink this vodka, and go... Don't
worry.

KARALYOS Miattatok fogok bebukni,
az kurva élet. De majd fölnyom-
lak titeket a Kuzmicsnál, részeg
állatok!

PREDRAG Kuzmics?

KARALYOS Kuzmics kill you, you all-
ways drink...

BÁNE Kuzmics drink also...

KARALYOS Elmentek ti a picsába....
You can be here five hours – max
– and go... you must go...

PREDRAG Póker?

FERI Aber natürlich.

KARALYOS Na, what's the problem?
Most lökheted.

HAFEZ When will we go to Austria?

KARALYOS When, when... Mindig
csak kérdezel. Kérdezni könnyű.
Most várni kell. Wait. Pihentek. Az-
tán later, so three – four day... one
week... Csak semmi hülyeség...
No crazy? Understand?

HAFEZ You must take us to Austria,
in three days. Understand?

49. *Te bunkó! Tu szadászti!*

50. *Mit szórakozol velünk? Csi
ázaré má míti?*

KARALYOS Azt majd én mondom
meg, kisgyerek, hogy mikor, kü-
lönben is még lógtok húsz rugó-
val... Where is the twenty thou-
sand... the second part? Twenty
thousand, you know.

HAFEZ 51. *Hát bazmeg! Kho kuni-
gák!*

You get it after the border... In
Austria, I pay.

KARALYOS Nehogy már te diktálj,
köcsög. Viccelsz velem? You are
the boss, or what? Előre kell fizet-
ni. You must pay before the tran-

sport, különben mehettek most,
amerre láttok. Or you go now,
where you want, aztán baszhatod.
If you no pay, you can go now...
you can go to the hell. Under-
stand?

HAFEZ Don't worry, you get your
money in Austria...

AFGÁNOK Utris! Utris!

52. *Mit szórakozik? Csi ázár mé-
tá!*

I must save myself also.

AFGÁNOK Ausztria... Ausztria...
Ausztria.

KARALYOS No! No! No! And my risk?
And if you have no money?... Át-
viszlek, aztán röhögsz a pofámba?
Így képzeled?... If you tell me in
Austria, sorry, no money...

HAFEZ We have the money, and you
get it.

KARALYOS Before the transport... in
two days. Understand?

HAFEZ You can get the half, when
we are in the transporter, and the
second in Austria.

KARALYOS Ne basszál már! És ha
nincs meg az egész lóvéd? If you
have no enough money? Akkor
vittelek féláron?

HAFEZ I have the money, and you
get it.

KARALYOS Show me the money now,
and I believe you.

MINDENKI 54. *Mit mond? Csi mégá?*

*(Hafez előszedi a köteg százdollárost,
és felmutatja, talán át is számolja Ka-
ralyos előtt.)*

HAFEZ 55. *Azt mondja, hogy mu-
tassuk meg a pénzt. U mégá pá-
iszétá nésán bété.*

56. *Nem hiszi, hogy van pénzünk.
Khjál mékhoná ké má páiszá
nádárem.*

MINDENKI 57. *Ne mutassuk meg!
Nésán námédéhánd!*

58. *El akarja venni!* **Mékhoáhán ké pulémará bigirán!**
59. *Meg kell neki mutatni!* **Báját bájésán nésán bédéhém!**
- HAFEZ 60. *Addig nem tárgyal, amíg meg nem mutatjuk.* **Ta an gáp námézáném, ta nésán nádéhánd.**
61. *Nincs más megoldás.* **Csárej digár nészt.**
62. *Megmutassuk neki?* **Nésán médéhén báráj sán?**
- HAMIDULAH 63. *Mutasd meg.* **Nésán bété.**
- HAFEZ 64. *Adjátok ide!* **Biárén páj-szé táná** (biárén)
- MINDENKI 65. *Tessék!* **Éná!**
66. *Fogd!* **Bigi!** (pénzátadás)
- FERI *Adjál már kölcsön ötezet!*
- CIDI *Tegnap adtam.*
- FERI *Tudom, de ász fullom van, osztott. Vissza kell hívnom.*
- HAFEZ 67. *Te is add ide!* **Tu hám bété!**
- HORNUNG 68. *Nem adom!* **Ná mé-tom!**
- HAMIDULAH 69. *Add neki oda!* **Bá-rés beté.**
- HAFEZ *Here... The twenty... You get the half, at the transporter, and the second in Austria. OK?*
- KARALYOS *No. All the twenty thousand give me at the transporter... If you are in the transporter. You can believe me. I'm gentleman. OK?*
- HAFEZ 70. *Azt akarja, hogy az egészet adjuk neki a kocsiban.* **Támámé pájszará dámótár bárájs métém.**
- TAMIM 71. *Csak a felét adjuk!* **Szörf nészfé anra médéhánd.**
- FARUQ 72. *A többit Ausztriában!* **Báki mándará dárutris médéhánd.**
- NARGESZ 73. *Ezt beszéltük meg!* **Báinrákám gápzá dásod.**
- HAMED 74. *Nem fog minket átvinni.* **Hámá tér nákhoahánd sod.**
- ZAHER 75. *Át fog baszni minket!* **Bazi médéhánd.**
- HAMIDULAH 76. *Mondd, hogy rendben.* **Bogo ké száhi ászt.**
77. *Aztán, majd meglátjuk.* **Bádán mébiném.**
- HAFEZ *May be OK.*
- KARALYOS *De kurva nehéz veletek.*
- MARIAH 78. *Mondd meg, hogy indulni akarunk.* **Bogo ké mékhoa-hém hárakát koném.**
- HAFEZ *And we must go in three days.*
- KARALYOS *I hope so... Rám bízhatod magad... Don't worry...*
- MINDENKI 79. *Mit mondott?* **Csi goft?**
- HAFEZ 80. *Azt mondta, hogy három napon belül indulunk.* **Mégá ké, tászéroz árakát mékoném.**
81. *És ne aggódjunk.* **Mutá(há)-szer násávéd.**
- MINDENKI 82. *Rendben.* **Szái áaszt.**
- KARALYOS *Figyelj, Cidi, maradjatok már itt velük kicsit. Nem merem őket egyedül hagyni. Be vannak gőzölve. Még valami hülyeséget csinálnak nekem... Ezek a jugók is akkora állatok. Vigyázzatok rájuk, amíg visszajövök.*
- CIDI *De meddig?*
- KARALYOS *Holnap reggelig.*
- CIDI *Hát, nem tudom, Robi. Lenne dolgom.*
- KARALYOS *Mi dolgod?*
- CIDI *Andinak ígértem, hogy elviszem biliárdozni...*
- KARALYOS *Bazmeg!*
- CIDI *Meg fog haragudni, ha nem megyünk.*
- KARALYOS *Felhívod. Meg fogja érteni. Jó fej csaj az Andi.*
- CIDI *Az biztos is, hogy jó fej.*
- KARALYOS *Na látod! Fasza csávók vagytok. Reggel jövök. Ha bármilyen gáz van, rám csörögtök. OK?*

CIDI Csak várjad meg, amíg felhívom Andit.

KARALYOS Cidi, nem mondd, hogy probléma? Viszed haza a lóvét. Fog neki örülni.

CIDI Csak néha olyan kiszámíthatatlan.

KARALYOS Kicsit keményebben kéne vele bánnod... te vagy a férfi... Na, léptem. Szevasztok!

5. jelenet

Andi napozik a Tisza-parton.

6. jelenet

(Fahim és Maja)

MAJA Nincs semmi baj.

FAHIM Na még szép!

MAJA Csak kivagy.

FAHIM Én nem vagyok ki most egyáltalán.

MAJA Akkor talán én vagyok ki kicsit.

FAHIM Azt te tudod.

MAJA Velem van baj szerinted?

FAHIM Mi lenne baj?

MAJA Nem tudom, kérdezem.

FAHIM Pont te mondtad most, hogy nincsen semmi baj.

MAJA Hogy ne magad okold, azért... Vigaszból.

FAHIM Mit hogy vigasz?

MAJA Hát kedvességből.

FAHIM Ezek szerint mégiscsak baj van teszerinted. Velem van baj.

MAJA Veled, ahogy... Szeretlek.

FAHIM Én is, tudod.

MAJA Csak mégse megy. Miért?

FAHIM Hát menni megy... de csak erőltetem.

MAJA Erőlteted?

FAHIM Szeretném, hogyha jó lenne, de nem jó... nem érzem minek. Te érzed?

MAJA Én? Mit?

FAHIM Hát... hogy jó neked.

MAJA Nem jó neked?

FAHIM Most én kérdeztelek.

MAJA Én türelmesebb vagyok.

FAHIM Az meglehet... De jó?

MAJA Félek, hogy a végén még túlbeszéljük.

FAHIM Ki kezdte?

MAJA Én?... Mit kezdtem én szerinted?

FAHIM Te mondtad azt, hogy nincsen semmi baj.

(És megint hosszan ülnek csendben.)

(sötét, zene)

7. jelenet

Andi napozik a Tisza-parton. Alszik. Cidi csak nézi epekedve. A nő felébred.

ANDI Te meg mi a francot csinálsz?

CIDI Csak nézlek, Andikám.

ANDI Hülye vagy?

CIDI Olyan szép voltál így, ahogy aludtál.

ANDI Akkor mér' keltettél föl?

CIDI Dehogy keltettelek. Csak néztelek... Felébredtél magadtól.

ANDI Nem hiszem. Biztos csináltál valamit.

CIDI Semmit se csináltam, csak néztelek, mer' szép vagy.

ANDI Mondom, hogy hülye vagy.

CIDI Azért, mert néztelek?

ANDI Hát azért... Hány óra van?

CIDI Kettő lesz.

ANDI Kurva fáradt vagyok.

CIDI Akkor aludjál.

ANDI Hogy aludjak, mikor felébredsz? Felébredtettél, már nem bírok aludni.

CIDI Sajnálom.

ANDI Sajnálhatod is... Most meg mit akarsz?

CIDI Én is ledőlök.

ANDI Mér', ennyire ráérsz?

CIDI Kicsit ráérek!

ANDI Nagyon nagy csávó vagy.

CIDI Kezd már egészen jó kis színed lenni!

ANDI Aha! Ja... Csak kurvára unom, rohadni a napon. Fölforr az agyam.

CIDI Akkor ússzunk egyet!

ANDI Nem képezed, hogy ebbe' a mocskos vízbe én?...

CIDI Mindenki szereti...

ANDI Csak én meg nem vagyok mindenki!

CIDI Az biztos is.

ANDI Asz'szem, a nyarat utálok legjobban... Na, menjünk...

CIDI Hova?

ANDI Hát biliárdozni. Vagy nem azt beszéltük?

CIDI De, igen, tudom... csak az a gáz, hogy most nem fog beleférni mégse.

ANDI Bazmeg, megígérted!

CIDI Tudom, tudom, ne haragudj, tényleg. De közbe' lett egy meló, jó meló, nagyon nagy lóvéval.

ANDI Na, ne! Milyen meló? Ne röhögtesse már!

CIDI Inkább nem beszélek róla. Kabalából. De nagyon jó meló, jó pénz, majd meglátod.

ANDI Oké, akkor most villantsál legalább egy húszast!

CIDI Honnan adjak? Nincsen... Majd pénteken lesz, akkor kapok.

ANDI Pénteken? Ma még csak hétfő van.

CIDI De van otthon minden... Mire kéne?

ANDI Akármit mondok, úgyis elhiszed.

CIDI Hát persze. Miért ne hinném el?

ANDI Hogy mi kéne, azt kérdezzed inkább. Arról lehetne kicsikét beszélni, amiről neked fogalmad se nincsen, hogy mégis nagyjából mi kéne egy nőnek.

CIDI Talán kérhetek kölcsön, hogyha fontos.

ANDI Fontos, képzeld, fontos. Különbiben nem kérném.

CIDI Megmondod, hogy mire?

ANDI Nem mondom meg, bazmeg! Mér' kell mindent tudnod? Vagy én kérdezem, hogy te mikor merre vagy?

CIDI Tudod úgyis mindig, hogy merre. Mindig mondom.

ANDI És ki nem szarja le? Asz'szed, érdekel?

CIDI Hát, nem bánám, hogyha érdekelne.

ANDI Mer' egy senki vagy, azér' nem érdekel.

CIDI Én nem vagyok senki, csak most nem megy. De majd meglátod nemsokára.

ANDI Azt akarom, hogy ne kelljen ilyen szarul élnem.

CIDI Nagyon kell az a pénz?

ANDI Ha nem adsz, majd szerzek én. Mástól.

CIDI Nyugi, csak nyugi. Holnapra meglesz.

(sötét, zene)

8/A jelenet

A pajta hajnalban. Feri ellopja Hafeztől a húszezer dollárt, és a labdájaiba rejti. Cidi felébred.

CIDI Hol voltál?

FERI Hugyozni.

CIDI Nem bírsz aludni?

FERI Visszarakott a mester a nagy csapatba.

CIDI Az jó.

FERI Ja, csak nem fogok játszani.

CIDI Dehogynem.

FERI Pedig a kis Herdánál frankón jobb vagyok. Mindenki mondja. Edzőmeccsen kétszer bebőröztem, harmadikra meg még a labdát át se vettem, támaszkodóra páros lábbal alám vágott a rohadék. Le is kellett jönnöm.

CIDI Szemét volt a Pityu világéletében. Alattomos patkány.

FERI Ja. Achillesem szét is szakadhatott volna.

CIDI Nem szólt rá a Lajos?

FERI Hogy szólt volna, mikor a haverja? Jót röhögtek, azt kész.

CIDI Na, majd akkor én szólok a Lajosnak.

FERI Még csak az kéne. Ne égessél, bratyó!

CIDI Legfeljebb átmész Alsóvárosba.

FERI Azok kutyaütők. Akkor már inkább kimegyek Osztrákba.

CIDI Ahhoz azért szerintem kevés vagy.

FERI Negyedosztályba' is tejelnek rendesen. Robi mondta, hogy ismer egy menedzsert, az ki bírna vinni próbajátékra.

CIDI Hülye vagy te, Feri! Téged is mindennel meg lehet etetni? Nehogy már a Robi legyen itt az isten, aki mindenkinek mindent elintéz, tiszta szívjóságból.

FERI Mér' hogy mindenkinek? Egyedül nekem szólt az egész csapatból.

CIDI Meg az Andinak, hogy mehetne táncolni.

FERI Osztrákba?

CIDI Ja. Ezzel hülyíti hetek óta.

FERI Az el is megy, olyan. Majd meg fogod látni.

CIDI Csakhogy én nem fogom elengedni, bazmeg.

FERI Nem fogja kérdezni. Egyszer csak lelép. Azt se mondja, csákó. Be van gyújtva abba' a nőbe' a rakéta.

CIDI De nagyon tudod.

FERI Rajtad kívül mindenki tudja. Jobban járnál, ha gyorsan kirúgnád.

CIDI A legjobb nő, akit életembe' láttam. Ne mondd, hogy nem. Irigykedtek, azért ugattok mind... Elég nagy szemétség, hogy te is. Mer' ilyen nőtök a kurva életbe' nem lesz.

FERI Nem is kéne. Majmot csinál belőled. Kihaszznál. Csak szívat. Nehogy má' véletlen azt gondold, hogy szeret. Kapjál má' magadhoz! Vagy mér' van veled, szerinted?

CIDI Kurvára nem érdekel, hogy mit pofáztok. Olyan nő, bazmeg, olyan nő, hogy isten... Te ilyet nem is bírsz álmodni... Még a szarát is szeretem szagolni... Hogyha te egyszer megtudnád, hogy milyen, meg is örülnél... Sokszor csak nézem, ahogy alszik, és sírok, folyik a könnyem, bazmeg, olyan boldog vagyok. Az Andinak én a csillagot ez égről szó nélkül, bármikor. Akár meg is dögölnék érte, simán... és ő ezt tudja, azér' van velem, mer' így nem bírná imádni őt senki... Ha minden jól megy, most kap tőlem egy kis Alfát. Nyolcvanért,

a hülyének is megéri. Németből hozták. Lefűjük metálra, alufelni, szpojler, sportkormány, halogén. Babául összerakjuk, mit szólsz?

FERI Hogy bele fogsz dögölni, brattyó. *(elalszanak, a szerbek felkelnek)*

PEDRAG Dáj dá pálimo, Báne! *(összeszedik a cuccot és indulnak)*

(lassú sötét, zene)

8/B jelenet

A fény ismét fel. Mindenki alszik, amikor Hafez hirtelen felriad, és észreveszi, hogy eltűnt a pénz, kiabálni kezd.

HAFEZ **Pájszá, pájszá ma gom sod! Pul haj ma nésztt! Indzsa bud, vále hálá nésztt!** *(Eltűnt a pénz! Nincs meg a pénzünk! Itt volt, és most nincs meg!)*

FARUK **Motmáeni ke ándzsá gozasti?** *(Biztos, hogy oda tetted?)*

HAFEZ **Álbátte ke motmáénám. Ahmaq kho nisztám.** *(Persze. Nem vagyok hülye.)*

HAMIDULAH **Csi sodá?** *(Mi történt?)*

HAFEZ **Pájszá gom sod. Támáme bisztházár dalar!** *(Eltűnt a pénz. A húszezer dollár.)*

HAMIDULAH **Hala khafa nábas.** *(Nyugodj meg!)*

83. *Biztos, hogy megvan. Hátmán pájszará médéhánd.*

HAFEZ 84. *De ha egyszer nincs meg! Mágár halá pájszá nésztt.*

LAILA 85. *Mi nincs meg? Csi nésztt hálá?*

FARUK 86. *A húszezer dollárunk! Bisztházár dalarémo!*

TAMIM 87. *Eltűnt a pénz? Pájszá gom sod?*

HAMIDAH *Vay vay, cse khake be száram konám? Támumé púl há gom*

sod? (Ez rettenetes! Az összes pénz?)

LAILA 88. *Mi lesz velünk? Bama csi khoahad sod!*

NARGESZ 89. *Az összes pénzünk! Támámé pajszé mo.*

FARZANA 90. *Végünk van! Belák-hérá.*

91. *Itt kell maradnunk? Indzsa bájád bémánem?*

ÖREGASSZONY 92. *Maradjatok csöndben. Aram basén.*

NARGESZ 93. *Most hogy fogunk továbbmenni? Hálá csi tor métoháném bászáféré khod édamá bédéhém?*

ÖREGASSZONY 94. *Fogd be a pofád! Nem a mi dolgunk! Csobbisi! I karé má nésztt!*

CIDI *Mi ez az óbégatás emberek? Kussoljatok már el!*

HAMIDULAH **Hala khafa nábas.** *(Nyugodj meg!) Némese ke jak dzsaye dige gozastis?* *(Nem lehet hogy mégis máshová tetted?)*

FARUK **Biya háme dzsaro begárdém.** *(Nézzünk meg mindent alaposan!)*

HAFEZ 95. *Nem raktam máshova. Dzsojé digaré nágozástám!*

96. *Nincs itt! Indzsa nésztt!*

ZAHER 97. *Tudtam, hogy itt fogunk megrohadni! Médánésztám ké indzsa mémorám!*

HAFEZ 98. ■

ZAHER 99. *Mért kellett megmutatni a pénzt?! Cserá pájszará bájád néсандád?!*

100. *Mért kellett egyberakni?! Cserá jágdzsoji bájád dzsámá sávád?!*

HAFEZ 101. *Mert nem volt más megoldás bazmeg! Bákhatéré ké rájhálé degaré nábud.*

HAMED 102. *Mondtam, hogy ez a kis patkány el fogja lopni a pénzt!*

Goftám, ké in mus támámé páj-szé mará médozdád!

HAFEZ 103. *Mért, terád kellett volna bízni, te majom?! Tu szadá vá áhmág csé rábájád étébar mé-kárdi?!*

ZAHER 104. *Ki vagy te? Mit képzelsz magadról? Tu kísztí? Dár-máurédé khod csi fékér mé-koni?*

FARUK 105. *Fogd be a pofád, tízig se tudsz elszámolni! Dáhánát ra básztáko tadá észáb kárdá ná-métaváni!*

HAMIDULAH 106. *Fogd be a szád, ülj le! Csobbisi rázil!*

TAMIM 107. *Ó, istenem, segíts! Ó khodájá komákám kon!*

108. *Hogy történhet ilyen! Incsi hálász!*

NŐK 109. *Szegény fiú! Bácséj bé-csará.*

110. *Sír szegény! Bécsorá girjá mékonád!*

111. *Ne sírj! Gírjá náko!*

ZAHER 112. *Kislány ez! U dokhtá-rákk ászt!*

CIDI *Mi a rosseb bajotok van már? ... What's the problem?*

FERI *Keresnek valamit.*

CIDI *Annyit én is látok.*

AFGÁNOK *Biszt há zár. Biszt házár.*

HAFEZ *Our money! The twenty thousand dollar... Somebody take it... We haven't... Where is our money?*

CIDI *Nem találjátok a pénzt? El-tűnt?... Huss? You haven't your money?*

HAFEZ *Yes! We don't find it. Somebody take it away.*

CIDI *Keressétek! Meglesz az. Nem tűnhetett el... Look the all... kof-fer. You find, don't worry.*

FERI *A jugók meg leléptek.*

CIDI *Hála istennek!*

FARUK 113. *Ő volt az! U bud!*

ZAHER 114. *Cidi volt! Cidi bud!*

HAMED 115. *Ő vette el a pénzt!*

U pájszará greft!

TAMIM 116. *Csak ő lehetett! Szerf u budámétává!*

HAFEZ 117. *Itt aludt velünk! Hám-rájémá indzsa khoabídábud!*

HAMIDULAH 118. *Mondd meg neki, hogy adja vissza a pénzünket! Bárász bogo ké pájszé mara pászbetá.*

HAFEZ 119. *Megmondom! Mégom bérés!*

Give me back!... It's our money.

CIDI *Minek nézel? Asz'szed én voltam? Mit képzelsz? Álljál le! Figyeljél, én soha életemben egy gyufát se vettem el senkitől! Ezt a pofát-lanságot!... You think I take your money? No! Never! I'm not! You understand?... Tessék, kiforgatom az összes zsebemet, kutassál át nyugodtan, motozz meg... nálam nincs, abban biztos lehetsz.*

HAFEZ *Somebody take away.*

FERI *Szerintem a jugók... Das serbians...*

HAFEZ 120. *Azt mondja, a szerbek voltak. Mégá, ké szerbihá bu-dánd.*

LAILA 121. *Tényleg ők voltak! Vá-gean anhá budánd!*

FARUQ 122. *Ők is itt aludtak! Ánhá níz indzsa khoabídá budánd!*

HAMIDAH 123. *Hol vannak? Kudzsa hásztánd?*

HAMIDULAH 124. *Kérdezd meg, hogy hol vannak a szerbek! Be-porsz, ké szerbihá kudzsa hásztánd!*

HAFEZ *Where are the serbians?*

CIDI *I don't know.*

HAFEZ *They are your friends... You must know, where they are...*

CIDI *Dehogy friends! No friends!... A бүдös életben nem láttam őket.*

HAFEZ *Give me back my money!*

CIDI Hogy adjam vissza, ha nincs nálam?

AFGÁNOK 125. *Gyere! Biá!*

126. *Tolvaj! Dozd!*

127. *Add vissza a pénzünket! Pájszé mará pász bété!*

(Karalyos be)

KARALYOS Mi a picسا má' megin' ez a cirkusz?

CIDI Eltűnt a pénzük. A húszezer dollárja, azt mondja.

HAFEZ Somebody... Take away!

FERI A szerbek... Das Serbians

KARALYOS *(Cidinek)* Szerinted?

CIDI Nem tudom, aludtam. De szerintem lehet. Nálam nincs, az biztos, a jugók meg leléptek valamikor éjjel.

KARALYOS Az az én pénzem! Még a szart is kiverem belőlük.

HAFEZ They are your people! Give me back my money!

KARALYOS No! They not... Hey, you, listen... the serbian are not my people... I don't know where are they... the jugoslavians... other organization... Azoktól már a büdös életbe' vissza nem szedem!

HAFEZ You must give me back our money... or bring us to Austria now!

KARALYOS *(lehet, hogy rá is támad)* Hagytad, hogy ellopják, hülyegyerek? Hogy lehetsz ekkora állat? Mért nem vigyáztál jobban? You were not carefull. Most én mit csináljak? What can I do?

HAFEZ I don't know how happend... I don't understand.

KARALYOS Hát én se... Ekkora kibaszást! Vagy nem mégis te voltál, Cidi? Vagy te, Ferike? Miért ne?

CIDI Ezt nem hiheted, Robi!

KARALYOS Na, azért csak megnézzük, nincs-e nálatok. Vetkőzni!

FERI Mit? Minek?

KARALYOS Azért csak megnézzük, nincs-e nálatok. Vetkőzni! Most te!

CIDI Én aztán nem! Én tízéves koromtól még az apám előtt sem vetkőztem.

KARALYOS Na, ne szórakozzál!

CIDI Esküszöm.

KARALYOS Ezzel ne etessél! És az Andival hogy csináljátok?

CIDI Hogyhogy hogy? Hát sötétben. Persze.

KARALYOS Nem vagy semmi! Fran-kón sötétben?

CIDI Még szép!

KARALYOS Lehet, hogy te tényleg ahhoz is hülye vagy, hogy lopjál. Azok a rohadt, büdös, kurva szerbek.

AFGÁNOK 128. *Nincs több pénzünk! Dégár pájszá nádárem!*

HAFEZ We have no more money.

KARALYOS Ez a kurva nagy gáz. Mer' én meg nem vagyok Jézuska, érted? I'm not Jesus Christ, hogy csak úgy ingyér, szívességből. I'm not Jesus Christ... not Mohamed.

HAFEZ What?!!!

AFGÁNOK 129. *Mit mondtál? Csi goftí?*

KARALYOS *(mondhatni összetörve)* Mindegy, felejts el... No money, no Austria, ez a lényeg. Nekem a legszarabb, gondolhatod. Shit... Így beégni, bazmeg, nem hiszem el. I don't believe it!

HAFEZ You must help us.

KARALYOS Mit hogy help? Te szórakozol velem? It's a joke, or what? The businnes is businnes. Mentek a picسába, money talks, bullshit walks, de most azonnal, vidd a nagymamát, az egész büdös bagázst. Take away your family from here. Asz'szed fogok én veletek rizikőzni? Tíz perctek van! You have ten minutes to go from here. Ten and not more! Very sorry, de such is life, and very hard...

Nagy szarban vagy, öcsém, azt elhiszem, de what to do, I don't know... Majd valamit kitaláltok. Go out, go out from here now!

HAFEZ It's impossible.

130. *Bunkó barom! Szádá vá áh-mág!*

KARALYOS Nem impossible, hanem villámgyorsan, semmi perc alatt. No money, no Austria. You must go from here now. Go to the hell!

HAFEZ 131. *Azt mondta, ha nincs pénz, nem visz el minket. U mégá, ke ágár pájszá nábásád hécs-kászra éntégál námédéhánd.*

132. *És hogy menjünk a pokolba. U mégá, ké Bá dózáh berén!*

AFGÁNOK 133. *Nem akarok itt meghoradni! Ná mékhoaém indzsá bámorám!*

130. *Bunkó barom! Szádá vá áh-mág!*

131. *(nagyon csúnya szó) Kosád!*

132. *Buzi! Kuni!*

133. *Kutya! Szág!*

134. *Száge kuni!*

135. *Strici! Mordágáu!*

CIDI Ne legyél már velük ennyire kemény.

KARALYOS Te aztán végképp kus-soljál, Cidike, ha már nem tudtál ezekre a hülyékre vigyázni.

CIDI Miről tehetek én? Arról, hogy én nem vagyok gengszter?

KARALYOS Anyáddal, jól van? *(az afgánoknak)* Out from here!!!

FARZANA Mister!

KARALYOS Mi van?

FARZANA 134. *Menj el apádhoz. Bo-ro pésé pádárát.*

HAFEZ 135. *Nem megyek. Ná mérom.*

FARZANA 136. *Ő az egyetlen, aki segíthet. Szérf u aszt, ke komák kárdá métoánád.*

137. *Meg kell tenned. Bájád intar sávád.*

HAFEZ Mister... wait... I know we must pay. OK. May be we can find somebody... I hope so... there is somebody who help us...

KARALYOS There? Where there?

HAFEZ Here, in Hungary. Not far from here, I think... *(próbálja ki-mondani)* in Zigid.

KARALYOS Zigid? Mi a fasz Zigid?

HAFEZ Zigid.

CIDI Szeged?

HAFEZ Yes, Zigid. I have the adress.

KARALYOS And who? Who is he?

HAFEZ He is... he is a man, afghan man... somebody from our family... He is living in Hungary, in Zigid.

KARALYOS And he give you twenty thousand?

HAFEZ I hope so.

KARALYOS What's his name?

HAFEZ Fahim.

KARALYOS Rich man?

HAFEZ Yes, I think so. Please, give me a chance. It's better for you also. You can get your money from Fahim. It's better for everybody. Please! I'm visiting him. Give me one day only. It's all right, Mister? One day, OK? Zigid isn't far from here, I have seen on the map. I make this money for you. Tell me yes, and I go, and come back quickly. Please!

(Karalyos belegondol, miközben sötét, zene)

9. jelenet

A Tisza-parton Orémusz atya és Muci mama jógázik. Andi érkezik, tolja a biciklit.

ANDI Ez a kibaszott, kurva lánc!

(a másik kettő próbál nem tudomást venni róla)

ANDI Mer' nem húzza meg az az állat, hiába könyörgök, nem húzza. Szét is verhettem volna a fejem, ha ott egy kő, mondjuk, vagy a lábam... Ilyen egy hülye pöcs! Valami normális bringát se bír venni...

MUCI MAMA Andikám, meditálunk.

ANDI Ki nem szarja le?! Ott is maradtam volna, koponyaalapon! Az meg viszont senkit nem érdekel, mi?

ORÉMUSZ Mi baj, Andikám? Megütötted magad?

ANDI Ezt nem hiszem el! Tegnap csináltattam négyezer-négyért! Hát fölöttem magam!

MUCI MAMA Mi van?

ANDI A műkörmömnek, bazmeg, annyit! Kettő letört! Én ezt már nem bírom. Négyezer-négy volt. Elég szép?

ORÉMUSZ Na, hadd nézzem azt a kerékpárt!

MUCI MAMA Vissza fogja rakni majd a Berni, garanciába' biztos viszarakja.

ANDI Ahogy azt te hiszed! Szemét ribanc az is, csak a lóvéra hajt.

MUCI MAMA Örüljél inkább, hogy nem lett nagyobb a baj.

ANDI Mi a jó büdös francnak örültek? Hogy ebbe' a koszfészekbe' fogok elrohadni a sok büdös paraszttal? Engem nem erre szült az anyám!

ORÉMUSZ Egy csavarhúzó kéne.

ANDI Akkor szerezzen.

ORÉMUSZ Szép, fiatal lány vagy. Hogyan lehet benned ennyi keserűség?

ANDI Hagyjon má' engem lógva, mit tud maga? Elvan, mint a befőtt. Kicsit misézget, temetés, esküvő, kapja a sok pénzt, ott a szép háza, könnyű magának, szóval nincsen semmi joga, hogy ossza az ész, mert, úgy ahogy van, mocskosul igazságtalan ez az egész élet.

MUCI MAMA Jézusom, Andikám, nem szabad az atyával így beszélni!

ORÉMUSZ Fájdalmas mindezt hallanom, de megbocsátok, mert azt sem tudod, mit teszel, hiszen nem azt teszed, amit szeretnél, hanem amit gyűlölsz. Ha pedig azt teszed, amit nem akarsz, elismered a törvényről, hogy jó, és valójában nem is te cselekszel, hanem a benned lakozó bűn.

MUCI MAMA Mert bűn az élet, igaz, atya kérem?

ANDI Egy kurva szót nem értek, de nem is érdekel. A bringát megcsinálta?

ORÉMUSZ Félek, hogy újra le fog esni. Meg kéne húzni a láncfeszítőt, de nincsen mivel.

ANDI *(jajgatni kezd)* A hasam! Szétszakadok! Uram! Atyám! De mocskosul fáj! Nem bírom! Elpusztulok.

MUCI MAMA Mit segítek? Kérsz egy kis vizet?

ORÉMUSZ Az eséstől. Talán valami belső sérülése lehet.

MUCI MAMA Vegyél nagy levegőket.

ORÉMUSZ Orvoshoz kell vinnünk.

ANDI Nem kell orvos!

MUCI MAMA Jobb már?

ANDI Valami zsebkendő kéne, vagy ilyesmi.

MUCI MAMA A homlokodra?

ANDI Nem... a bugyimba, tampon helyett...

MUCI MAMA Nálam nincs semmi.
Atyánál?

Orémusz átnyújt egy makulátlan fehér zsebkendőt, Andi akkurátusan elhelyezi.

ANDI Mint a Niagara. Merő egy vér vagyok... De hála istennek, mégis azt mondom... Már vagy két hete nem akart megjönni. Az az állat sose bír vigyázni. Sík ideg voltam, hogy bekaptam a legyet. Na, pont az kéne még nekem. Inkább megpusztulok, de én szülni nem fogok...

(sötét, zene)

10. jelenet

Fahim lakása. Maja és Fahim fia, Hafez. Ülnek szótlantul, ki tudja, már mióta.

MAJA He will be here soon.

HAFEZ Thank you.

MAJA So... than you are from the relatives of Fahim.

HAFEZ Relatives?

MAJA Yes... you are... somebody from his family.

HAFEZ Yes. From his family.

MAJA Direct from Afghanistan?

HAFEZ Yes.

MAJA And which city?

HAFEZ Kabul.

MAJA Fahim lived also in Kabul.

HAFEZ Yes, I know.

MAJA Sorry... my english is very bad.

HAFEZ My also.

MAJA Something to drink?

HAFEZ No, thank you.

MAJA Why not?... An ice tea... please... in this warm... its very good... Make cold... You don't like ice tea?

HAFEZ No, thank you.

MAJA Are you sure?

HAFEZ No, thank you.

MAJA Or something to eat.

HAFEZ No, thank you.

MAJA You must be hungry.

HAFEZ No, I'm not. Thank you.

MAJA A young man is always hungry... Did you eat anything today?

HAFEZ Yes... Just before I arrived here.

MAJA Really?

HAFEZ Really.

MAJA And where? Don't lie me!

HAFEZ In the McDonalds, at the corner.

MAJA Oh!

HAFEZ I like McDonalds.

MAJA Yes, young people like McDonalds all over the world.

HAFEZ There were no McDonalds in Afghanistan...

MAJA Oh!

HAFEZ Do you like McDonalds?

MAJA No... Sorry, but I don't. I don't like fastfoods...

HAFEZ Fastfoods?

MAJA Yes... You don't understand?

Próbálja elmutogatni, hogy gyorsétel, de nem nagyon sikerül. Ezen talán mosolyognak.

MAJA OK... Fahim must be here in few minutes... I hope so... He told me five o'clock...

HAFEZ Yes.

MAJA What time is it now? Fél hét? I don't understand. It's half past seven, isn't it?

HAFEZ Yes, half past seven.

MAJA Hopefully don't happend with him something wrong.

HAFEZ Yes.

MAJA And.... you are here in Szeged alone?

HAFEZ No. With my mother, and with some... re- rela-

MAJA Relatives.

HAFEZ Yes.
 MAJA Yes... And... do you like Szeged?
 HAFEZ Szeged?
 MAJA Yes, Szeged. It's a wonderful city, isn't it?
 HAFEZ Yes, wonderful.
 MAJA Sorry, can you tell me your name again?
 HAFEZ Hafez... My name is Hafez.
 MAJA Hafez.
 HAFEZ Yes, Hafez.
 MAJA You know, Hafez... you look so like Fahim... you are so similar.
 HAFEZ Similar? Do you think?
 MAJA Yes... your face... your moving... everything... just like he in your age.
 HAFEZ I don't remember him.
 MAJA You can believe me... You and Fahim looks like two eggs.
 HAFEZ Eggs?
 MAJA Yes, you know, the eggs... in the ham and eggs.
 HAFEZ Yes.
 MAJA Nice.
 HAFEZ Nice?
 MAJA Yes... The big family is nice, isn't it?
 HAFEZ Yes...
 MAJA Have you got brother or sister?
 HAFEZ No, I haven't... I think.
 MAJA Do you think?... It's good... It's funny... But who knows... never knows.
 HAFEZ Yes, never knows... But I don't can wait longer... I must go.
 MAJA Please, wait. He can be here in every minutes.
 HAFEZ I must meet somebody.
 MAJA It's important?
 HAFEZ Very important.
 MAJA I'm so sorry... Have you any message? What shall I say him?
 HAFEZ Tell him, that Hafez was here, Hafez... And here... *(egy levelet ad át)* ...here is the message.

MAJA Thank you... And come back anytime... The best is in the evening, or ring we up before.
 HAFEZ OK. Thank you.
 MAJA Fahim will be very sad, that you missed each other.
 HAFEZ I must go.
 MAJA Good luck, Hafez.
 HAFEZ Good bye!

(zene, Hafez el, Fahim be)

MAJA Volt itt egy fiú. Téged keresett.
 FAHIM Milyen fiú?
 MAJA Nagyon helyes fiú... Hafez, Kabulból.
 FAHIM Kicsoda? Hafez?!
 MAJA Valamilyen rokon gyerek... Tudod, hogy ki lehet?
 FAHIM Hafez! Hafez van itt?
 MAJA Hasonlít rád.
 FAHIM A városban van, Szegeden?
 MAJA Többen is vannak. Az anyja is, meg mások, családtagok...
 FAHIM Farzana?
 MAJA Azt nem tudom. Ki az a Farzana?
 FAHIM Hát az anyja.
 MAJA Nem mondott neveket... Nem nagyon tudunk beszélni... Elég sokáig várt... Ezt hagyta itt neked. *(átadja a levelet)* Valami baj van?
 FAHIM Segítenem kell. Pénzre van szükségük.
 MAJA Pénzre? Minek?
 FAHIM Az embercsempészeknek. Mit csodálkozol? Hogy jöttek volna másképp?
 MAJA Nem csodálkozom, de akkor se kiabálj!

(sötét, zene)

11. jelenet

Cidi és Orémusz horgásznak szóltanul, majd az afgánokat látjuk a pajtá-

ban. Az öreg Hammudahot felültetik, ráadják a cipőjét, lábra állítják, és támogatással néhány lépést tesz.

12. jelenet

A Tisza-parton Karalyos és Hafez. Fahim be. Meglátja a fiát, akit tizenöt éve hagyott el, s azóta még csak nem is hallott felőle.

KARALYOS (Hafez bólint) Hello Mister!... My name is nobody... so... you will help your family?

FAHIM Igen... igen...

KARALYOS Beszél magyarul?

FAHIM Igen.

KARALYOS Ez kurva jó!

FAHIM Megköszöném, ha egy kicsit magunkra hagyna... Szeretnék beszélni a fiúval.

KARALYOS Beszarok! Tök jól beszélsz! Hol tanult meg így?

FAHIM Itt élek Szegeden. Már tizenöt éve.

KARALYOS Nagyon komoly! Mintha itt született volna.

FAHIM Köszönöm. Beszélhetnék veled?

KARALYOS Beszélhet majd, amennyit akar. Csak előbb intézzük el a mi dolgunk. Mikor kapom a pénzt?

FAHIM **Be in adám etminan dari? Motmáenni ke in behtárin rahe hálle?** (Megbízol ebben az emberben? Biztos, hogy ez a legjobb megoldás?)

HAFEZ **Csareye digei nádarim.** (Nincs más megoldás.)

KARALYOS Ezt nem szeretem, öreg! Úgy mondd, hogy én is értsem, mer' gáz lesz. Ha kavartok itt nekem, ugrik a biznisz, és rákúrhatok, de nagyon csúnyául.

FAHIM Tőle szeretném hallani.

KARALYOS Mit?

FAHIM Hogy... mi van.

KARALYOS Elmondom én magának, hogy mi van, a legfrankóbban elmondom. Az van, hogy hiányzik még lóvé. Húsz rugó dollárban. Történt egy kis malór. Sajnos. Én nem tehetek róla, ezt a gyerek is tudja. Így alakult... A lényeg a lényeg, hogy hiányzik még az a pénz. Akkor tudom őket átvinni Osztrákba, ha megkapom. Kurvára baráti ár. Tizenhárom embernek kurvára.

FAHIM Nehezen tudom összeszedni a pénzt.

KARALYOS Az baj, mert nagyon vilámgyorsan kéne. Nem bírom őket tartani tovább.

FAHIM Kölcsönt kell felvennem.

KARALYOS Nem mondja, hogy probléma. Így, ahogy elnézem.

FAHIM Pedig elhíheti.

KARALYOS Mér? Micsoda maga?

FAHIM Orvos.

KARALYOS Na, pláne! Orvos! Akkor tele van, mit púposkodik? Mikor a saját családjáról van szó. Dokikám, ez így elég ciki, nem gondolja?

FAHIM Patológus vagyok. Kórboncnok, tudja...

KARALYOS Na jó... Nem érdekel a nyomora. Két napja van, hogy legyen a pénzt.

FAHIM Megpróbálom. De muszáj beszélnem veled.

KARALYOS Akkor beszéljen angolul... de úgy, hogy én is értsem!

FAHIM Jó, rendben van... (de megszólalni persze aligha könnyű) ... Everything all right?

HAFEZ **Csiye? Máge dári yadet ráfte?** (Mi az, elfelejtettél dariul?)

KARALYOS A kurva anyádat! Mit mondtam? Angolul! Speak English!

FAHIM Sorry! (*Hafeznek*) We must speak in English. He want understand also our conversation.

KARALYOS (*Hafeznek*) Don't speak Afghan! English! Only English! Understand?

FAHIM Your mother is all right?

HAFEZ Yes, thank you.

FAHIM And do you want to go to Austria...

HAFEZ To Germany, may be to England, or Sweden.

FAHIM You don't want to stay here, in Hungary? I can help you in all case.

KARALYOS Mit pofázol? Mit hogy Hungary... Le akarod dumálni?

FAHIM Az apja vagyok.

KARALYOS Azt én leszarom.

HAFEZ No, thanks, we want to go to Austria.

KARALYOS Jól van, gyerek, legyél is kemény!

FAHIM Are you sure?

HAFEZ Yes, I'm.

FAHIM And you need now twenty thousand...

HAFEZ We had this money, but somebody take it away... five days before. At night... I sleep, and in the morning I don't find this money... I think the serbian smugglers... they go away that night.

FAHIM Maga mit tud erről a pénzről? Kik azok a szerbek?

KARALYOS A szerbek azok szerbek. Ők hozták át a családját. Nekem semmi közöm hozzájuk. Egyébként kerestem őket, de nem találtam... Nyilván leléptek, vissza Szerbiába... Velük már nincsen semmit se csinálni.

FAHIM I would be glad if you stayd here... you and your mother...

HAFEZ **Ma ke nemikhaym indzsa bemunim. Dige kari ba to hám**

nádarám. Bikhod nághse ye...
(*De mi nem akarunk itt maradni! És te se érdekelysz! Ne játszd itt nekem...*)

KARALYOS In English, you bastard!

HAFEZ **...pedáre khubo bazi nákon. Áge bekhay, mituni ba un biszthezari, be mán komák koni, váli lazem niszt mámnune hámdige basim. Midi, ya nemidi? Tászmimes ba khodete.**
(*...a gondos apát! Segíthetsz, ha akarsz azzal a húszszerrel, és kész, de ne nyálazzuk egymást! Adsz, vagy nem adsz, ennyit kell eldöntened!*)

KARALYOS Mit pofázik? Azonnal fordítsd le, mit mondott, mert szétütlek téged is, meg a kölyköt is.

FAHIM (*némi összetört hallgatás után*) Azt mondta, hogy mindenképp menni akar tovább... és kell a pénz.

KARALYOS Bazmeg, ezt eddig is tudtuk! Lépjünk már tovább, mert tényleg, frankón szétkúr az ideg. Dokikám, te meg énekeljél, hogy mikor jön a mallér.

FAHIM Milyen mallér?

KARALYOS A húszszer dollár.

FAHIM (*Hafezhez*) I give you this money, of course I give you.

HAFEZ It's really nice. Thank you very much.

FAHIM (*Karalyoshoz*) Megkapja a pénzt. Csak egy kicsit várjon... El kell adnom az autót...

KARALYOS Milyen autó?

FAHIM Opel Astra.

KARALYOS Hány éves?

FAHIM Öt.

KARALYOS Az nem kell.

FAHIM Nem értem.

KARALYOS Gondoltam, beszámítjuk, de nem kell. Szar.

FAHIM Talán kapok érte egymilliót.

KARALYOS És a többi?

FAHIM Kölcsönt veszek fel... Remé-
lem, két nap alatt el tudom intézni.

KARALYOS Remélheted is, mert to-
vább nem várok.

FAHIM Szeretnék még találkozni ve-
lünk.

KARALYOS Majd találkozol, ha hozod
a lóvét... Mi most megyünk... (*Hafezhez*) Let's go, boy! We go home!
Hívjon föl holnap, az utolsó nap,
hogy mi van azzal a tetves húsz
rugóval.

FAHIM Hafez!...

HAFEZ Yes?

FAHIM Don't be angry with me...

Hafez nem válaszol.

FAHIM Take care your mother and
the others.

HAFEZ Don't worry... Dad.

(sötét, zene)

13. jelenet

*A sötétből női és férfiorgazmus hang-
jai. Vagy csak női. Lehet, hogy in-
kább csak női. Aztán a fényben Andi
és Feri a Tisza-parton.*

ANDI Annyira éreztem, hogy ez lesz.
Pedig nehogy azt hidd, hogy akar-
tam... Inkább, só!

FERI Ja.

ANDI Mit ja?

FERI Én se akartam, gondolhatod.

ANDI Csak megtörtént.

FERI Elég szemétség.

ANDI Nem tehetünk róla.

FERI Hát akkor ki?

ANDI A vérünk, vagy micsodánk.

FERI Főleg a tied.

ANDI Boldog vagy?

FERI Mint állat.

ANDI És most mi lesz?

FERI Elmegyek edzésre.

ANDI Úgy értem, velünk.

FERI Semmi, elfelejtjük. Vagy mér',
szerinted mi?

ANDI Nagyon jó volt veled.

FERI Ne kábítsál. Te *engem* nem
fogsz kicsinálni. Szegény tesó! Be-
hányok magamtól, rólad már nem
is beszélve.

ANDI Fiatalok vagyunk.

FERI És akkor mi van?

ANDI Megmondjuk neki.

FERI Te normális vagy?

ANDI Az őszinteség a legjobb min-
dig, hosszú távon.

FERI Letagadom, ha ki mered po-
fázni!

ANDI Én nem tudok hazudni.

FERI Te, bazmeg? Mást se csinálsz,
mióta megszülettél.

ANDI De nagyon tudod! Honnan tu-
dod? Azt hiszed, hogy ismersz?
Mér' bántasz? Én neked sohase
hazudtam... és most is, ami volt,
tisztára őszinte...

FERI Oké. Akkor figyelj, akkor én azt
mondom neked baromi őszintén,
hogy húzzál el innen, de nagyon
villámgyorsan. Szedjed szépen a
cuccod, és takarodj! Menjél el
szépen Osztrákba, álljál be a rúd-
hoz, az majd jó lesz neked!

ANDI Hogy lehetsz ilyen szemét?

FERI Én vagyok szemét, te szutyok!?
Még te mersz pofázni?

ANDI Feri!

FERI Semmi Feri! Szegény Cidi, baz-
meg! Fel is fordulna, hogyha meg-
tudná. Én nem fogom megölni a
tesóm, akkor már inkább levágom
a pöcsöm. Mindig tudtam, hogy
ilyen egy rohadék kurva vagy! ...
Szegény hülye Cidi!

ANDI Úgy csinálsz, mintha te nem
akartad volna! Mindenről csak én
tehetek, mi? ...Nyilván, hogy most
szar neked eléggé. Rendes, hogy
ilyen fontos a tesód, meg minden.

Ez tök rendes tőled. Bírom benned. Nekem se mindegy, elhíheted frankón, de közbe' meg van a mi életünk, és arra is kell néha gondolni, még ha nem is mondom azt, hogy jövő, meg ilyen minden baromságok...

FERI Jövő, bazmeg, ne gyere nekem a jövővel, mer' a jövőnek ehhez semmi köze nincsen.

ANDI Csak azt mondom, hogy menjünk ki Osztrákba együtt. Tudom, hogy neked is szólt már a Robi, és tudsz rám vigyázni. Te majd focizol, én meg táncolok. A Cidinek nem kell megtudnia, ha akarod, nem mondjuk meg neki, talán igazad van. És ha te mindjárt nem tudsz focizni, az se baj, mer' én addig el bírlak tartani. Nagyon jó pénzeket ígért a Robi, valamit meg majd te is fogsz találni. Ketten két év alatt megkeresünk egy házat!

FERI Te engem ne akarj eltartani! Már csak azért se, mer' nem kell. Asz'szed ruppótlan a kiscsávó, mi? Megvénél, mi? Az kéne?

ANDI Tökre félreéرتesz...

FERI Hát tényleg nálad redvesebb ribancot a baszott kurva életbe' nem láttam! Csak hogy el ne legyél tévedve, azért', tudjad meg, hogy nekem öt millám van kesbe', dollárba! Hoppá! Csodálkozzál nyugodtan! És nem ilyen szakadt kurvákkal fogom eltapcsolni, hanem üzlet lesz belőle, autógumi, de mindegy. Semmi közöd hozzá.

ANDI Feri, tudom, hogy ez nem így van...

FERI *(mutatná a pénzt, keresi)* De, kurvára így van, sőt még ígybbül, és ha erről bármit, bárkinek, főleg a Cidinek, akkor kinyírlak! *(észreveszi, hogy eltűnt a pénz)* Sejsze! Bazmeg! Sejsze! Sejsze!

ANDI Mi van?

FERI Azok a rohadt, bűdös, kurva szerbek!

(sötét, zene)

14. jelenet

(Fahim, Maja)

MAJA Azért nagyon egy érdekes pasi vagy te, hallod. Tizenöt évig le se szarod a családod. Apádat, anyádat, mindenkit magasról. Se egy levél, egy telefon, semmi... Még csak beszélni se akarsz rólok soha, most meg egyszerre mindegy nekik, és lenullázod magad. Szerinted ez normális?

FAHIM Ne csinálj úgy, mintha nem tudnád!... *Ők* nem akartak hallani se rólam! *Ők* tagadtak ki, mikor itt maradtam. De most bajban vannak, nagy bajban.

MAJA Még ha a szüleid lennének, vagy a gyerekeid... *(Fahim hallgat)* Most meg mért hallgatsz? ...Mondd meg nekik, hogy nincs ennyi pénzed, merthogy tényleg nincsen...

FAHIM De van, ha kicsit is akarom, van... Eladtam a kocsit.

MAJA Mennyiért?

FAHIM Nyolcötven.

MAJA Csak?

FAHIM Azt mondták, azért, mert törve volt az orra, meg hogy azonnal kell a pénz.

MAJA Szemetek voltak.

FAHIM Ilyenkor mindig, mikor diktálhatnak. Nem csodálkozom.

MAJA Te soha, semmin nem csodálkozol.

FAHIM Voltam a bankban is...

MAJA Igen? És?

FAHIM Csak jelzálogra adnak.

MAJA Na ne!

FAHIM Úgyhogy alá kell írnod neked is... Ha még ma visszaviszem, holnap megkapom a pénzt.

MAJA Szuper!

FAHIM Tényleg egész jó... Tíz évre havi hatvanezer.

MAJA Ez neked jó? Hát beledöglünk!

FAHIM Kibírjuk.

MAJA Ötmilliót egy embercsempésznek! Még le is ültethetnek... Nem félsz?

FAHIM De félek...

MAJA Mondd, hogy maradjanak itt. Még sokkal többet is tudsz segíteni nekik, és segíték én is, bármiben. Ez a megoldás.

FAHIM Mondtam, de nem akarják.

MAJA ...akkor sajnáljuk... Ennél többet nem várhatnak el... Kár, hogy eladtad az autót.

FAHIM Figyelj, Maja! Nem kell, hogy mindent értsél. Oda kell adnom ezt a pénzt. Könyörögve kérlek, írd alá, és ne félj semmitől... Tudom, mit csinálok, és azt is, hogy miért...

(sötét, zene)

15. jelenet

A pajtában. Késő este. Csomagolás, készülődés az útra. Cidi be.

CIDI Már bocsánat, hogy mondom, de elég szakadt a verda, Robikám.

KARALYOS Mi a franc bajod van vele?

CIDI Kipufogós, bazmeg! Orrán-száján dől a füst, tetű lassú, és olyan hangja van, mint egy traktornak.

KARALYOS Faszt kipufogós, csak dízel, te barom... Amire kell, arra jó lesz.

CIDI Azt majd meglátjuk, hogyha visszaértünk.

KARALYOS Fosol, Cidi? Ha fosol, most szóljál, akkor megcsinálom én.

CIDI Nem fosok, csak nem szeretem elkiabálni a dolgokat.

KARALYOS Nem is kell. A térképen berajzoltam végig az utat pirossal, meg azt a helyet pontosan, ahol átadod őket Sopron után, az erdónél. Két csávó vár ott egy fehér Hondával. A telefonod legyen bekapcsolva. Nyugiba' vezessél, amennyivel lehet, nem kell schumacherkedni. Megyünk előtted, csekkoljuk a témát, ha bármi van, csörgünk... Négy-öt óra, és túl vagy az egészen. Világos?

CIDI És utána kapom meg a lóvét.

KARALYOS Ahogy visszaértünk.

HAFEZ This car is too wrong... too small... too small for thirteen people.

KARALYOS Beszarok ezen a gyereken! Mi vagy te? Angol trónörökös? You are the prince of England? Mi kéne? Luxuslimuzin? Air condition? Don't make me angry! Understand?

HAFEZ It is dangerous for a long trip.

KARALYOS Apád fasza dangerous. Meg milyen long trip? Semmi long trip. Öt óra alatt ott vagytok. Only five hour. Ez egy picányi ország, Hungary is very small country. Ki fogjátok bírni. It's will OK. You can believe me. I transport more hundred people... Azon izguljál inkább, hogy hol a fater! Where is your father? This is your problem, Your father with my money.

HAFEZ He will here in good time.

KARALYOS Now is the good time, sőt már el is múlt.

HAFEZ 143. *Nagyon kicsi a furgon.*
In mótár beszjár hordász!

144. *Össze kell húzni magunkat.*
Támámé má bájád dárán dzsoj sevém.

FARUQ 145. *Csak a fontos dolgokat hozzuk! Szérf csízhájé zarurirá bájád bakhod bigirim.*

ZAHER 146. *Pakoljatok össze. Kalará bájád dzsámá kárd.*

MARIAH 147. *Pisiltessétek meg a gyereket. Átfalénrá sás kárdán bebárén.*

TAMIM 148. *Mi Faruq-kal bepako-lunk. Ma hámráj Faruq jágdzsa mérém.*

HAFEZ 149. *Valaki mindig legyen Hamidulahhal! Hámráj Hamidulah ják kászé hámesá bájád basá.*

LAILA 150. *Arra a csomagra vigyázz! Bá u baksz motávádzsé bas.*

HAMIDAH 151. *Az élelem nálam lesz. Nanem ámrájám basád.*

NARGESZ 152. *Meg fog halni. Sájád bémorád.*

FARZANA 156. *Hogy vagy? Csetor Hászti?*

HAMIDULAH 157. *Fáj. Dárt méko-nád.*

HAFEZ 158. *Hogy vagy, nagyapa? Pádárkalan, Csetor Hászti?*

TAMIM 159. *Hamidulah rosszul van! Hamidulah khob nészti!*

CIDI Robi, én meg majd félóránként felhívlak, hogy minden oké-e...

KARALYOS Ne legyél állat! Te engem mostantól felejtél el. Eszedbe ne jusson hívogatni! Neked egy dolgod van, hogy vigyed a gépet, de ésszel.

CIDI Azért csak jobb, ha tudunk egymásról...

KARALYOS Nem jobb! Ne okoskodjál! Az agyamra mész, tényleg. Neked nem kell kitalálni semmit, csak csinálni, amit mondok.

CIDI Jól van már, na... Nem is szóltam semmit.

Hammudah öklendezni, hányni kezd...

KARALYOS A vénembernek meg mi a nyomora?

CIDI Okádik... Baromi szarul néz ki, Robi. Lehet, hogy orvost kéne hívnunk. A végén még itt hal meg nekünk.

KARALYOS Duguljál el, Cidi! A pic-sába veled, ne károgj! Húzzál ki innen a francba, az autóhoz... Mindjárt indultok, addig relaxálj!

CIDI Nagyon egy nagy szemét vagy te, Robi.

KARALYOS Mit mondtál?

CIDI Semmit.

KARALYOS Akkor húzzad a beled ki-felé, de semmi perc alatt, mer' fejbe baszlak.

Cidi ki. Zaher felemelné Hamidullaht.

MARIAH 153. *Nem megyünk sehova! Hécs dzsa námérávém.*

154. *Itt maradunk. Hámindzsa mémaném.*

155. *Itt meghalunk. Indzsa mé-morém.*

FARUQ 160. *Orvos kellene neki. Bá Dáktár zárurát ászt.*

HAFEZ He is ill... He have very big pain...

KARALYOS Biztos csak az izgalom miatt. Utazás előtt nekem is mindig liftezik a gyomrom... Before the journey... it's natural. No problem.

Mariah-t kiviszik. Karalyos beszéde alatt Mariah hisztije.

MARIAH Dáktár. Dáktár.

HAFEZ He need medicine.

KARALYOS Medicin, bazmeg! Honnan vegyek én neked medicint? No medicine. Sorry! Pár óra múlva Ausztriában lesztek, ott lesz annyi medicin, amennyit akartok. In Austria you have medicine, so much you want. Understand? Bazmeg! De kurvára unlak!

Fahim lép be.

FAHIM Itt van a pénz.

KARALYOS Na, csakhogy végre! Elkésett, Dokikám. Szuper! *(Karalyos átszámolja a pénzt, Hafez elfordul Fahimtól.)* Hát akkor, rendben is vagyunk... Nem kell aggódnia, a családja néhány óra múlva már bent lesz a tutiba'.

Hamidulah ki.

FAHIM Két percet kérek, hogy elbúcsúzhassak a feleségemtől.

KARALYOS Kettő és nem több. Ne húzzuk az időt.

FAHIM **Cse kádár máh bul sudi.** *(Jól nézel ki...)*

FARZANA **To há m csonán.** *(Te is.)*

FAHIM **Csetor haszti?** *(És jól is vagy?)*

FARZANA **Tásákor.** *(Igen...)*

FAHIM **Ensaallah bezúdi há mácsiz khálász mésá?** *(Most már majd mindjárt vége lesz...)*

FARZANA **Csi khálász mise?** *(Minek?)*

FAHIM **Mánzurám in há má bád-bákhti ha darbedárihaszt.** *(Hát ennek a sok szörnyűségnek... a menekülésnek... úgy értem.)*

FARZANA **Omidvarám intár bási.** *(Reméljük.)*

FAHIM **Cse vágt hárakát kárdéd?** *(Mikor indultatok?)*

FARZANA **Kám áz kám csar máh mise.** *(Lassan négy hónapja.)*

FAHIM **Mán bá Hafez goftám ke indzsa bémánád. Sáyád bistár komák kárdá betávámán.** *(Én mondtam Hafeznek, hogy maradjatok itt... Talán többet tudtam volna segíteni.)*

FARZANA **Ta há mésá beszhar komák kárdi.** *(Így is sokat segítettél.)*

FAHIM **Dari, dásztám meándázi?** *(Gúnyolódsz velem?)*

FARZANA **Ná, ászlán intár niszt.** *(Eszemben sincs.)*

FAHIM **Kare csendán ászané ná-bud, ke in pulo há rá dzsámá kárdán.** *(Nem volt könnyű összeszednem a pénzt.)*

FARZANA **Ma beszjár zjád mámnunet hásztém.** *(Nagyon hálásak is vagyunk neked.)*

FAHIM **Vagheán beszjár magbul hászti.** *(Tényleg szép vagy.)*

FARZANA **Behtáre dige ra biyof-tém.** *(Azt hiszem, indulnunk kell.)*

FAHIM **Délám mékhászt beszjhár csízhára báret begojám.** *(Olyan sok mindent kéne elmondanom neked.)*

FARZANA **Hátmán ják róz nobáte há m mérászád.** *(Majd egyszer elmondod... Biztos.)*

FAHIM **Vághté reszidén, hátmán záng nézánén?** *(Felhívtok, hogy ha megérkeztek?)*

FARZANA **Álbátte ke khábár mé-tém. Bazám áz babáte pul mámnuném. Berim, ke návágt misá...!** *(Persze, majd jelentkezünk... És még egyszer köszönjük a pénzt... Most már mennem kell.)*

FAHIM **Bálé, vaghteseászt!** *(Igen.)*

FARZANA **Pászt ba edzsazát... (Megyek...)**

(és megy és sötét és zene)

16. jelenet

AFGÁNOK – FURGON

17. jelenet

*Muci mama és Andi a pajtát takarítja.
Andi belép.*

ANDI Visszahoztam a pénzt.

MUCI MAMA Már nem is gondoltam.

ANDI Mielőtt megyek Osztrákba.

MUCI MNAMA Osztrákba?

ANDI Ja!

MUCI MAMA Mért?... Hát azért... ez az, amit nem lehet érteni sose'... Hogy mér' történik, hogyan történhet meg. Emberekkel, Andikám! Mint a Sanyi disznaja, amit azzal a gázzal ízéltek meg, mikor vágták februárban. Emlékszel? De, hogy az is mér' muszáj volt, azt se mondja meg nekem senki. Csak variálnak, variálnak mindig, aztán meglesz a vége... Azt mondják, olyan kék lett a fejük, mint a cékla... Szegény nyomorultak. Elképzeled? Kicsi gyerekek...

ANDI Az is lehet, hogy direkt csinálták, nem is véletlen volt. Már elvették tőlük a pénzt, aztán azért, direkt bevezették a gázt nekik abba a furgonba... Mint Hitler, tudod, a zsidókkal.

MUCI MAMA Ennyire állat ember nincsen.

ANDI Hogyne volna? Mikor már egyszer Hitler is megcsinálta.

MUCI MAMA Az más, az háború volt.

ANDI Mér' más?

MUCI MAMA Mer' más.

ANDI Állat ember mindig van.

MUCI MAMA Borzasztó... De tényleg... Hát képzeld el, hogy mondjuk veled történik, meg anyáddal, hogy mentek szépen az autóval valamerre, aztán csak jön a gáz, jön, és...

ANDI Hé, hé, álljál má' le a lepcsés szájaddal! Ilyet ne mondj' még

viccből se! Mi az, hogy anyámmal, mi? Tiéddel menjél ott te, jól van? A Rozikával meg az unokákkal! Menjetek ti, ha nagyon akartok... Ennyire má' nem lehetsz szemét egy hülye!

MUCI MAMA Nem úgy, nyugodjál le, vagy mit tudom én, bocsássál meg, tényleg, nem azér' mondtam, csak hogy el bírjad képzelni...

ANDI Nehogy má' képzelyem! Tisztára leizzadtam.

MUCI MAMA Csak mer' én annyira sajnálom őket... Te nem?

ANDI Mér' nem maradtak otthon a seggükön? Mennek bele a világba, mint a cigányok, aztán csodálkoznak.

MUCI MAMA Mer' menniük kell. Menekülnek, érted?

ANDI Na, aztán most jobb nekik, tényleg.

MUCI MAMA Muszáj volt nekik menekülni, mer' ott mit tudom én, bántották őket, lőtték, vagy nem volt mit enni... szar volt nekik, azér'.

ANDI Itt is szar.

MUCI MAMA Szar, szar, de azért biztos nem annyira.

ANDI Honnan tudod? Voltál ott, Afgánba'?

MUCI MAMA Mindenki tudja, hogy ott szarabb. A tévé is mindig mutatja. Háborúztak is.

ANDI Meg ők mások, lehet, hogy nekik nem olyan szar, ami neked szar. Egy amerikainak itt mennyire szar lenne minden, mer' máshoz van szokva, te meg kibírod. Ha nem bírnád ki, akkor meg mennél te is Strasbourgba.

MUCI MAMA Én aztán nem!... Meg mondjuk, nem is vagyok cigány.

ANDI Na látod!

MUCI MAMA Mit?

ANDI Hogy te se mennél.

MUCI MAMA Ebből is látszik, hogy nekik biztos szarabb volt otthon.

ANDI Vagy hogy te hülye vagy.

MUCI MAMA MÉR'?

ANDI Mer' neked Strasbourgban biztos nem lenne olyan szar, mint nekik itt.

MUCI MAMA Nekem jó itt... ebben a szarban.

ANDI Ezt mondom én is, na végre már, hogy érted, hogy ha már szar, legyen a sajátod, a saját otthoni szarod.

ÉS ekkor valami megszólal.

MUCI MAMA *(némi döbrent hallgatás után)* Ez meg mi volt?

ANDI Agyamra megy! Egyszer megölöm.

MUCI MAMA Kit?

ANDI Tiszi bá... Direkt csinálja, hogy bosszantson.... Bömbölteti a kurva rádióját.

MUCI MAMA Biztos, hogy rádió?

ANDI MÉR', mi az isten lenne? Tévéje nincs is. Tök vak. Hályogos. Eladta, mer' úgyse látta. Egész nap csak döglök az ágyba' és ordítatja a kurva rádióját.

MUCI MAMA Én meg má' egész megijedtem.

ANDI Mi a jó francból?

MUCI MAMA Egy pillanatra azt hittem, hogy van itt valaki...

(sötét, zene)

18. jelenet

Fahim, és Maja. Egymástól távol, mozdulatlanul.

MAJA Olyan, mintha mindig tudtam volna, holott nem gondoltam rá soha... nem találgattam, nem képzeltem el... a titkaid...

FAHIM Én elképzeltem sokszor is, vajon mit gondolhat rólam a fiam... Hogy egyszer majd el fogom mondani neki, azt reméltem... Hogy elmondom, miért kellett...

MAJA Kibírtam, hogy ne kérdezzek.

FAHIM Bár nem reméltem, hogy megértheti. Az árulást nem lehet megérteni. Gyűlölt, gondolom. Vajon mit mondhattak rólam neki... hogy hol vagyok? Mégsem éreztem rajta, hogy gyűlölne.

MAJA Gondoltam, hogy egyszer ki fog majd derülni, szinte tudtam, anélkül hogy tudtam volna, mi...

FAHIM Vagy kiskorában azt hazudták neki, hogy nem élek? Nagyon is elképzelhető.

MAJA Elképzeltem, hogy lehetne egy fiam...

FAHIM Mikor apám már föl se kelt az ágyból, azt mondta: legjobban a halott apák nevelnek.

MAJA Téged képzeltelek el.

FAHIM Kezdetben sokáig el akartam mondani neked... Már majdnem el is mondtam többször is... Például azon a sziklán Krétán... ahol olyan jó volt... már majdnem elmondtam neked...

MAJA Emlékszem.

FAHIM Aztán túl késő lett. Túlságosan sok idő telt el. Már nem lehetett... És ha elmondtam volna, nem felejtettem volna őket tovább... Lehet, hogy ettől jobban féltem, mint attól, hogy te nem

fogadod el. Tudtam, hogy te elfogadtad volna.

MAJA Egy ideje már nem képzelem el... Semmit nem képezek el...

FAHIM Nem mehettem haza... Ha hazamegyek, sosem jöhettem volna vissza... Mindent elveszítettem volna... Téged is.

MAJA Rossz lett volna tudni, de elfogadtam volna...

FAHIM Nyolcéves voltam, mikor eljegyezték nekem. Az apám meg az apja. Nem is ismertem... Én nem akarhattam és nem tehettem semmit.

MAJA Most már nem kell elmondanod.

FAHIM Azt mégse mondhatom, hogy a fiamról nem tehettem.

MAJA Most már nem akarom tudni.

FAHIM Farzana szép volt. Ezen csodálkoztam, mikor megismertem.

MAJA Másodjára már meg se mondtam, hogy úgy maradtam... Elinéztem magam... Hat éve.

FAHIM Egyszer küldtem pénzt. Viszszaküldték...

MAJA Sosem értettem, miért nem akarsz gyereket.

FAHIM Olyan, mintha nem velem történe... Ez azért különös.

MAJA Vagy inkább ijesztő.

FAHIM Mostantól meg kéne változnia... mindennek.

MAJA Meg is fog.

FAHIM Gondolod?

MAJA Biztos vagyok benne.

FAHIM Semmit sem érzek.

MAJA Majd fogsz.

FAHIM Talán túl sokáig akartam felejteni... Belőlem már előbb elmúltak... így akartam, vagy csak így alakult, nem tudom... de jó-

val előbb elmúltak, mintsem hogy meghaltak volna. Most el kell tetmetnem őket...

MAJA Akkor én most elmegyek, Fahim... Most elmegyek... Én most elmegyek...

(és nem mozdul és sötét és zene)

19. jelenet

Tisza-part. Cidi dülöngél részegen, Fahim érkezik.

FAHIM Jó napot! Keresek egy embert... Talán ismeri.

CIDI Milyen ember?

FAHIM Robi... Valamilyen Robi.

CIDI Robi az sok van... Szinte rengeteg.

FAHIM Akit én keresek... kopasz és rekedtes és Robi... *(a Karalyost játszó színész pontos személyleírása)*

CIDI Na, őt már nem kell keresni... elment messzire, legalább hogy egy másik földrészre, és vissza se jön egyhamar, énszerintem, ha van egy kis esze... Engem speciel jól szarban hagyott, de mindegy, megérdemlem... Mondhatnám, hogy mindenről ő tehet, de én nem mondom... Legalább annyira, hogy én sarat nem dobálok, ez is valami, mert úgyis beszennyezi magát az ember, hogyha él... csak ragad rá az a sok mocskok, ami a világ, ezt így higgye el, uram... Tehet róla, vagy nem tehet?... Biztosan tehet... *(Fahim rosszul lesz?)* ...Nem bírja az ember elképzelni, hogy mi lesz belőle... a dolgo-

² A monológ alatt három csendes lépésben bekövetkezik a szívhalál, de ez a nézők számára nem lehet egyértelmű. Őszintén szólva, mi sem tudjuk. Talán csak múló rosszullet az egész...

kat nem látja előre alakulni, az a probléma... Én kissrác koromban pap akartam lenni. Minden reggel mentem ministrálni, iskola előtt. Szeretett engem a Tiszi bácsi nagyon. Perselyezhettem is, ami ki-tüntetés... Meg temetéseken, néha húsz forintot is kaptunk az öcsémmel. Az mekkora egy nagy pénz volt akkoriban, uram! *(teli torokból énekel)* „Christus vincit, christus regnat, christus, christu-u-s i-imperat...” ...Ezt az éneket szerettem én legjobban, meg a pápai himnuszt, tudja, a mise végén... *(dúdolva imitálja az orgonát)* Elkezdtem tanulni orgonálni, de aztán valahogy abbahagytam, mert... *(mintha titkot súgna)* Elfajzottam! De szinte egyik napról a másikra, uram! Elfajzottam, ezt mondta nekem a Tiszi bácsi, mikor észrevette... Micsoda hülye szó! Annak nincsen semmi köze a fajhoz, csak a testhez, hogy hiába akarsz te másmilyen lenni, a tested elkezd parancsolgatni, és erősebb, erősebb nálad, vagyis annál, amit akarni szeretnél, és olyanokat kezdesz csinálni, amit nem akarsz. Hiába szégyelled és utálod magad. Mocskos és rossz gondolatok másznak az agyadba és fölزابálják. Bűnös szokásokat veszel fel. A test ördöge beköltözik a test templomába. Hogy űződ ki onnan? Sehogy. És megharapod a kezét, mely neked enni ad... Azért van, aki kiűzi, az biztos boldog ember, és van, akit nem zavar, hogy ott van, úgy látom. Hogy dolgozik benne az ördög, nem zavarja... Megszokja, hogy elfajzott, de én nem szoktam meg, és ettől mégse lett semmi jobb vagy könnyebb. Inkább hogy nehezebb lett, meg szarabb... Annak lehet

hogy jobb, aki megszokja. Vagyis honnan tudhatnám én azt is? Mért lenne jobb? Biztos csak másképp szar... Sokszor gondolom, hogy én nem ezt érdemeltem, meg sokszor azt is, hogy pont ezt... Hiába akarnám sajnálni magam, mert mindent én csináltam... És túl régen kezdődtek a bajok... most már nem bírom visszakövetni valami kezdetig, hogy ez az... Mondjuk amikortól nem tudtam én hinni, úgy nagyjából tizenöt éves koromtól, abban nem, hogy Isten vagy ilyesmi, azt lehetne gondolni kezdetnek... de erről is, hogy hogy volt pontosan, már majdnem mindent elfelejtettem... De az biztos, hogy szaga van a bűnnek, úgy higgye el, uram, ahogy mondom... Na jó, lehet, hogy nem mindenki érzi, mert máskülönben világméretben is jobban meg lenne torolva... De az biztos, hogy az ember egyre jobban bűzlik, ahogy mocskolódik... Még szép... Az Andi is csak azért hagyott el most, és nem a pénz miatt... Lehet, hogy maga nem érzi rajtam, de az Andi megérezte azonnal... Az ártatlanok jobban megérik, szerintem... Hát kik, ha nem ők? Valami rend csak van a világban, legfeljebb nem lehet érteni ésszel, vagy én hülye vagyok, lehet... és azért is történetet ez így, hogy nekem olyan halálos bűnöm lett, amire nincsen semmi bűnbocsánat... Maga most biztosan azt hiszi, hogy túlzok... Nincsen rá okom, mert ami engem illet, most már azt mondom, az vesse rám az első követ, aki akarja. Megtaposhat bárki, meg se nyikkanok... Az a rohadt verda! Megmondtam, hogy kipufogós! Ne sajnáljon, uram, mindent

én csináltam, szabad akaratból... Embert öltem, nem is egyet! Ezt ugye nem gondolta volna rólam? Nem pont úgy nézek ki, mint egy gyilkos, mégis... Bebasztam, de tudom, mit beszélek!... Az is mindegy, hogy tehetek-e róla... Ártatlan életek száradnak a lelkeimen, csakis az enyémen, senki másén... Ez lett a vége az elfajzásnak... Ide vezetett... a kárhózatba... Nem kéne nekem ennyit pofázni... Jobban van, uram?... Menjen haza, a Robit úgyse találja meg... Vigyázzon magára, ne törődjön velem, és ne aggódjon azért, amit mondtam. Holnap szé-

pen bemegyek a yardra, feladom magam, vagy lehet, hogy még máma felakasztom, mindegy. El fogom dönteni, mert mindenre van megoldás, nem igaz, amíg még az ember életbe' van?

(lassú sötét)

20. jelenet

AFGÁNOK – EPILÓGUS

VÉGE

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 224-8100 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány rendezvényeket szervez a magyar–magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű termeink kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadástek, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

A kétszintes, tizenhat szobás, Hotel Kulturinnoban a szobákhoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja. Ha velünk dolgozik, a magyar–magyar kapcsolatokat is támogatja!

Májusi közönségrendezvényeinkből

Május 3–14.: Éder Gyula emlékkiállítás

Május 11–20.: „Ötvösremekek – Ifjú Alkotók” kiállítás

Május 12. 19 óra: Binder Károly és Borbély Mihály „Hét duett” c. lemez bemutató koncertje

Május 12. 17 óra: A Magyar Emlékekért a Világban Egyesület és az Ausztrália Magyar Baráti Köre közös rendezvénye előadások

Május 15–31.: Rácz Gábor tűzzománc kiállítás

Május 17-június 5.: Világörökségünk Tündér Ilona meseképek – Hummel Rozália festmény és gyermekrajz kiállítás

Május 24. 18 óra: „Régiók találkozása – Partium és Erdély a Budai Várban”: „Lázadó Krisztus” c. könyv bemutatója és Novák József képzőművész kiállításának megnyitó ünnepsége

Mindenkit szeretettel várunk!

Borbély Szilárd

A' Credencz¹

Érzékenyjáték öt részben (részlet)

Borbély Szilárd 1964-ben született Füzesgyarmaton. A Debreceni Egyetem bölcsészkarán végzett 1989-ben. Irodalomtörténészként dolgozik, a Debreceni Egyetemen tanít. Első verseskötete 1988-ban *Adatok* címmel jelent meg, azóta hét kötete látott napvilágot. Legutóbb 2004-ben *Halotti Pompa* címmel a Kalligram Kiadónál. Nős, két kislánya van.

A darab Teleki László *Kegyencz* című szomorújátékát használja fel. Az itt közölt rész a fiatal Romlet és környezetének a hatalom megszerzéséért folytatott cinikus küzdelmét mutatja be. A politikai szerepek szarkasztikus kifordításként szexuális szerepekké csupaszodnak le. A gyorsan változó szövetségek és ellenségeskedések a politikai mozgásokat a promiszkuitás metaforájába fordítják át. A szomorújáték a végén a „mindent lehet, de semminek sincs semmi értelme” kiábrándító belátásához jut el.

Játszó személyek:

CÉZÁR / Kéjenc; Romlet és Ártatlan természet szerinti apja

CÉZÁRNÉ / Nimfomán; Max testvére

EUGÉNIE / Lesbikus tini; Cézárné törvényes és Max természet szerinti lánya

BERENICE / Domina; Bordélytulajdonos Filozófusnő

EROGÉNIA / Udvarhölgy; Topmodell Konzumnő; a Kabinet PR Menedzsere

GECIUSZ / Pedofil Politikus; Fővezér

ÁRTATLAN / Cézár törvénytelen gyereke

MAX / Fallokrata Szodomita; Cézárné testvére és Cézárné leányának atyja

ROMLET / Max törvényes és Cézár természet szerinti fia

JÚLIA / Szalonfeminista, Orálfanatikus; Max második felesége; Romlet Nevelőnője

HERAKLESZ / Eunuch, Nekrofil orvos, Szadista; Birodalmi Boncnok

HERMAN / Transzvesztita, Hermafrodita, Mazochista; a Titkosrendőrség Vezetője

FULGEN / Teoretikus Csoportvezető, Biszexuális; Kettős Ügynök

SÚGÓ / Leselkedő; a Még Tikosabb Rendőrség Ügynöke

MIND / Szenátorok, Udvaroncok, Őrség, Ajtónállók, Stb., Színész: A Stáb Tagjai

¹ A Credencz (vagy Kredenc, Kredencz, Credence, Credance) írásképe bizonytalan.

4. rész

(A Titkos Oldalajtón belopakodnak az „Orozva Gyilkolók”: Romlet, Fulgen, II. és III. Szenátor, Stb. A trónteremben. Cézár a Trónon ül.)

ROMLET Most meghalsz, vén Geci-gejzír!

II. SZENÁTOR Nem kellene törvényesen?

FULGEN Szükségtelen aggályoskodás, a Forradalmi Terror a nép akaratát teljesíti.

II. SZENÁTOR De mi van, ha mégsem?

ROMLET Áruló! Fulgen, szúrd le! (II. Szenátor összeesik.) Nem szereztem a baleseteket.

CÉZÁR Mit kerestek itt kivont fegyverrel?

ROMLET Megakadályoztunk egy merényletet...

FULGEN Az életedre tört! (Belerúg a holttestbe.)

CÉZÁR Nem bízhatom a Szenátusban, sejtettem én!

ROMLET Adj parancsot, hogy irtsák ki a szenátorokat!

FULGEN Ez az egyetlen megoldás!

III. SZENÁTOR (Kardot ránt.) Megálljatok! Ez az ősi törvény megsértése! (Összeesik.)

FULGEN (Törét törölgeti.) A Szenátus a múlt csökevénye, láthatod, Cézár, nem bízatsz bennük.

CÉZÁR Vigyél üzenetet Hermannak: Fogják le és végezzék ki a szenátorokat!

(Stb. elrohan a parancsal. Kisvártatva dulakodás, kiabálás, üvöltések, sortűz.)

CÉZÁR No, ez megvolna...

FULGEN Akkor elbúcsúzhatsz te is...

ROMLET Ne, én akarom... (Szúr.) Ó, papa, hogy így kellett találkoznunk... (Krokodilkönnyeket hullat.)

FULGEN Éljen Max, a Cézár! Szabadítsuk fel a proletariátust!

ROMLET Csak úgy sebtibe? A helyedben én gyorsan eltűnnék, Fulgen. Max, attól tartok, megértette az eszméidet. (Sokat sejtetõn.) A forradalom, ahogy mondtad, permanens... Már parancsot adott, hogy gyilkoljanak meg!

FULGEN Jaj-jaj, akkor el kell rejtőznöm. Csatlakozom a Világforradalmi Bizottmányhoz! És kirobantjuk a Világforradalmat. Hamarosan hallani fogsz még rólam! Szövetségesek vagyunk?

ROMLET Életre-halálra! Számíthatsz rám! (Fulgen a Titkos Oldalajtón eltűnik.) A marha!

(Geciusz jön.)

GECIUSZ Cézár, a testőrség fellázadt, elégedetlenség tört ki... Óh, látom, elkéstem... Ki tette ezt?

ROMLET Nem én, Fulgen, ő volt, bizony... (Zavarban.)

GECIUSZ Értem. Akkor már csak azt kell eldöntenünk, hogy hős volt vagy merénylő? Mi a véleményed?

ROMLET Te mit gondolsz?

GECIUSZ Mondjuk azt, hogy megakarta erőszakolni Cézárt...

ROMLET ...inkább Cézárnét...

GECIUSZ Ő már meghalt!

ROMLET Ja, tényleg...

GECIUSZ Vagy tudod mit? Legyen inkább Eugénie! Ez jobban felizgatja a prolikat, akik a bulvársajtót olvassák...

ROMLET Igen, és Eugénie mint militáns lesbikus, végső erejével védekezett becsülete védelmében, amikor belépett Cézár, és lánya segítségére sietett. Ekkor érte a halálos tőrészúrás...

GECIUSZ A lesbikust, azt hagyjuk ki a kommunikéből. Hívják Erogéniát! (Egy Udvaronc el.)

(Hallgatnak.)

GECIUSZ Szóval, Fulgen...?

ROMLET Igen... (Kicsit még bizonytalan.) El kell tennünk láb alól! Nem jó, ha az eszköz túléli a használóját! Max lesz a cézár, intézd el, kérlek, a részleteket!

(Erogénia vonaglik át a színen.)

GECIUSZ Jó, hogy jön, Erogénia kedves! Ma is milyen vadítóan néz ki! És micsoda parfüm! Hmm, párizsi?

EROGÉNIA Köszike! Vad Tigris! (Hárap a levegőbe.) Miért hívatatok, fiúkák?

GECIUSZ Kifingott ez a geci...

EROGÉNIA ...sperma... disztingváljunk...

GECIUSZ Az a te dolgod, édes. Szerkeszd meg a kommunikét: „Mély fájdalommal tudatjuk polgárainkkal, hogy blablabla... szeretett Cézárunk blablabla... leánya tisztességének védelme közben blablabla... áldozatul esett blablabla... – Cézár menyolóját a hős Fulgen blablabla...

ROMLET Na, de... nem ebben egyeztünk meg...

GECIUSZ (Erogénia fenekére csap.) Csak lenne húsz évvel fiatalabb... Na és, hős vagy áldozat, nem mindegy?... (Gyanakvón.) Miért olyan fontos ez neked?

(Itt felbukkan megint a Sűgó, gestusokkal bekapcsolódik a játék menetébe.)

ROMLET Visszautasítom!

GECIUSZ Mi a helyzet a fiatal Rómával? Herman mindent jelentett. A szenátorok likvidálása után begyűjtettem a barátaidat... egyedül maradtál...

ROMLET Max megvéd.

GECIUSZ Átvettem a hatalmat. Maxot kedvelem, de lehet, hogy búcsút kell vennünk egymástól. (Ártatlan jön be.) Újabban az ártatlanságot kedvelem, ugye, Ártatlan?

ÁRTATLAN Igen, Geciusz! Te vagy a legnagyobb hős!

(Közben Geciusz Ártatlant a Credencz felé tuszkolja, majd az ajtaján be. A szokásos zajok.)

(Sűgó és Herman – a Credencz két oldalán, egymást észre nem véve – közben bejönnek a „színpadra” „hallgatózni”.)

ROMLET Óh, mely dicső ész bomla össze itten!

Udvarfi, hős, tudós, szeme, kardja, nyelve;

E szép hazánk reménye és virága, Az ízlés tükre, mintha egy szoborhoz,

Figyelme tárgya minden figyelőnek,

Oda van, ím, oda!

S én legnyomorúbb minden bús hölgy

SÚGÓ udvaronc...

ROMLET ...udvaronc közt,

ki szívtam zengő vallomási mézét, Most e nemes, fölséges ész, mi képp

Szelíd harangot, félreverte látom;

s a tökéletes, nyíló ifjuságot

a téboly marja szét. Ó, Istenem, mért kellett, mért kell látnom ezt nekem?²

(Romlet el. Sűgó és Herman összetalálkozik. Fegyvert rántanak.)

SÚGÓ Te itt...

HERMAN Te itt...?

SÚGÓ Romlet szegény egyre...

HERMAN Romlet, szegény egyre, veszélyesebb szemmel kell tartani.

² Kosztolányi Dezső: *Kis bordélyház* c. versének részlete.

(Rosszul tagol, nem érti, zavarodott.)

SÚGÓ Személyi...

HERMAN Személyi követőt állítok rá. Veszélyes lenne, ha spermáját tudtunk nélkül szórná szét Rómában: koszos bordélyok, bűzös konyhák, cselédszobák és penészes lépcsőházak kövén, vagy vizelettől salétromos kapualjak nyelnék el ifjúsága virágait.

SÚGÓ Maxnak...

HERMAN Maxnak kevés van hátra, a mérget személyesen szoktam beadni neki. Hamarosan újabb kezelést kap... (El.)

(Berenice Bordélyának Budoárjában.)

BERENICE Ez extra szolgáltatásaink közé tartozik, kedves Max. Mindenki ezt akarja mostanában: beöntés, gumibugyi, beöntés... Egész Róma itt tolong... És ez a tündéri novicia, ugye, délelőtt is milyen felszentelt kezekkel csinálta...

MAX Muszáj, megint... Berenice?

BERENICE Ez elvi kérdés! (Hangot vált.) Jó kisfiú!

HERMAN Itt van a doktor bácsi is!

BERENICE Itt van a papuska meg a mamuska...

HERAKLESZ Na, mit kap a mamától a kis Maxika? Na? Édes fagyit kap, színeset, jó hideget... a kis popócskájába... (Végzi a dolgát, gügyög.)

BERENICE Egy leendő Cézár – sőt, ha híreim nem csalnak, akkor már az is –

HERAKLESZ Cézárka... kicsi Cézárka...

BERENICE ...legyen bátor. Fel kell készülnie arra, hogy cézár lesz, korlátlan hatalma lehetővé teszi, sőt megköveteli, hogy ne engedjen korlátot vágyainak, hogy ne tartsa vissza... Mindent megtehet, és le

kell rombolni a korlátait ahhoz, hogy istenként mindent meg merjen tenni. És hogy a nép mindent megbocsásson magának, amit elkövet. Minden gonoszságot, minden bűnt, mindazt, amire a többiek csak vágnak, amire csak álmaikban mernek gondolni. Ennek érdekében állandóan nyitva kell tartania a végbélnyílását. Ott és akkor végezze szükségait, ahol és amikor jólesik. Amikor parancsolom!

MAX Júlia, segítsen rajtam...

HERMAN Hozzák ide azt a ribancot, hadd szopja le, hátha akkor összeszedi magát. (Valaki el.)

BERENICE Nem értek egyet, módszerem lényege a megvonás és a megalázás...

HERMAN Ismerjük a módszereit, specialistáink néhányat alkalmaznak is. Nekünk azonban vannak személyiségre ható anyagaink, a nemét is meg tudjuk változtatni, és anélkül, hogy ez kívül nyomot hagyyna rajta.

BERENICE (Élvezettel felszisszenve.) Óh...

HERMAN Ha akarjuk, a személyiségén akkora vaginát nyitunk, amelyben ki-be járhat az összes morális késztetése! Érti?

BERENICE (Sértődötten Hermanhoz.) Akkor mire menjek rá? Rabszolgaság?

HERMAN A felmagasztaltatás útja a megaláztatás, alázd meg magad, ha azt akarod, hogy dicsőítsenek! Légy kiszolgáltatott, ha azt kívánod, hogy kiszolgáljanak! Légy szolga, hogy szolgáljanak!

BERENICE (mint Domina) A saját vágyaid szolgálja! (Bőrszíjakat, szájkosarat, nyakörvet, pórázt etc. szerel Maxra.) Lábhoz! Feltérdel!

MAX Pisilnem kell...

BERENICE Kuss! Pitizni!

HERMAN *(Ordít a fülébe.)* A nép vágyainak rabszolgája! *(Berenicéhez.)* Ez is egy halom szar, mint Romlet. Remeg, mint a kocsonya.

(Max egyre jobban remeg, a szája habzik, akár túlzottan is.)

HERMAN Folytasd az idomítást. *(El.)*

MAX Kakika...

BERENICE Sperma, rabszolga, sperma!

MAX Kakika, pisike...

BERENICE Sperma, te geci, sperma! Nyald fényesre a cipőmet!

(Max vonakodik, nyalogatja a cipőjét.)

BERENICE Megjött a szopós kurvád, szaros! *(Júlia érkezik.)*

JÚLIA Édes férj! nagyon szenvedsz.³

(A szokásos credenczes jelenet következik, rúzs, slicc etc., Berenice közbeiktatásával és felügyeletével. A Credenczhez lépnek, amelyből ekkor Fulgen lép elő zavartan a Titkos Oldalajtón. A Sűgó a Credencz ellenétes oldalán leselkedik. Majd innen folytatódik Max idomítása.)

BERENICE És Te, Fulgen, hogy kerülsz ide?

FULGEN Azt hiszem, Romlet el akar tenni láb alól. Kénytelen vagyok a forradalomra játszani, de hátha az bejön.

BERENICE Nincs forradalmi helyzet, ezek szerint?

FULGEN Marhaság, azt én találtam ki. Cézár nem vette meg a hatástanulmányomat, reméltem, valaki majd csak ráharap.

BERENICE Foglalkozzál inkább filozófiával, mint politikával. Nem jársz a Szalonomba sem.

FULGEN Mi ez a dolog Maxszal? Mit csinálsz?

BERENICE Herman megbízásából csinálom, valamiből meg kell élni. Romlet kicsit berágott Maxra, asszem, ki fogják nyírni. De ez már nem az én dolgom.

FULGEN De mi ez?

BERENICE Le kell mondatni a trónról, vagy eltenni láb alól.

FULGEN Romlet Cézár törvénytelen gyereke Melindától, Max első feleségétől, ezt mindenki tudja, Eugénie pedig Cézárné lánya, Romlet féltestvére, csak az a baj, hogy Romlet nem akarja feleségül venni. Inkább Cézárnét akarja, akit pedig Max szeretne feleségül venni, hogy bejelentesse igényét a trónra.

BERENICE Na és Júlia?

FULGEN Júliát kolostorba küldik, vagy mit tudom én, kis kurva, senkit sem érdekel. Mit jössz ezzel?

BERENICE Na és te, most mit csinálsz?

FULGEN Eladom magam Romletnek, úgy látom, az ő csillaga van emelkedőben. *(El.)*

(A Credenczből kikászálódó Hermant veszi Berenice kezelésbe. Sűgó besurran a Credenczbe, amikor Berenice elfordul.)

BERENICE *(Beszól a Credenczbe.)* Jól van, te elmehetsz! Ki vagy te? Halljam?

SŰGÓ ...örök... *(Besurranva a Credenczbe.)*

(Max nyöszörög, nyöszörgéséből ki-vehető néhol:)

MAX ssssssssss... én ssssssss én ssssssssss örök sssss

³ Ophelia monológja a *Hamlet* III. felv. 1. szín végén. (Arany János és Nádasdy Ádám „kontaminált” fordítása.)

HERMAN *(Amint visszatér, súg valamit Berenicének.)* Megváltozott a politikai konstelláció, érdektelen lettél politikailag, mondjuk úgy, hogy egy Átmeneti Pillanat volt az egész, amíg érdekesnek tűntél, csak egy partikuláris...

MAX ssss örök ssss örök ssss

HERMAN Nevetséges nagyozolás...

MAX ssss örök ssssssssssss öööööö

HERMAN Na, hogy hívnak téged?

MAX ööööööööö

HERMAN Pillanat..... Pillanat...

BERENICE Nem öröket mond?

HERMAN Pillanat, Berenice kedves, adjon be neki még egy injekciót, aztán véreztessék ki, majd este, ha ráérek, felboncolom...

BERENICE Nem szeretném összekenni a kárpitot, feloldjuk savban, és leengedjük a végén.

(Fulgen érkezik vissza.)

FULGEN Állj, állj, ne bántsák a Nagy Cézár apját!

BERENICE Hogy? Nem értem... Te most megint hogy kerülsz ide?

FULGEN Romlet tanácsadója lettem. Ne kérdezősködj, tedd a dolgod.

BERENICE De nagy mellényed lett!

FULGEN Romlet érkezik...

SÚGÓ *az új cézár...*

FULGEN *Az új cézár...*

MAX *(A jelenet közben többször lekuporodik, mint a kutyák, kakálni szeretne, de Erogénia mindig elrángigálja a pórázzal.)* Kakika...

FULGEN Romlet maga akar meggyőződni az alávaló gyilkosság körülményeiről.

BERENICE Már megint miről van szó, hisz senkit sem öltek meg?!

FULGEN Ez csak a látszat...

HERMAN Te adtad neki ezt a tanácsot?

FULGEN És Max gyilkosainak megbüntetéséről beszéltem vele...

BERENICE De...

FULGEN, HERMAN Kuss... *(Romlet kísérettel érkezik.)*

ROMLET Oh, atyám, hogy így kell lássalak...

MAX öööööööörök

(Romlet tört híz elő, majd zokogás, könnyek etc. – szúr egyet, majd fékevesztetten szurkál. Átmenet nélkül megnyugszik. Sajtótájékoztató.)

ROMLET Meg kell büntetnünk Cézár gyilkosát! A polgárok csak akkor hihetik, hogy a jog és a törvény biztonságában élhetnek, ha méltóképpen példát szolgáltatunk, uraim! Cézárné akarta e feddhetetlen férfiú halálát!

FULGEN És Heraklesz...

ROMLET Legyen!

HERMAN De Uram, Heraklesznek ez a szakmája!

ROMLET Kuss, ne zavarj össze bennünket! Fulgen, fogalmazd meg a hírt!

FULGEN *(Írja:)* „E nehéz órákban, amikor az egész haza együtt gyászol, e gyáva és alávaló tett, melyet Róma ellenségei követtek el, polgáraink mély és őszinte felháborodását váltotta ki, és megerősítette hitüket a Romlet vezette Fiatal Róma mozgalmában.”

BERENICE Akkor én most befejeztem? Herman, mi van?

FULGEN Már intézkedtünk, Berenice Budoárját bezáratjuk!

BERENICE Miért?

FULGEN Nem mindegy? Akarsz indoklást? *(Bericét likvidálják.)* Felforgató eszméket terjesztettek, és erkölcstelen viselkedéseket közfelháborodást keltett. Túl sok a filozófus! Minden filozófust száműzetünk Rómából!

ROMLET Oh, papi... *(Könnyek; de még egyet rúg bele, mielőtt kimegy.)*

Ébert Tibor

A merénylet

A győzelem. A háborúnak vége. Az 51. konzulátus évében, április 6-án Caesar győzött a thapsusi csatában. Tulajdonképpen jelentéktelen győzelem. Mint anynyiszor, most nem kegyelmezett. Faustus Sulla, L. Africanus, L. Julius Caesar mind a halál fiai; L. Manlius Torquatus, M. Patreius, Scipió öngyilkosok lettek; csak Labienus és Gneus Pompeius szökött Hispániába és Cato Uticába. A néprétegek felső régióiban, bár sokan siratták elveszett barátaikat, a hősokeket, a fájdalomnál és titkolt megbotránkozásnál nagyobb az igyekezet, Caesar ambiciózus emberei kihasználják ezt a győzelmet. Kitüntetésekkel halmozzák el a győztes hadvezért, dicsőítik, nem létező legendák születnek róla, tettek... Mondom, kis győzelem, győzelmecke: halk, mely elbújna... Alig-alig emlegetik majd, legfeljebb a történészek biggyeszti be a halhatatlan életrajzába jelentéktelen adalékként – így a valóság –, nem olyan, mint a Vercingetorix vagy Pompeius feletti diadalmas hadjárat, a De bello Gallico. Így lesz Caesar censori hatalom, a praefectura morum – szinte divinizálva már – és jog, ius: ő javasolhat jelölteket ezentúl minden olyan hivatalra, melynek betöltésekor a konzul elnököl – kivéve a nép tribunjait és edoljeit. De hát ez is különleges lehetőség Róma történetében. Hatalom. Szokatlan merészség. Novum. Eredménye a tízesztendei „monarchikus zsarnokság”: azok szemében, akiknek hagyományai, szellemisége, meggyőződése gyűlöletre tanítottak az abszolút hatalom és felelőtlen hivatalokkal szemben. Átkozzák ezt a Thapsust, a győzelmet, fertőző betegségnek tekintik, mely megállíthatatlanul terjed. Bizonyosak, hogy a diktatori klikk, klientúrájával vagyonekobbzások, retorziók, erőszakosságok, fosztogatások, felelősségrevonások menetrendszerű kalandori uralma következik. Ave Caesar! Ave! Nem lehet ellenkezni. Ave! A demokrácia gyáván visszahúzódik, erőtllenül rejtőzik. Caesar talpnyaló barátai úgy növelik főnökük hatalmát, hogy ugyanakkor a sajátjukat is növeljék. Hatalmi recept. Örök érvényű. És ez a klikk – hozzászámítva néhány fanatikus hódolóját, tolakodók hangos hízélgését és őszinte barátját – egyre inkább fölülkerekedik a szenátusban és komiciumokban a többség félenk, gyáva bizonytalansága miatt. Caesar most a hatalom egésze, és mint annak idején Sulla, a birodalom légióinak főparancsnoka. Furcsa kettősség, ellentmondás Róma. Így látja ezt Cicero. Terjed a bizonytalanság, még Caesar hívei között is háborognak, de nem mer senki nyíltan ellene mondani (tenni) annak, aki immár mindenki ura. A szolgáltság, mely Sullát győzelme után Itáliában fogadta, most az afrikai győztes elébe siet. Ez a piti, vacak győzelem a félig józan, ám fegyelmezett, félig megszállott Caesar győzelme – mámorával, eufórikus légkörével. A segg-hát-kéz-láb nyalók serege forog körülötte. A seggnyalók, történelmi hízelgők módszereivel, szokásaival, buzgalmaival, technikájával. Ősi mesterség ez. Ave, ave... De ő büszke erre a győzelemre. Tudja: szüksége van rá, kontinuitása saját erejének, tehetségének, hatalmának, elhivatottságának... istenségének... És a De republica filozófusát csaknem mindennap meghívja vacsorára. Csillagok az égen a római éjszakában – egyelőre ilyen marad az égbolt.

Sic itur ad astra. Nyugtalan, lobogó szellem. Öngerjesztő. Nem tud meg-
lenni a lázas tevékenység, sok munka és mélyről feltörő indulatok nélkül. Tűz-
hányó tűzijátékokkal. Féktelen. Szeretne valami nagyot alkotni, maradandót.
A halhatatlanságot célozza meg. Az eszközöket keresi hozzá. Mint történelmi
sorstárai – a múltban, a jövőben. Végre hadseregeket vezényelhet. Visszatérni
a magánéletbe, az unalomba, lemondani a tervekről, izgalmakról, megva-
lósításukról...? Szelleme kényszeríti, űzi, hajtja, ago, agere, ago, agere...
Teljhatalom. Illúzió. Megvalósulás. Csillagok közti száguldás az ismeretlennel
– veszélyekkel. De azért a földön áll, szilárdan. Ha lemondana a legfőbb hata-
lomról – melynek most már kiszolgáltatott rabja, nagyszerű, fenséges rabja az
önáltató szervilizmusnak – a hatalom alárendeltje, mellérendeltje... a hatalom
megteremtője... a hatalom maga... – nem tehetné meg. Veresége megsem-
misülése... Győzött, mint Sulla, varázslatos szuggesztivitással, vakmerőséggel
fölszította a tömegek szenvedélyét, legveszélyesebb szenvedélyét, a kapzsisá-
got. A kapzsiság körülölel mindenkit liánként, nincs szabadulás, nincsen az a
kés, mellyel elvághatná kettőjük között ezt a köteléket. Katonáinak eget-földet
ígért, kiváltságokat, birtokot, pénzt. A történelem vissza-visszatérő, mindig is
jól funkcionáló esélyét. Ígért a hispániaiaknak, a brundisiumiaknak... Mindnyá-
jan megbíznak benne, bőkezűségében. A programot teljesíteni kell: százna-
posat, ötszáz naposat, ezernaposat... örökké... meg-megismételve... Persze,
mindent megváltoztathat, minden egyéb szavát visszavonhatná, van ereje,
de nem másíthatja meg ezeket az ígéreteit, amiket harmincezer, negyven-
ezer embernek adott, akik Galliából jöttek vele, az ellenségeitől pártoltak át
hozzá, és álmოდztak egyre növekvő álmokban álmokkal, hogy nyugodalmas
tűzhelyük legyen biztonságban a földek jövedelmeikkel. Nem ábrándíthatta
ki légióit, a dühös, mindenre elszánt tömegeket, melyek fölbuzdultak az ígé-
retektől, a polgárháborútól. Ha elszabadítaná láncairól, béklyóiról a forradal-
mat, magát tiporná el. Leghűségesebb párthíveinek mértéktelen az étvágya.
Itt van például Antonius, aki telekürtölte szidalmakkal Rómát. Mint Sulla, ő is
személyesen felelős ígéreteiért. Hogyan is gondoskodhatna a győzők megju-
talmazásáról – mint ilyenkor szokás, kötelesség – a köztársaság, a hivatalok
és szenátorok de jure kormánya? Álságos társaság, mely oly lassú, kényel-
mes, bürokratikus, önellentmondásos, tehetetlen, hogy visszaszerezhetnék
hatalmukat a legyőzöttek. Kárpótolni a hősokeket, jóllakatni őket, az a bonyolult
feladat a győzöt terheli. Caesar akarta és nem utánozhatta Sulla rémuralmát.
Nem volt se kegyetlen, se őrült. Nem forradalmat vert le, hanem polgárhábo-
rút, melyet politikai csoportok versenyzése idézett elő egy nyugalomra, békére
áhízó országban. Caesar megértette ezt, és a nehézségek tudata, valamint a
győzelem önáltató eufóriája óvatosságra és mérsékletre tanította. A nyugalom
elröppenő pillanataiban Caesar azt tervezte, hogy nem erőszakos párt- vagy
osztályuralmat teremt, hanem bölcs, fegyelmezett uralmat, mely minden párt
és osztály ésszerű, jogos kívánságát kielégíti majd. Megnyugtat mindenkit,
hogy zsarnokság nélkül uralkodik majd, mint a népfelenség feje. Nem fogadja
el azonnal a tízéves diktatúrát, megelégszik a konzulsággal, vállalja a választói
hatalmat és a praefectura morumot, s elkezd kötni-oldani. A polgároknak
megfizeti az ígért 300 sestertiust, minden katonának 24 000 sestertiust ad, a
centurióknak kétszer, a tribunoknak négyszer annyit. Közlakomákat rendez,

s ügyesen gabonát és olajat oszt széjjel. Tudja, az eszméknél, szólamoknál, büszke római jelképeknél többet ér a gyakorlati segítség.

Mert ez a hatalom megtartó ereje. A nép (alsóbb osztályokból) meg is elégedett vele, noha sokaknak nem tetszett az a hatalmas pénz(f)osztogatás, a csapongásra való buzdítás – nem fért meg a takarékoság régi római hagyományaival. És még valami. Caesar megígérte, hogy változtat az erkölcsi és közigazgatási zűrzavaron, az ész és az igazság uralmával, átvette ellenségei programjából mindazt, ami okos és felhasználható benne. Szellemének talán utolsó kilendülése ez a mérsékelt, önfegyelmező politikája. A felsőbb osztályok kegyét vissza akarja hódítani. Sorra megvalósítja konzervatív szellemű újításait: törvényszékeket állít fel, arisztokratikus összetétellel, büntetőtörvényeket változtat meg, növelve a vétségek büntetését, fölloszlatja a gonosztevők egyesüléseit, törvényeket kreál, fékezi gyaloghintók, aranyak, bíborok fényűzését, aranypénzt veret, az aureuszt, egyiptomi csillagászokat hív Rómába, hogy pontosítsák a naptárt. Sok-sok kreatív intézkedés: rendezi a birodalmi pénzügyeket, föltartóztatja az ifjúságnak Itáliából való kivándorlását. Tanulmányozza a híres lex Julia municipalist. Csupa nagyszerű, szép és opportunus újítás. A bölcsesség, gondoskodás megnyilvánulása. De vajon felújítja a köztársasági intézményeket? – kérdezik sokan. Cicero befejezi Cato elégiáit, és hozzáfog az Orator megírásához, kutatja Caesarnak minden cselekedetét, egyik nap reménykedik, másnap kétségbeesik. S amikor kegyelmet kér szónoklataival Marcellusnak, beszédében a polgári uralom helyreállítására is célzást akar tenni... Ám Caesar nemcsak az a Caesar. Más is. Tele ellentmondásokkal, ellentmondásos rendeletekkel, cselekedetekkel. A valóság az, hogy Caesar kifáradt, megöregedett (Cleopátrához való viszonya késlelteti állapotát, hogy aztán felgyorsítsa ezt a folyamatot). Lassú változás ez jellemében.

Szellemének világosságára sokszor homály borul az ellentmondások cikázásaival. A felelősség egy óriási birodalomért nyugtalanná, ingerültté teszi, finom érzékei tompulnak, racionalitás és irracionalitás összekeverednek, s a nem mindig jó intuíciói által zűrzavarosak döntései. Olykor ő maga is fásultan mondogatja, hogy nagyon sokat élt. És beteg is. Epilepsziás rohamai sűrűsödnek. A nép nem tűrheti, hogy a diktátor, szeretett vezér gyengéit, hibáit mutogassa. Az elégedetlenség egyre növekszik az arisztokrácia között: gőgösek, rosszindulatúak a hatalommal szemben, fölingerli őket a polgárháború emléke. Pompeius már rég halott, de a kortársak (kegyeltek, megajándékoztak...) vélt és igazi veszteségükért rajta töltik ki bosszújukat.

A csúcson lenni (maradni) egyre szomorúbb állapot. Mert nincs tovább. Beteljesedett. Sic itur ad astra. Igen. De ha a csillagokig jutottam, köztük vagyok immár csillagként, fényembe beleszédülök, és megindulnak a sejtések bennem a metamorfózisra, mely előbb-utóbb bekövetkezik: az, hogy halványulni fogok, fényem gyengül... kiégek... megszűnhetek... lehullhatok, szétrobbanhatok...

Állhatatlanság, türelmetlenség, nagy változások lázálmai... Caesarnak szüksége van sikerre – talán a fáradtság, betegsége ellensúlyozásaképp –, ambíciója óriás cselekedetekre ösztönzi, hogy Nagy Sándorhoz váljék hasonlatossá, dicsőségre vágyik. Azzal áltatja magát, hogy az abszolút hatalom nem az ő nagyra törése, hanem az idő, történelem kényszere, bajok, szükségletek orvoslásainak követelménye. Türelmetlen étvágycsászárként körülvette, a római birodalom

nyomorúsága megnövekedett – ahogy mondani szokás, a levegőben a változás szele –, mindenki úgy látja, nemsokára nagy pusztulás szakad rájuk, ha valaki, valami gyorsan segítséget nem hoz, és ez az oltalom csak az államtól jöhet. Az állam pedig: Caesar. Örök érvényű, hódító gondolat. Sürgető kívánság. Háborúk, bellumok; polgárháborúk Hispániában, ahol Gneus Pompeius és Labienus nagy sereget toborzott és meghódítják a félsziget java részét. Caesar feldühödik, a spanyolországi háború nyugtalanná teszi, de tüzei ambíciója, hogy ismét bizonyíthasson, és a reménye, megint óriási népszerűség lesz a jutalma, ha kielégítheti a nincstelen tömegeket. Vállalja a diktatúrát. És győz ismét. Mint mindig. Korlátlan hatalma szociális forradalmat jelent. A szenátus már nem sok vizet zavar. Kezében tartja. És érlelődik benne, hogy hadat vezet majd Perzsia ellen, megbosszulandó Crassust. Nagy keleti győzelmet akar előjátékol a személyes uralom beiktatásakor. Ez a gyors változás sokakban kiábrándulást, csalódást eredményez. Amikor visszatér, végre kitudódik, hogy Rómának forradalmár zsarnokává akar-e lenni. Így megszavazzák (a demagógpárt), hogy Caesar öröklött előnévként viselhesse az Imperator címet, és tíz évig legyen konzul. Valójában megfélemlíti a közelégedetlenség meg pártjában a viszálykodás. Kibékül Antoniuszal – jó darabig tulajdon hordágyán utaztatja. Csalódik, amikor azt hiszi, hogy eszményeivel megnyeri Itáliát, és előkészíti a népet a monarchiára. Gúnyolják egymás között, és azt kérdezzék, vajon nem örült-e meg (például a naptár-reform miatt). A középosztály retteg a társadalmi reformoktól, és zúgolódik a pénzügyi válságtól. Nyíltan és inkubációs módon nő a bizonytalanság. Caesar egyre szeszélyesebb, lobbanékonyabb, önérzeteskedőbb lesz. Meggondolatlanul is nyilatkozik: a köztársaság már csak névleg él, Sulla ostoba volt, amikor a köztársaságról kijelentette (a megszűnéséről), hogy fölér egy törvénnyel. Az ellentmondásokban vergődik. Küzd végzetével, de már hiába. Egyre inkább kedvez a kalandoroknak, talpnyalóknak, akik minden szeszélyét helyeslik.

Szinte istenné magasztosul, templomot építenek Jupiter Julius tiszteletére, a Quintilus hónap nevét Juliusra változtatják. Király, Isten, Cézár már valóban, ha névről nem is. Hatalma növekedésével azonban egyre fogy a tekintélye. Minél inkább vágyódik újabb kitüntetésekre, nagyobb hatalomra, elismerésekre, annál kevésbé alkalmas rájuk. Nincs meg többé az az éleslátása, mellyel meg tudta különböztetni a leghetesebbet az ábrándtól. Az elégedetlenséget szítja a gyűlölet, mely a diadalmas forradalmak velejárója. Caesar és klientúrája az abszolút monarchia felé sodorja az országot, elsöpörve most már a látszatot is. Örökös diktátor immár. S a Luperkáliák ünnepén nyilvános színjátékban megegyezik Antoniuszal. Antonius diadémmal lép elé, s a fejére akarja tenni. Caesar elutasítja. Antonius makacskodik, megismétli. Még erélyesebb Caesar visszautasítása. Amikor elhárítja a diadémot, zúgó taps köszönti. Jól megrendezett jelenet. Azt íratja a naptárba, hogy a populus, Róma népe följánlotta neki a királyi koronát, és ő visszautasította. Megismétlődő komédia – történelmi recept.

Közben Itáliát gyötrik az adósságok. Róma szegény népségében alaktalan forradalmi várakozások erjedése kezdődik, mely napról napra nő, megrémítve a birtokos osztályokat.

Az ítélet (mors stupebit). Treboniusé a gondolat: Caesarnak meg kell halnia. És ugyanez jutott eszébe Cassiusnak is, Caesar meggyilkolásából nagyobb haszna lesz, mint amit kegyeitől remélhet. Kiválogatták az összeesküvők

csoportját, mérlegelték a lehetőségeket, a kockázatot, és elhatározták, hogy vállalkozásukba bele kell vonni Cassius sógorát, Brutust. Így lett Brutus a történelem halhatatlan figurája. Brutus, a gyöngé jellemű ember, eszes, csupa büszkeség, csupa ambíció... Először Pompeius párthíve, akitől jobban remélhették a győzést, a rend megmentését. Aztán kibékült Caesarral, a barátja, úgyszólván kedvence. Brutus szigorú erkölcsű, művelt ember, nem harácsoló, se nem törtető típus; az akarat hőséne, az erény példamutatásának tudta magát – erre nagyon büszke volt –, hitte, mások is ezért csodálják. Lélektanilag biztos módja: ezt a félős, gyöngé embert nagyobb bátorságra lehet és kell készíteni, bizonyítson, másképp vége a hősi nevének, megváltozik róla a vélemény, csatlódni fognak benne... A ravasz Cassius megértette vele, és ügyesen felajzotta sógora gyöngé jellemét. A gyilkosság gondolata munkált, az érv: minden a nép, Róma érdeke, a birodalom megbízatása, feladata, hősi tett, végre kell hajtani, és csak ő képes ilyen cselekedetre, történelmi parancsra. Brutus, bár megborzongott a gyilkosság gondolatától, következményeitől – emlékezve Caesar jóságára, megannyi segítségére, az anyja iránti barátságára, mennyi jót tett családjával –, eszébe jutottak az eszményi nagy célból elkövetett királygyilkosságok, melyek az elkövetőket igazolták. Éppen azért, mert Caesar a jótévője, vállalnia kell, még elszántabban, meg kell őt ölni: a köz, a köztársaság, a polgárok kötelességeért, le kell győznie egyéni érzését, a lelkiismeretét, hezitálását, szubjektív érzéskomplexumait, gyáva önmarcangolásait, nyavalygását... Egyre állhatatosabb benne a kivitelezés gondolata. (Az öreg Brutus is fölálodozta fiai fejét a republikáért.) Kétségtelen vergődött, felállítva a premisszákat, és ha akkor talán Caesar közelében él, leigazza a csodálat, a bámulat... akkor, akkor lehetséges, másképp alakul a történelem, Róma sorsa. De Caesar, akit ügyei nagyon elfoglaltak, magára hagyta őt, így az eredmény, a konklúzió nem volt kétséges. Cassius győzött. Egyedül csak ő, Brutus lehet az összeesküvés feje, végrehajtója. Meg kell ölni a zsarnokot! És mors stupebit. Lassan, biztosan.

A klikkben csak Lepidus nem tudott semmit, és maradt hűséges Caesarhoz. Mert Brutus és Cassius sok-sok összeesküvőt keresett és toborzott. Caesar ezer okból körülgűrűzte a gyűlölet: szenátorok, számottevő személyek, Pompeius pártjának maradéka, Caesar pártjának hívei, tábornokai, köztük Caius Trebonius és Servius Sulpicius Galba.

Mind Caesart, mind ellenfeleit a történelem ítélete, a dolgok állása kényszerítette cselekvésre, ez hatalmasodott akaratukon.

(Caesar: manifesztálódása, ragyogó példája a szellemnek az ember és ember küzdelmében, a forradalmi latin szellemnek a társadalmi megnyilatkozásaiban és megújulásban. Tudást és művészetet csodáló, az egyetemességig sokoldalú elme, nagy képzelőerővel, összehangoló, realiztikus nekilendülésében sohase misztikus, elvont, erkölcsi okokkal nem nagyon törődik és hitetlen. Gondolkodásának lucidusságával, bámulatos gyorsaságával, rendkívüli munka- és idegbírással a kor, a történelem kimagasló egyénisége. A politikában nagy vezér és író – állítják –, államférfi kevésbé, demagóg... Sikereivel, kudarcaival, tetteivel, háborúival, rendeleteivel, koncepciójával mindenek urává terebélyesedett a hatalom ágain, olyan helyzetbe került: ha akarta volna, nem hagyhatta ott a hatalmat, ha pedig meg akarta tartani, teljesítenie kellett azt a feladatot, bele kellett fognia abba a lehetetlen, eleve bukásra ítélt munkába, hogy néhány

társával, barátjával egymaga uralkodjon egy óriási, több földrésznyi, rendetlen birodalmon.

És az összeesküvők: tulajdonképpen nem szolgáltak rá a megvetésre, hisztérikus magyarázatokra, csodálásra, kiközösítésre. A történelem, Róma parancsát teljesítették. *Historia est magistra vitae*. Mindketten. És még valami: A mindenkori politika a jelen, a halál az időtlenséget, időntúlíságot, a megismételhetetlent jelenti. A végtelent. Megfogalmazhatatlant.)

Caesar március 15-re összehívta a szenátust a Pompeius Kúriájába.

Megkezdődött a végjáték. Az összeesküvők már kora reggel ott voltak, a mai Campo dei Fieri szomszédságában. Brutus a prétor székében hallgatta a panaszosokat. A többiek az ülés kezdetét várva az oszlopcsarnokban beszélgettek, igyekeztek nyugodtnak látszani. Caesarnak a következő percekben jönnie kell. Mindig pontos, sohase várakoztatja meg az ülés résztvevőit. De Caesar nem jött. Lehetséges, hogy rosszul téte tartóztatta. Múlt az idő, a másodpercek ólomlábakon jártak, rettentő hosszúnak tűntek, végtelennek. Az aggódó összeesküvők nyugtalanok voltak. Talán kitudódott az egész? Valaki beárulta őket? Casca, Popilius Laenas, Brutus és Cassius szótlanul egymásra néztek. És Caesar csak nem jött. Tíz óra körül az összeesküvőket rettenetes fogta el. Bizonyosak voltak benne, hogy minden kiderült. Cassius Decimus Brutust elküldte Caesar házába, nézze meg, mi történt, s hozza el Caesart a kúriára. Brutust sejtések gyötörték, képzeletében sok minden lejátszódhatott. Nem volt visszaút... Épp akkor ért oda, amikor Caesar epilepsziás rohama után intézkedni akart az ülés elhalasztásáról. De Brutusnak, a fiúnak sikerült elérnie, hogy mégiscsak elinduljon vele a kivégzés helyére az a férfiú, aki nagyon szerette és megbízott benne, talán benne legjobban.

A kúria mellett Caesar kiszállt gyaloghintójából. Popilius Laenas közeledett hozzá, valamit a fülébe súgott. Brutus és Cassius iszonyatos pillanatai ezek: talán most árulja el őket. Cassius arcába nézett, mereven, mélyen belesüllyesztette tekintetét. Caesar arca: sovány, szigorú, megfáradt, nyugodt arc plasztikus ráncokkal.

Caesar még elvégzi a kúrián kívül a kötelező áldozatokat. Majd belép a szenátusba. Leül. Trebonius kiviszi Antonius. Tullius Czimber Caesarhoz lép, és egyik száműzött bátyja visszahívását kéri. Caesar mintha megérezne valamit, feláll, int, hogy távolodjanak. Tullius elkapja tógáját, lecsúszik termetéről, szabad marad a tunika födte mell. Ez a jel. Casca szúr először, eltéveszti, vállán sebzi meg. Caesar kiált hörögve, feléje ugrik, előrántja írótorót. Casca rémülten a bátyjáért kiált, aki hadonászó tőrrel Caesar vékonyába döf. Cassius arcon, Decimus csípőn találja. Caesar úgy küzd, mint egy sebzett vadállat. Küzd egyenlőtlenül. A szenátorokat rémület fogja el, földre buknak, egymást tapossák, a caesarianusok is, Antonius is. Csupán ketten vetik magukat Caesar segítségére. Hasztalan. Caesar ordítva kiszabadítja magát, még elvonszolja vérző testét Pompeius szobraig, s ott elterül tócsájában.

Brutus föláll, hogy elmondja előre kitervelt beszédét – elmondaná – a szenátus előtt, de a kúria üres.

Kevéssel aztán az összeesküvők eltörleszölik magukat a Capitoliumon, Antonius bezárkózik odahaza, mindenki félve elbújik.

Igazság, szabadság? Róma halott.

Molnár András

A forma ontológiája

(Az *Esküvő* és a *Gyilkosság előre megfontolt szándékkal...*)

„Mert kezdetektől fogva én voltam jelen mindenben, s én, én épp olyan voltam, mint minden – a külszín tükör, melyben a belső szemléli önmagát!”¹

„Én” nem vagyok Gombrowicz-kutató... csak *e szöveg szerzője*; s valamiért *érintettnek* érzem magam Gombrowiczot olvasva. Eme esszé nem más, mint egy olvasói tapasztalat megértésére (és megértetésére) tett kísérlet...

Gombrowiczcsal kapcsolatban teljesen közhelyszerű az a nézőpont, amely műveit a valamilyen értelemben vett *forma* szemszögéből próbálja megközelíteni. Ez először is azért van így, mert maga a szerző műveiben – a *Naplókban*, a *Testamentumban*, valamint írásaihoz írt saját bevezetőiben – e fogalmat helyezi horizontjának virtuális középpontjába. Másodsor pedig azért, mert a Gombrowicz-recepció – eme kvázi életrajzi *tényt* meglovagolva – állandóan hangoztatja a *forma* fontosságát e kiváló emigráns lengyel szerző műveivel kapcsolatban. Mindez annyira közhelyszerű, hogy a szakirodalom szinte nem is reflektál arra az üres térre, amely e fogalom körül megképződik. Másképpen mondva: Gombrowicz *formája* amennyire egyértelmű, épp annyira marad a meg nem értés elrejtettségében. Általában ugyanis – Gombrowicz útmatatásából kiindulva – a szakirodalom a *formát* kifejezetten *kulturális formaként* próbálja megragadni. Azaz olyan kényszerítő erők összességéeként, amelyek meghatározzák egy létező alapvető diszpozícióit, ezen keresztül képezve meg önmaga (a *kultúra*, illetve a *létező*) identitását. Ily módon a *forma* tulajdonképpen olyan kulturális kód-ként értelmezhető, amely kanonikusan írja bele magát a létezésbe, s ugyanígy – azaz kanonikusan – határozza meg magának a létezőnek is a cselekvési és a gondolkodási terét. Ezen az úton haladva a *forma* elveszíti dinamikusságát, (nem derridai értelemben!) *elkülönбöződik* (différence) a gondolkodó létezőtől, s egy megkövesült etiketthez válik hasonlóvá, amely így megképez egy kétpólusú világfelfogást, amelyben a formának ugyan rendkívül fontos szerepe van, ám a pozitív létezésnek éppen a *formától* való eltávolodás lesz a kulcsa. El kell menekülni az „Én” és a *forma* eggyé válásától, azaz: az „Én” gondolkodói kiváltságának – szabadságának – megőrzése a tét. („Egész ügyesen manőverezem ellentmondásaimmal, kialakult a hangom, igen, igen, megvan már a helyem, a feladatom, szolgál lettem. Kié? Gombrowiczé. [...] Képes leszek-e még egyszer fellázadni öregségemre, ezúttal ellene, Gombrowicz ellen? [...] Elvetni Gombrowiczot, lejártni, elpusztítani, igen, ettől felélénkülnék...”²)

Gombrowicz írásaiból – látszólag – alátámasztható ez az álláspont. Annál is inkább, mert e jeles szerző reflexiójának etológiája egy olyan intenciót mutat, amely elsődlegesen nem tesz egyebet, mint folytonosan – minden elképzelhető helyzetben – igyekszik leleplezni a *forma* dominanciáját azáltal, hogy felismeri

azt, és tagadni próbálja. Eddig jó, tiszta és világos, a recepció is meglovagolta ezt a *tényt*. Ám úgy gondolom, hogy Gombrowicznál ennél sokkal többről van szó, jelesül arról, hogy ez az attitűd csupán kiindulópont a *forma* megért(et)ésének útján. S bár az alapvető diszpozíció e működés felszíni szerkezetében (minden bizonnyal) a *formák* intencionális tagadása, mindennek azon az úton, melyen Gombrowicz – mint egy véreb – ragaszkodik ehhez, sokkal nagyobb tétje van a fentebb vázoltaknál...

Tehát Gombrowicz elsődlegesen (ezt ne felejtjük el!) tagad, rohan, szinte neurotikusán menekül – mindig. Hová vezet ez?

Folytatva a gondolatmenetet, s belekezdve egy másikba, feltételezem, hogy – mivel Gombrowicz esetében irodalmi szövegekről van szó – a vizsgálódás középpontjába éppen a műalkotásainak *formáját* kell helyezni. Azaz nem az írásainak szemantikai terében válik a *forma* fogalma érthetővé, hanem éppen a szöveg irodalmi *formájának* elemzése által. A *forma* nem az írások tematikus (és ebből következően paradigmatis) síkján áll elő, hanem éppen az alkotások szintagmatikus *formájával* van paralell kapcsolatban. *Ahogy*an felépülnek az alkotásai, az lesz maga a *forma*; tehát a szövegeire oly jellemző kulcsjelölő (*forma*) éppen a szöveg jelölőinek viszonyrendszerében válik értelmezhetővé. Az, *amiről* szó van, nem más, mint az, *ahogy*an szó van róla. Ez „a dráma [ti. az *Esküvő*] a Forma drámája. Itt [...] az ember és a Forma örök konfliktusának ábrázolásáról [van szó]. Ha egy Shakespeare-darabban valaki azt kiáltja az apjáról, hogy »disznó«, a dráma azon alapul, hogy a fiú megsérti apját; ha azonban ugyanez mai műben történik, a dráma a *kiáltó és tulajdon kiáltása között zajlik le...*”⁵ Tehát az *Esküvő* nemcsak „dráma a *formáról*”, hanem „a Forma drámája”. Maga a *forma* jut szóhoz itt irodalmi artikulációban. Sőt! Mindezek alapján állítható, hogy a *forma* szóra bírása Gombrowicz számára kizárólagosan csak művészileg képzelhető el. Hiszen amennyiben „a dráma a kiáltó és tulajdon kiáltása között zajlik le”, úgy belátható, hogy a *forma* nem a „*mit-mondás*”-ban, hanem az „*ahogy-mondom*”-ban nyilvánul meg, s így a *forma* megért(et)ésének kizárólagos helye a művészet médiuma⁴.

Nilván a tisztelt olvasónak is *magától értetődően* jut ebben a pillanatban eszébe az *Esküvő* egyik legtöbbször citált (rángatott-rágatott) részlete: „A szavak összefognak ellenünk, / Nem mi mondjuk őket, ők mondanak minket, / A szavak gondolatunk árulói. Áruló a gondolat, / Kiadja tudatalattomos érzelmeinket, ah, ah, árulás!”⁵ Érdemes egy kicsit *rágódni* ezen az idézeten! Úgy látszik tehát, hogy szavaink (amelyek egy irodalmi szövegben [jelen esetben: drámában] nem csupán kommunikációs értékkel bírnak, hanem az olvasó számára a műalkotás fiktív terének a megalkotásáért is felelősek), tehát a szavaink kényszerítő erővel rendelkeznek, cselekedtetnek bennünket; s ez a jelenség válik elsődlegesen fontossá a *formáról* való gondolkodásban. (Vö. *dráma* ~ [szó]cselekvés!) S ráadásul olyan dolgokra kényszerítenek rá, amelyek éppen nem a szubjektum *akarataival* állnak kapcsolatban, hanem sokkal inkább a *tudatalattomos érzelmekkel*. Közbevéghatna a tisztelt olvasó, hogy „Tessék! Hát éppen ez az, igaz az, amit az esszé elején cáfolandónak tüntettem fel, miszerint a *forma* mégiscsak egy kétpólusú rendszernek lenne az egyik pontja, ahol a gondolkodó és akarattal bíró szubjektum lenne a másik, s ezek harcban állnak egymással!”. Igen ám, de éppen most kell(ene) egygel továbblépnünk, s ennek érdekében emlékeznünk Gombrowicz alapvető

attitűdjére, a *forma tagadására*! A kérdés tehát az, hogy a *forma tagadása* és a *forma kényszerítő ereje* között van-e olyan játéktér, ahol ezek nem bináris oppozíciót alkotnak! Érzésem szerint van. E játéktér megidézéséhez viszont a *reflexió* fogalmára van szükségünk⁶. A *forma tagadása* esetében szintén komolyan kell vennünk – Gombrowicz műveinek értelmezéséből nyert tapasztalatot, miszerint egy (nyelvi) megnyilvánulás elsődleges fontossága nem az (intencionált) jelentés lesz, hanem a mondás *hogyanja*. Azaz a *forma tagadásának* gesztusa helyett sokkal fontosabbá válik az, hogy a *tagadás révén* tulajdonképpen a tagadni kívánt *formára* való reflexiónak az *eseménye* történik meg. S ez az a hely [ti. a *reflexió eseménye*], ahol a mondás kényszerítő ereje már nem terrorisztikus fenyegetésként áll elő a mondással szemben, hanem *dia-logikus viszonyba rendeződik* azzal.

Hogyan is értsük ezt? A *forma* árulása minden tekintetben kontingens mozzanat, *tudatalattomos* árulás. Ám egy tekintetben nem az, mégpedig abban, hogy Gombrowicznál *mindig* tudatalattomos árulás. Azaz maga *forma* kontingenciája *nem* kontingens mozzanat, *számítani* lehet rá. (Úgy tetszik, éppen ebben rejlik a *forma* erkölce is...) Miért fontos ez? Nézzük meg először egy elvont példán. Vegyünk egy nyelvi megnyilatkozást. A megnyilatkozás formai eseményének kényszerítő erejét kikerülni nem tudjuk Gombrowicz szerint. Ám egy pillanatra (látszólag!) mégis meg tudunk tőle szabadulni, mégpedig pont azon az úton, amelyen ezen eseményt helyezzük következő megnyilatkozásunk célpontjává. Reflektálunk rá. Ebben az esetben tehát *egyszerre* történhet meg az, hogy a szubjektum akaratlagosan cselekszik – a reflexió által –, s ugyanakkor a forma eseményének a kényszerítő ereje sem veszi el pozícióját – szintén a reflexió által. Azaz az első megnyilatkozás formai eseményének kényszerítő ereje lesz a második megnyilatkozás intencionált jelentése. Természetesen ebben az esetben sem a jelentés válik uralkodóvá, hanem a második megnyilatkozás formai eseményének a kényszerítő ereje, ám ezen az úton történik valami rettentően fontos dolog. Mégpedig az, hogy az első megnyilatkozás hatása (a tudatalattomos árulás) felcserélődik a második megnyilatkozás hatásával (tudatalattomos árulásával), emez fogja meghatározni a következő megnyilatkozás *formáját*, ám a kettő között ebben az esetben már tetten érhető egy nem (?) tudatalattomos *történeti mozzanat*. A reflexió hidat ver a két forma kényszerítő eseménye közé, párbeszédbe állítja őket. Természetesen nem úgy, hogy *leleplezi* a kapcsolatot a két esemény között (azaz nem arról van szó, hogy most éppen az intencionált esemény válna dominánssá), hanem éppen csak *azáltal*, hogy felhívja a figyelmet az (elkerülhetetlen) eseményre, s mivel ezt éppen az előző megnyilatkozásra reflektálva teszi, a megnyilatkozás formájába belecsempésződnek az előző megnyilatkozás egyes formai elemei, kijelölve ezzel egy *lehetséges* (kontingens) kapcsolódás helyét és mikéntjét, s hallgatólagosan előlegezve más *lehetséges* kapcsolódások felbukkanását, s egyben *konstituálva* (!!!) az ezen események közötti *formai történetiséget*. Így végső soron beteljesíti a formát (a forma hagyományozódását), annak megújulásával és kényszerítő erejével egyetemben.

Hogyan juthatunk el idáig? Nézzünk meg egy konkrét példát az *Esküvő*ből, mégpedig a már citált szövegrészletet egy kicsit tágabb kontextusában. Először is fontos, hogy Henryk folyamatosan igyekszik elfoglalni a reflektáló pozícióját. („Felgördült a függöny...”; „Bocsáss meg, valahogy mesterkéltén beszélek...”;

„Világos! Józan vagyok!” stb.) „Kint” is van és „bent” is van. Mindez tematikusan is megjelenik az *Esküvőben*, hiszen úgy tűnik, hogy maga Henryk az, aki *álmodja* az egész drámát. Ám fontos! A dráma jelen idejében Henryknek nincs hatalma felébredni, ezzel megteremteni legitím pozícióját a többiek fölött, így az eseményeknek az álomszerűsége éppen a reflektáló elme pozíciójából adódik, s nem az „álomban-lét” biztos tudatából⁷. Eme reflexiós nézőpont eredményez egy furcsa dolgot. Henryk számára minden esemény nem a maga észrevétlen természetességében, hanem valami furcsa mesterkéltséggel áll elő, mégpedig pont azért, hogy számára az események (dialógusok) *hogyanjai* kerülnek előtérbe, ezen a „szemüvegen” keresztül történnek, s így válnak egy hétköznapi összefüggésben *összefüggésteleenné, mesterkéltté*, ám pont azért, hogy egy másfajta rendbe álljanak össze; a *forma formálódásának* rendjébe. Pont ezért fontos a részegség motívuma, az *illuminált beszédmód* is. A Részeg módosított tudatállapota szintén másfajta összefüggésekre irányul; nem véletlen, hogy Henryk mellett pont a Részeg lesz az események konstituálásának másik fontos médiuma. Nos, ebben a helyzetben a második felvonás végjátékában a Részeg *árulásra* akarja rávenni Henryket, s ez sikerül is neki, de hogyan!? Henryk a citált részletben reflektál a Részeg részegségére (azaz nem azzal foglalkozik, hogy árulásra szeretnék őt rávenni!), s *elmondja*, hogy ebben a helyzetben *hogyan* működnek a cselekvések (dialógusok). „Jelenlévők, kis-sé... hm... egyiktek a másikat részegíté, / De megjátsszátok, hogy ti józanok, mint én, haha! / Ha így van, ez bohózat! [!!!] / Az egyik részeg, hogy józannak tette magát, a másik részegségéhez alkalmazkodik, aki, hogy megjátssza a józant, megint más részeg részegségéhez alkalmazkodik, aki...” Ezután jön ennek a megszólalásnak a reflexiója, Henryk folytatja gondolatmenetét: „Mind-ez tehát hazugság! Senki sem / Azt mondja, amit akar, csak ami jön. Hátunk mögött [...]” S a reflexiójának *formája* óhatatlanul eljuttatja őt a *szavak árulásához*. Ám mikor ezt kimondja – „ah, ah, árulás!” – ő maga is részeggé válik – „(Részegen) Szüntelen árulás!” –, s mondásának már nem *reflexiós értelme* lesz, hanem az eseményeket *konstituáló formai* ereje, ami éppen oda vezet, amit szeretett volna elkerülni: az áruláshoz („ÁRULÓ Árulás! Le a királlyal!”). A dráma egészében ez a spirálmozgás viszi előre a dialógusokat, s ahhoz, hogy Henryk mégis *uralni* tudja a történéseket, neki magának is *alá kell rendelődnie* az eseményeknek. Így – folytatva a példát – Henryk először reflektál a történésekre, szintén továbbfűzve a jelenlegi formát („Árulók! Én nem ezt akartam mondani!”), majd még egy spirális kör után beadja a derekát, s úgy reflektál a problémára, hogy közben be is teljesíti azt; király lesz. Ám természetesen újra kicsusszan a kezei közül az irányítás: a Részeg pappá válik részegségében és Henryk reflexiója által („Te kötötted össze őket / Összekapcsoltad őket alantas / Szörnyű esküvell!”), s összeadja (összeadják) Maniát Władzióval.

Mindezekből levonható egy fontos következtetés. Gombrowicznál a formának mindig *van léte*, s ennek a formának mindig *van hatása a létezőre*. Ám Gombrowiczot nem pusztán ez a jelenség érdekli, hanem magának a forma létének működése, kapcsolata az „Én”-nel, a forma tetten érése, azaz a forma *létezésének* megragadása. A forma pusztá *léte* éppen a reflexión keresztül válik *létezővé*, s mint ilyen: dinamikussá. Az „Én” és az „Én” közötti dialogikus szituáció a helye a forma felfénylésének. Az „Én”-t mindig konstituálja a forma, ám

a reflexión keresztül az „Én” is konstituálja a formát. Így válik a formával való együttműködés a tulajdonképpeni én-megértés helyévé. Ezért van az, hogy bár Gombrowicz mindig a formáról beszél, a tulajdonképpeni kérdésfelvetés nem az, hogy „mi a forma?”, hanem hogy „ki vagyok én, milyen az én formája?”. Hangsúlyozandó, hogy nem arról van szó, hogy „milyen az én formám?”, hiszen az „én formám” mindig áldozatul esik „az Én formájának”! (Emlékezzünk!: „Egész ügyesen manőverezem ellentmondásiammal, kialakult a hangom, igen, igen, megvan már a helyem, a feladatom, szolgál lettem. Kié? Gombrowiczé.”)

Tehát az *Én formájának* megértése – s a forma létezése – mindig összekapcsolódik a *megértéssel*. (Ne feledjük: „Mindezek alapján állítható, hogy a forma szóra bírása Gombrowicz számára kizárólagosan csak művészileg képzelhető el.”) Ennek par excellence példája a *Gyilkosság előre megfontolt szándékkal!*

Nézzük meg röviden, hogy abban a szövegben hogyan is teljesül mindez! Adott – többek között – egy vizsgálóbíró, egy halott földbirtokos, valamint Antoni. A kérdés lényegében véve nem más, mint az, hogy „hármójuk” dialógusában ki és hogyan *foglalja* el az *Én formáját*. A novella elején egy formai rendetlenség uralkodik. Jelesül az, hogy a vizsgálóbíró – akiről kiderül, hogy főleg büntetőügyekkel foglalkozik – *birtokügyekkel* keresi fel a *földbirtokost*, aki azonban szívroham áldozata lett. A halott *ténye* s a jelenlévők *furcsa, álomszerűen* értelmezett viselkedése – amely megalázza a vizsgálóbírót, uralkodik felette, s nem engedi a hivatalos eljárást – a vizsgálóbírónak *más* feladatot szab ki. „Akárhogy is nézzük, elvégre mégiscsak vizsgálóbíró vagyok, és itt van egy hulla, a hulla fogalma pedig összezseng valahogy, nem is teljesen ártatlanul, a vizsgálóbíró fogalmával. És ha például az eseményort épp a... hm... a vizsgálóbíró szempontjából értelmezném – gondoltam lassan –, milyen következtetésre jutnék?”⁸ A feladat tehát: a vizsgálóbíró–halott–Antoni hármásból eljutni a vizsgálóbíró–áldozat–tettes hármásáig; *szimbolikus rendet* tenni (az *imagináriusban* valós következményekkel...). S ezen az úton a vizsgálóbíró is beteljesíti küldetését; ám a „birtokügyek” ebben a kontextusban már nem a *földre* vonatkoznak, hanem éppen a dialógus – a történet – *birtoklására*. A *földbirtokos* addig nem mehet a *földbe*, amíg a történettel kapcsolatos *birtokügyek* nincsenek megoldva. Hogyan is megy ez végbe?

Az egyik kulcsmozzanat a narráció időbeliségében van. A feladat ugyanis az, hogy egy már megtörtént eseményt *ex post* át kell írni úgy a jelenben, hogy az megfeleljen a jelen idő formai kívánalmainak. Egy múlt idejű elbeszélés helyét egy *másik* múlt idejű elbeszélésnek kell elfoglalnia, mégpedig egy jelen idejű elbeszélés hatására. A novella narrációs szerkezete pontosan nyomon követi ezt. A vizsgálóbíró múlt időben kezdi mesélni az eseményeket (birtokügyekkel kellett felkeresnie Ignacy K. földbirtokost), ám a cselekmény *közben* beleütközik egy másik történet múlt idejébe (a földbirtokos szívroham áldozata lett), így egy nem várt jelenben találja magát („Ezt kívánta az egyszerű tisztesség, nem volt kibúvó. Felemelkedem térdelő helyzetemből, porolgotom a ruhámat, teljesen feleslegesen, halkan köhécselek – az özvegy még mindig ugyanúgy áll.”⁹). Mindez megszül egy második jelen időt („Íme: megérkezik egy vendég, aki – véletlenül – vizsgálóbíró. Nem küldenek kocsit, [...] kellenlenül fogadják, [...] Valamit titkolnak, [...] egy hulla, [...] azt a látszatot akarják kelteni, hogy az elhunyt természetes halállal halt meg!”¹⁰), amelynek a feladata: átírni

a múltat, rátalálni az uralkodó múlt idejű elbeszélésre. A bökkenő azonban ott van, hogy a halott *valóban* szívroham áldozata lett, s ezért a vizsgálóbíró nem uralhatja önként és önkényesen a történetet; rá van utalva arra, hogy Antoni a *saját akaratából* (vö.: „Megérkezem az állomásra, nincs fogat. [...] *Volens nolens* kénytelen voltam kocsit fogadni”¹¹) csatlakozzon a történetmondás igazságának beteljesítéséhez. Az eljárás, ahogyan mindez megtörténik, pontosan ugyanaz, mint ahogy az *Esküvő* kapcsán próbáltam fentebb leírni, hangsúlyozva a reflexió kiemelt szerepét! Nem elég az, hogy a vizsgálóbíró számára összeáll egy lehetséges elbeszélése a történeteknek. A reflexió segítségével a *másik szájába kell rágnia* a történetet, ahhoz, hogy az meg is történjen, ahhoz, hogy a forma ne pusztá lehetőség, hanem *jelenvaló* legyen. „Arról van szó, hogy [...] a tetemen tulajdonképpen nincsenek fojtogatásra utaló nyomok. [...] Amint ezt kimondtam, el is tűntem a nyitott ajtón, [...] és félelemmel vegyes bizalommal várahoztam. [...] Sokáig vártam, kezdtem már kételkedni, azt hittem, nem történik semmi, és aljas módon bolondot csináltak belőlem, becsaptak! Akkor halkán nyílt az ajtó, és óvatosan belépett valaki [...] s] a legnagyobb lelki nyugalommal *ex post* elintézett minden formását.”¹² S ezután már Antoni nincs megnevezve, csupán *valakiről* van szó, aki *tettessé* válik a történetben, s csak *valószínűsíthető*, hogy Antoni *volt* a tettes. S így válik igazzá a vizsgálóbíró egy korábbi megnyilatkozása is: „bizonygatni kezdtem, hogy ez a bűntény, lényegét tekintve nem fizikai, hanem *par excellence* pszichikai”¹³. Egy utolsó gondolat mindehhez. Mindezek után sem egyértelmű az, hogy *valójában* mi is történt. Lehet ugyanis az, hogy az elbeszélőből vizsgálóbíró vált, a halottból áldozat, Antoniból pedig tettes-gyilkos. Azaz, hogy a halál oka szívroham, ám a szívroham oka *pszichikai gyilkosság*. Ám másképpen is eshetett a dolog. A vizsgálóbíró pszichikai gyilkossá vált (elbeszélővé), a halott meggyalázott halottá, s Antoni tettes-áldozattá...¹⁴

Gombrowicznál tehát (így) működik a forma. Nem a formáról beszél, hanem engedi azt szóhoz jutni, s engedi szereplőit és a cselekményt annak médiumává válni. Mindezekkel összefüggésben még egy fontos észrevétel adódik. Gombrowicz kitartó menekülése a formáktól úgy tűnik, hogy valójában kitartó menekülés a formák *értelmétől*, ám éppen azért és azáltal, hogy a nyelvi jelek formaiságát helyezze előtérbe. Írásaiban a történések, cselekvések, megnyilatkozások közötti kapocs mindig valamilyen pusztán formális dolgon alapszik. Paranomázián és anagrammákon („tudatalattomos”; vagy: disznó-disznóság-sértés-sértésasszony-disznólkodás-gyomorkeserű-dísznövénykeserű-disznóványkeserű-disznókeserű; pofa-kutyapofa-pofátlankodik; felfixál-krucifixre stb.), intertextusokon (például Shakespeare), s más hasonló formai jegyeken. Azaz két megnyilatkozás két értelme éppen a *kétértelműség* mentén áll kapcsolatban egymással. Tehát egy megnyilatkozásra való reflexió általában az előző megnyilatkozás formaiságából indul ki, s a két forma a nyelvi formán keresztül kapcsolódik össze (elsődlegesen nem értelmileg, hanem formailag), s pont ezáltal születik meg – *ex post* – az értelme a beszédnek, amely ezen az úton – a forma útján – viszi előre a történéseket. Úgy sejtem, hogy Gombrowicz oly sokszor felhánytorgatott irritáló jellege pont ezen alapszik. Az esemény sor nem „metaforikusan” szerveződik, hanem – a pusztá véletlen játékának is betudhatóan – metonimikus módon. Az irritáló pont az, hogy mégsem vesztődik

el a forma értelmezhetősége, folytonosan újjászületik a történet. Érdekes, hogy Gombrowicz írásai mindig pont ott érnek véget, ahol e formai játékból egyszer csak rögzített, szimbolikus jelentés adódhat. Ám hozzá kell tenni: ez is szinte a véletlen játéka, írói önkény, hiszen ezzel az eljárással a végtelenségig folytatható e folyamat; másképpen mondvá: ahol berekesztődik e játék, ott születhet meg a szimbolikus jelentés. *S írásait Gombrowicz mindig ott fejezi be, ahol e jelentés éppen azáltal nem tud rögzülni (például nem válik tragikumává), hogy az olvasó horizontjában a műalkotás befejeződése a rögzülni készülő jelentéssel szemben felveti a fikció-valóság paradoxonát.* „Ha már itt fogtak el engem, ott, arra, messze / Emelkedjék fel cselekedetem / *(Felemelik Władzio testét)* / És tántorítson ki a helyetekből / A gyászinduló! / *Gyászmenet / Függöny*”¹⁵...

Tehát Gombrowicz szövegeinek a formai sajátosságai jellemzően olyan figurákat, olyan narrációt, egyáltalán, olyan elemeket helyeznek előtérbe, vagy inkább: engednek szóhoz jutni, amelyek megteremtik azt az alaphelyzetet, melyben mindazon elemek, melyek egy irodalomnak nevezett esemény során reflexióra képesek (narrátor, olvasó, szereplők, szerzői utasítások, metareflexív komponensek), menthetetlenül egy végtelen ciklus áldozataivá válnak, vagy inkább: csapdájába esnek.

Ez a működés, vagy inkább: jelenség, valójában egy pillanat kimerevítésére szolgál. Jelesül a reflexió önmagát leleplező – és ezáltal kényszeresen megragadni akaró – eseményét tágítja az értelmezés jelen idejében. Annak a pillanatnak a végtelen sinus-görbéje, amelyben a reflexió úgy kergeti önmagát, mint a táncoló egér önnön farkát. Ahol a *kulturált ember* úgy képes ráeszmélni önnön formai meghatározottságaira, azaz a gondolkodásának sablonjaira, hogy éppen nem a sablon kényszerét szünteti meg ezáltal, hanem felfedi, hogy az értelme többé már nem „gondolkodásként”, hanem *működésként* áll elő. („Én [ti. Antoni] mentem, mondom, mert – mint mondta – *gépiesen* – biztosra mentem.”¹⁶) Ezáltal reflektál ugyan önmagára, de menthetetlenül felismeri: a reflexió útja éppen a reflexiót kiváltó esemény kezdete, másképpen mondvá: amitől menekül a gombrowiczi szellem, az éppen az, aminek *mentén* teszi ezt, s a tét: ennek megragadása.

S pontosan e felől érthetőek meg a *Testamentum* korábban már idézett utolsó mondatai is. Az életmű középpontját – ahogy már volt szó róla – elfoglalja az „Én”. Ám nem a szó egoista értelmében, hanem inkább *praktikus* okokból. Az írásművek zsenialitása és alázata itt lesz teljessé. Gombrowicz ígéretet tesz a gombrowiczi én (kisego, amelynek középpontba állása éppen elengedhetetlen feltétele az életműnek) megsemmisítésére (ezzel ismét visszatér a kiinduló, „felszínes” mechanizmushoz, a forma egyszerű és végtelenített tagadásához), ám mindezt a jövőbe utalja (elkerülve, de felmutatva e játék berekesztődésének lehetőségét). Ám történetileg mindez önnön halálához kapcsolódik, ezáltal viszont *Gombrowicz* Gombrowicz halálának – és életének – a mítoszává válik (pontosabban: válHAT...).

Számomra így Gombrowicz (értsd: Gombrowicz neve által fémjelzett művek összessége) nem más, mint annak a plasztikus megragadása, hogy a gondolkodás *valahol* egy véletlen értékű és sorrendű logikai változók (igen-nem, 0-1, jó-rossz) végtelen szintagmatikus rendjének autoszkriptív (fraktál)képe. Gondoljunk Hegelre: „Én”: *Molnár András*.

- ¹ Gombrowicz, Witold: *Hajóút a Banbury briggen*. = Uő.: *Cselédlépcsőn*. Magvető, Budapest, 1997. 170.
- ² Gombrowicz, Witold: *Testamentum*. Pesti Szalon Könyvkiadó, 1993. 130.
- ³ Gombrowicz, Witold: *Esküvő*. = Uő.: *Drámák*. Kalligram Könyvkiadó, 1998. 99-100. [Kiemelés tőlem. – M.A.]
- ⁴ Megjegyzés: ebből következően eme esszé nem a *forma* megragadására törekszik – ez eleve kudarcra ítélt próbálkozás lenne –, hanem az alkotások megért(et)ésének metódusa révén kívánja a forma felé „inteni” a tisztelt olvasót!
- ⁵ Gombrowicz, Witold: *Esküvő*. = Uő.: *Drámák*. Kalligram Könyvkiadó, 1998. 168.
- ⁶ Megjegyzés: ebből következően eme esszé nem más, mint reflexió; Gombrowicz szövegeinek reflexiója...
- ⁷ Megjegyzés: az, hogy Henryk egyértelműen álmodik, az csak Gombrowicz előszavából „derül” ki. A dráma jelen idejében Henryk saját álmát múlt időben említi („álmot láttam”), egyébként az álmodás gesztusa csak lehetőségként adódik („És ha téged is... álmodlak?”). Így válik az álomszerűség a dráma jelen idejében eltöltött idő és cselekvések *minthájavá*, azaz az álomszerűség inkább *hasonlat*, mint *tény*.
- ⁸ Gombrowicz, Witold: *Gyilkosság előre megfontolt szándékkal*. = Uő.: *Cselédlépcsőn*. Magvető, Budapest, 1997. 42.
- ⁹ I.m. 40.
- ¹⁰ I.m. 42–43.
- ¹¹ I.m. 33.
- ¹² I.m. 66.
- ¹³ I.m. 54.
- ¹⁴ Megjegyzés: érdemes Agatha Christie *Függöny* című regényét eszünkbe idézni. A. C. azt kívánta, hogy ezt a regényt halála után adják ki, s hogy ezzel szakadjon meg a Poirot-történetek végtelen sora. A történet – röviden – a következő: vannak *tényleges* gyilkosok, ám Poirot megérti, hogy ők (is) valójában *áldozatok*, mert őket egy Norton nevű ember vette rá a gyilkosságra. Norton nem büntethető. Poirot e paradox helyzetet úgy oldja meg, hogy ő maga válik gyilkossá, megöli Nortont, s aztán (ezzel!?) öngyilkosságot követ el...
- ¹⁵ Gombrowicz, Witold: *Esküvő*. = Uő.: *Drámák*. Kalligram Könyvkiadó, 1998. 227.
- ¹⁶ Gombrowicz, Witold: *Gyilkosság előre megfontolt szándékkal*. = Uő.: *Cselédlépcsőn*. Magvető, Budapest, 1997. 65. [Kiemelés tőlem. – M. A.]

Király Nina

„Elfelejtett emlékezet”

Schulz–Gombrowicz–Kantor poétikája

Ez év április 12-én kilencvenéves lenne Tadeusz Kantor, ha élne. 1990-ben halt meg, befejezetlenül hagyva maga után az utolsó előadását – *Ma van a születésnapom*.

Ahogy távolodunk ettől az utolsó dátumtól, egyre világosabbá válik, hogy Kantor olyan formanyelvet teremtett meg, amely a kortárs dráma színpadi megjelenítését és a mai vizuális színházat is nagymértékben befolyásolta. Szinte olyan kánonról lehet beszélni, mint amelyet a romantikus dráma jelentett a XIX. századi színház számára. Az is tudatosult bennünk, hogy Kantor művészetével lezárult

a XX. század nagy színházi reformok és újtók korszaka. A közép-kelet-európai országokban végbement politikai változásoktól mélyen érintett színház egyfelől új publicisztikai és a hétköznapi drasztikusabb, naturalista tartalmait vonultatta be a színpadra, másfelől pedig igyekezett befogadni az európai drámaidőlemből mindazt, amitől eddig el volt zárva. Egyik irányzat sem igényelte ezek közül a formák megújítását, a kísérleti laboratóriumi munkát. Az európai színházban felerősödött a brechti színházi modell hatása, és ezzel egy időben szerves részévé vált az ázsiai és latin-amerikai rituális, ősi színházi formák jelenléte, amelyet Antonin Artaud szorgalmazott még a múlt század harmincas éveiben. Erre a legjobb példa a Péter Brook által vezetett Bouffes du Nord színház Párizsban, ahol az orientális klasszikus művek színpadra állításában többségükben európai színészek vettek részt, az európai klasszikát – Shakespeare-t, az antik tragédiát – pedig afrikai és ázsiai származású színészek játsszák.

Ennek fontos következménye az volt, hogy jelentőségét veszítette a pontos történelmi, földrajzi és etnikai megközelítés a színpadon megjelenített valósághoz képest, még ha reális eseményekről vagy körülhatárolt közegben lejátszódo emberi sorsokról volt is szó. Bizonyos értelemben itt ért véget az a történelmi szemlélet, amely meghatározó volt a XIX. század második felétől majdnem egy évszázadon át, és domináns maradt az európai színházban egészen addig, míg előtérbe nem került az abszurd dráma. A Mircea Eliade által leírt, a hagyományos társadalmakra jellemző viszony a történelem és a kozmosz között mintha visszajára fordult volna: az ősi közösségek és a mai hagyományos társadalmak inkább kozmoszban éltek, mintsem történelemben, azaz elfogadtak ciklikus és nem lineáris időfogalmat. A világi tett vagy tárgy, amely a reális valóság szüntelenül múló idejében gyökerezett, csak akkor nyerhette el az értékét és jelentőségét, hogyha viszonyításba került valamivel az örök, transzcendens, szakrális valóságban. Bármilyen értéke és súlya volt, az istenek kinyilatkoztatásán keresztül jelent meg az emberiségnek. Az emberi tettek annyiban voltak jelentősek, amennyiben megismételték a mitológiai mintákat. Az archetipusok utánzásának az eredménye az volt, hogy eltűnt az idő. Az utánzás felfüggesztette a világi időt, és életre hívta a szakrális örökkévalóságot: amikor az aktus (vagy tárgy) bizonyos realitást nyer csupán a paradigmatis gesztusok ismétlésével, egy időben bekövetkezik a világi idő felfüggesztése, a „történelem” folyamatosága... A lényeges momentumokban a rítus kiemelte a résztvevőt a jelentőségtől megfosztott „történelem” kontinuitásából, és leeresztette a változatlan, örök „kozmosz” ölébe. A történelmi időt nem lehet visszafordítani, annak a jövője mindig különbözik a múlttól. „Az irtással és pusztulással terhes idő változást és halált hoz magával” – írja Eliade.

Ezt az alapvető dilemmát Tadeusz Kantor *Halálszínház* című manifestumában elméleti szinten veti fel, művészileg pedig a *Halott osztály* című előadásában. Az előadásának partitúráját két lengyel írónak a szövegéből ötvözte Kantor – Gombrowicz *Ferdydurke* című kisregényéből (a magyar közönség is megismerhette a lublini Provisorium Színház előadásában) és Bruno Schulz *Fahajas boltok* című novellafüzéréből. (Nadj Josef *Les philosophes* című vendégelőadását, amely hommage a lengyel írónak, láthatta a budapesti közönség a Trafóban, a mostani tavaszi fesztivál vendégeként pedig a varsói Studio színház *Szanatórium a homokórához* című előadásával szerepelt a Katona József

Színházban.) Mindkét írónak nemrég ünnepelte a világ születésük századik évfordulóját.

Gombrowicz művének alapmotívuma éppen a „történelmi kortalanság”, az éretlenség és az érettség konfliktusa, illetve egymásba való fordíthatósága, azaz a múlt és a jövő találkozása a jelen közvetítése nélkül, a jelen ennek a találkozásnak csak a groteszk vetületében nyilvánul meg. Gombrowicznak később írt *Naplóiban* is ez marad a fő témája. Arról álmodott 1957-ben, hogy az ember ne csak a múlt konzekvenciája legyen, mert ez megengedné, hogy képesek legyünk ellenállni a jelenben zajló történelemnek. „Egy ugrással kiszakadtunk volna a múltból és a jelenből, mindkettő fölött ítéletet hozhatnánk az egészen egyszerű emberségünk, valamint a mi emberi szükségleteink és az egyetemesség nevében. Ne felejtjük el, hogy ellentmondván a történelemnek visszautasítjuk azt a mait – tertium non datur.” Az osztályban, az iskolapadok között zajló történések – a tanárok merev konvencionális kérdéseire a diákok válaszként éretlen, deformált pofákat vesznek fel, és a grimaszok a történelemből a kozmoszba vezeti vissza az „embert” (nem véletlenül *Kozmosz* címet adja az egyik kisregényének). A Gombrowicz „emberének” az író által kilenc felsorolt vonása közül kettőt különösen magáénak érzett Kantor: az emberforma által teremtődik meg a szó legmélyebb és legáltalánosabb értelmében, az ember, mint a forma alkotója a fáradhatatlan producer. *Ferdydurké*nek számtalan adaptációja van – színpadi, film, tv-játék. Azonban a lényegét, a formák játékát, illetve a játékot a formákkal Tadeusz Kantor érzékeltette a legjobban, a *Halott osztályban*.

A Gombrowicz művéhez való fordulást Kantor részéről azért is könnyebb megmagyarázni, mert Gombrowicz első, még a háború előtt írt drámájához – *Ivonne, a burgundi hercegnő* –, amelyet csak 1957-ben adtak ki könyv alakban Lengyelországban, Tadeusz Kantor készítette az illusztrációkat.

Bruno Schulz nemcsak Gombrowicz kortársa volt, de barátja és első komoly méltatója a *Ferdydurké*nek. Erről Gombrowicz részletesen is ír *Naplójában*.

Bruno Schulz prózájára oly jellemző narratív technikáját és a textus metaforikus szintjének elég szokatlan felépítését sok méltatója ateatrálisnak tartja, alkalmatlannak a színpadra. Hogyan magyarázható akkor az a jelenség, hogy éppen Schulz elbeszélései közkedveltek a lengyel és külföldi rendezők körében? Vajon a színházi karrierjét Schulz csak annak *Az értekezés a manökenekről* című novellájának köszönheti, amely a rendezőknek a Gordon Craig homályos szupermarionett koncepciójának egy nagyon is izgalmas tárgyiasítását jelentette? És végül mit fedezett fel Schulz szövegeiben Kantor, a XX. század egyik legnagyobb előadásának alkotója?

Bruno Schulz „színházi szótára” stilisztikailag a néző „beavatás rítusát” idézi: „az igazi színházi látogatás”, melyet a *Fahéjas bódékban* ír le, maga a metafizikai titokban való részvételt jelenti a számára, s egyben felhasznált frazeológiájával Witkiewicz *Tiszta Forma a színházban* című elméleti írására utal.

Viszont a családi est színpadi jellege, ahol az apja vállalta a rendező szerepét, akit az író „metafizikai prestidigitatornak” nevez, „nagyszerű bűvésznek” a „vásári bódé” – panoptikum –, fantasztikus álarcos bálhoz hasonlítja, amelyen manökenek, szalmával kitömött pierrot, bohóc-gólemek tömege vesz részt. Íme néhány részlet ennek az esti misztériumnak a leírásából.

Bruno Schulz művészi írásaiban és recenzióiban, levelezésében, cikkeiben, elméleti elmélkedéseiben Calderon *Theatrum Mundi* Mestereként jelenik meg előttünk.

Ebben a szövegben megnyilvánul a valóság megkomponálásának mitológiai elve, az univerzum építése a mítosz teremtésének permanens folyamatában. Előhívás a nemlétből a kezdeti aktussá válik, amely nélkülözi az okozatot, a következettség logikáját és a választás motivációját. Itt az ontológia a szó ontológiává válik. A valóság mitologizálása – a narrativitás, amely Schulznál mindenekelőtt metaforikus narrációt jelent – más irányban halad, mint a drámai szöveg, amely a rituáléra épül. Tehát amikor Schulz szövegeinek ateatrális jellegéről beszélünk, a narratív próza, a drámai textus vagy forgatókönyv konvencionális átformálására gondolunk. Schulz szövegeinek szcenikai adaptációja végett a rendezőnek meg kell tenni az utat fordított irányban: felépíteni a mítoszt a kiválasztott rituális szituációkból, visszahozni a szcenikai szövegbe a jelentések irányát, amely nemcsak az egyes metafora építésének a folyamata, hanem az egésznek a metaforizálása, vagyis a narráció hosszabb szegmenseit érinti. Ez a módszer közelebb áll a textus költői struktúrájához, mintsem a drámáihoz. A drámai szövegben feloldódik ugyanis az a szigorú szimmetrikusság az objektum és a szubjektum között, ami megkötést jelent a lírában. A fő aktánsok a drámában fel vannak ruházva saját és az idegen szereppel, ennek következtében a *sensu stricto* drámai szöveg játékszituációt teremthet meg. A drámai szövegben általában nem jelenhet meg két aktáns, amelyek elejétől kezdve kizárólag mint adekvát szubjektumok lépnének fel bármilyen objektumhoz viszonyítva. Schulz szövegeiben viszont a tárgyak és a személyek-szubjektumok (és objektumok) linearitása és adekvátsága nivelálja, valójában kizárja a drámai szituáció fent vázolt feltételeit. Éppen ezért annyira fontos Schulz prózájának drámai adaptációja folyamán pontosan kiválasztani az aktánsokat. Például a *Holt szezon* című novellájában leírt ebéd – amint megjegyezte Artur Sandauer, Schulz műveinek első kiadója – nem egy esemény, hanem szertartás, az ideje nem történelmi, hanem ciklikus. Hiszen minden rituálé a pra-történésre utal, amely vissza-visszatér ciklikus ünnep formájában (havonta, évente).

A drámában, mint említettük, a kiinduló szituáció a rituálé, amelyből a mítosz felépül. Ebben a vonatkozásban Schulz szövegeinek beemelése Kantor színházi művébe éppen ezen alapszik, azzal a különbséggel, hogy Kantor mentális realitásként építi fel a művét, amelyben, mint az álomban, eltűnnek a határok a valódi és a megálmodott dolgok között, ez az a szituáció, amelyet Jan Kott „az elfelejtett emlékezetnek” nevezett.

Erről az állapotról számol be Schulz Romana Halpernowához írt levelében:

„Hogyha a jelenlegi állapotomat tudatosítani szerettem volna, akkor a mély álomból felébresztett kép jelenik meg előttem. Valaki felébred a valóságban, még látja a feledésbe merülő álmok világát, még a szeme előtt lebegnek a halványuló színek, és a szemhéja alatt érzi az álmodozás lágyágát, de már rátör az új, józan és friss valós világ, és a belső lustasággal telítve engedi magát bevonnai – lassítva ugyan – annak ügyeibe és folyamataiba. Így bennem is múlik a különösség, az én kivételessége, nem bontakozik ki, hanem mintha feledésbe merülne.”

Ez a különös világ egy különös idő- és térbeli kontinuumban leledzik. Az „idő repedéseinek” – ahol korlátlanul uralkodik az emlékezet fantáziája – legjobban a tér polifóniája felel meg, de egyben kiszámíthatatlan játéka ennek a térnek a megosztásához használt eszközökkel. Például, Apa és Fia a *Fahajas boltokban* a tér külön szféráiban vannak, és egészen teátrálisan megkomponált belső megosztásban.

A színházban a kontinuum két eleméből a tér a domináns, a térbeli kompozíció az időbeli események és a mentális folyamatok lefolyására. Az előadásban a tér megnevezése vagy meghatározása a gesztus kiindulópontja, függetlenül attól, hogy reális, pszichikai vagy szürreális térről van szó. A drámában és a színházi előadásban a családi, háborús, etnikai és más mítoszok alapvető elemeinek montírozása sajátos elvre épül, mely szerint a diakronikus szint a szinkronikusra vezethető vissza, miközben a néző, megfigyelő mintha a jövőből szemlélné a történéseket: a megtörténtek előrevetítik azt, aminek történnie kell.

Az első komoly elemzés, amely Schulz prózájának Kantor színházi poétikájára gyakorolt hatásával foglalkozik, Konstanty Puzyna tollából származik, *Mi, halottak* című esszéjében. Az alakok és a tárgyak közötti viszony Kantor álomszerű világában hasonló elv szerint történik, mint Schulz prózájában. A színpadon levő reális hétköznapi tárgyak meg voltak fosztva a reális életben megszokott funkciójuktól, ennek köszönhetően sajátos logika szerint, amely eltér a valóságyszerűség logikájától, pszichológiai vagy intellektuális motiváció nélküli gesztusok és mozgás vonzásában változtatták rendeltetésüket. A tárgyak ebben a mozgásban külön, az alakoktól független idődimenzióval rendelkeznek, saját idő- és térbeli kontinuummal. Az ablak, amelynek a két nagybácsi *Wielopole* című előadásában keresi a helyet a szobában, emlékezetük szerint múlt időre utal, és az alakok jelen idejű cselekvése és a tárgy múlt ideje újabb metaforikus jelentést teremt.

Bruno Schulz *Károly bácsi* című novellájában találunk hasonló leírást a gyermekkori „zárt térnek”: „A szoba egyszerűen ki van meszelve, eláruljam, hogy a szoba be van falazva? Csak el kell képzelni az ajtót, jó régi ajtót, mint a gyermekkori konyhában, rézkilincssel és zárral, és az ember otthona betlehemi istállóhoz kezd hasonlítani.”

A „visszatérés” motívumának, amellyel Kantor szavai szerint „meg van pecsételve” a művész, számtalan variációi közül a legfontosabb Schulz számára is a gyermekkorig való visszatérésnek lehetetlensége. Ez a *Halott osztály*nak a fő témája, és erre a „szeánszra” hívta meg Kantor Schulzot és Gombrowiczot.

Jan Kott szerint Kantor azon kevés művészek egyike, aki „színházi jelekké alakította át az elfelejtett emlékezetet, amely mindannyiunkban jelen van, mint egy behegedt seb. Lehet, hogy éppen ebben áll Kantor-Charon katartikus szerepe, aki visszahozza a halottakat.”

Az „emlékezet”- és az „emlékezés”-ről meditálva Schulz szinte pontosan megfogalmazta a kantori színház ars poeticáját: „Az emberek léte a visszaemlékezéseinkben csak látszólag tűnik paradox koncepciónak. Mit is jelenítsünk meg az emberekről mint objektív igazságot? Egy variánst? Pletykát? Családi legendát? Vajon rendelkezünk-e még valamivel? Itt is, ott is kísértetek között mozgunk, kárhoztatva vagyunk villogó, árnyékot és konzisztenciát nélkülöző epifenomenokra.”

Kemény Henrik

a Duna Televízió Gong című irodalmi hetilapjában

ZALÁN TIBOR (műsorvezető, felkonferálás) *Százötven éves családi hagyomány és nyolcvan megélt év van mögötte. A magyar bábszínészet doyenje, élő legendája, s talán legszeretettebb figurája. Egyszemélyes bábszínházával bebarangolta az egész országot és bejárta a nagyvilágot. Leghíresebb figuráját, a Vitéz Lászlót, nemzedékek ismerik – és nemzedékek nevetnek rajta. Kemény Henrik egy hosszú és végigdolgozott életszakasz után ünnepelni készül. Az ünnep küszöbén kifaggattuk mindenki Henijét – vagy Heni bácsiját –, hogyan is telt ez az első nyolcvan esztendő.*

KEMÉNY HENRIK *(énekel)* Komédiások vagyunk, hazug a legszebb szavunk...
(Nevet.) Csak a közönség élvezze!

ZALÁN TIBOR Heni, napokon belül elkezdődik itt egy óriási eseménysorozat a nyolcvanadik születésnapod körül. Készülsz erre? Vagy, felkészültél lelkiileg? Az egész ország, a báb- és színészszakma téged fog ünnepelni.

KEMÉNY HENRIK Felkészültem, méghozzá egy új Vitéz Lászlóval *(lehajol, valahonnan fölemeli az új bábót)*, ezt kimondottan szülinapomra készit...

ZALÁN TIBOR Meglepted magadat...

KEMÉNY HENRIK ...készítettem. Igaz, hogy má' vagy majd két évvel ezelőtt kezdtem el faragni, akkor határoztam el, hogy a nyolcvanadik születésnapomra készítek egy új Vitéz Lászlót, és evvel fogok játszani.

ZALÁN TIBOR Van egy kedvenc képem rólad, amikor az egyik kezében van egy báb, a másik kezében van egy másik báb, a szádban is van valami, amit rángatsz éppen... és nem tudom, hogy mi van a lábaddal. Szóval, hány kezéd van neked, Heni, és hány lábad... és hány hangod?

KEMÉNY HENRIK Ide hallgass! Akkor, mikor mi itt elkezdtünk játszani Matyival, az öcsémel, hát, az egyik kezemen a báb, ugye, mert egy figura azért mindig fönt van, és mondom vele a szöveget, meg minden, ő levette a kezemről a figurát, és felhúzta a kezemre a másikat, és amikor megjelent, akkor váltom a szöveget, ha kell cserélni, akkor leteszem a másikat, és így cserélgetem a figurákat. Úgyhogy, ahány báb – hogy mondjam ezt –, annyi kéz...

ZALÁN TIBOR Mi a báb? Mert nemcsak egy eszköz, talán a társad, talán félig-meddig te – mivelhogy te szülted, te faragod...

KEMÉNY HENRIK Kérlek szépen, a báb... hát, eszköz... addig, amíg ott fekszik, ott hever, akár összecsavarva is a lábában... addig tényleg csak egy eszköz. De abban a pillanatban, amikor a kezemre fölhúzom, nekem át kell lényegülnöm a figurává. Egyrészt a hangjával, ugye, s hát, magával a játéktílusával is. És... ha egy másik figura van a kezemben, akkor ugye, egyszerűen át kell kapcsolni... ugye, váltogatni kell. Mert, legalábbis ez az

én nézetem, élvezni kell azt a játékot, amit az ember csinál, mert ha én nem élvezem, biztos, hogy a közönség sem fogja élvezni.

ZALÁN TIBOR Fogod a bőrdödöt meg a motyódat, és járod az országot, mész egyfolytában. Miből az energiád, Heni?

KEMÉNY HENRIK Jaj, te! Amikor a színpadon vagyok, akkor, ha lenne elég fogam, talán még csikorgatnám is... De a színpadon ki kell mindent bírni, mindent, tudod... végig kell csinálni. Hát, hogy aztán utána mi van... *(Nevet.)*

ZALÁN TIBOR Te egy százötven éves – legkevesebb százötven éves – hagyománynak vagy talán az utolsó letéteményese. Gondolkodtál, gondoskodtál utódokról?

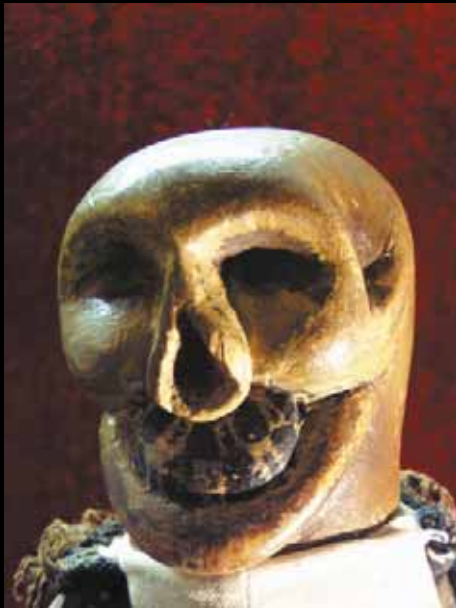
KEMÉNY HENRIK Ebben a formában, ahogy annak idején nagyapám, édesapám, vagy ahogy én folytattam tovább, ebben a formában nem viszi senki sem tovább.

ZALÁN TIBOR Csinálsz a számvetést, most, ünnepelnek, és mégis, a nyolcvanas az egy kerekesebb év...

KEMÉNY HENRIK Hát, kell számvetés!... Ide hallgass, jegyzeteket már csináltam, majd le akarom írni... Egy könyvben akarom majd fölsorolni, hogy... *(elérzékenyül)* bábjáték az életem, bölcsőtől a sírig... *(Felvidul, az arca mellé emeli a Vitéz László bábot, vele búcsúzik.)* Szervusztok, pajtikák, remélem, találkozunk a Kolibri Színházban! A viszont látásra... szervusztok!

A Korngut-Kemény család. Háromgenerációs vásári bábjátékos család. A működésükről ránk maradt legrégebbi irat 1897-ben kelt Budapesten, amely szerint Korngut Salamon előadásokat tarthat mint cirkuszgigazgató, bűvész és bábszínház-tulajdonos. 1912-ben fiával, Henrikkel megalapították a Columbia Magyar Mechanikai Színházat a Népligetben, de alig egy esztendő múlva tönkrementek. A fennmaradt okmányok szerint ezt követően csak Korngut Salamon járta az országot mutatványos előadásokkal. Henrik nevét Korngutról Keményre magyarosította és a húszas években ismét csatlakozott apjához, majd 1926-ban végleg letelepedett a Népligetben. A színház teljes felszerelését házilag készítette, maga faragta. A szemtanúk beszámolója szerint kivételes tehetségű bábjátékos volt, kiváló komédiás, virtuóz marionettjátékos. Bár a Hincz és a Kemény család műsorán sok hasonlóságot találunk, mégsem jelenthettek konkurenciát egymásnak, mert a Népliget társadalmilag élesen elkülönült a Városligettől. Jellegzetességeiket a látogatók szociális összetétele határozta meg. Míg Hincz Károly városligeti műsorának súlypontja áttevődött a zenekíséretes, lassúbb ütemű marionettjátéokra, Kemény Henrik műsorát az izgalmas, technikai bravúrt követelő kesztyűsbáb- és marionettszámok jellemezték. Általa nyert olyan mai napig tartó népszerűséget a Vitéz László figura, amely a minden nemzet bábjátékában felbukkanó népi hős (az angol Punch, a német Kasperl, a francia Guignol...) magyar megfelelője. Id. Kemény Henrik 1945-ben eltűnt a háborúban. Több mint húsz Vitéz László-darab és -jelenet maradt fenn utána. Játékstílusa és művészete fia, ifj. Kemény Henrik tevékenységében él tovább, aki kilencéves korától játszott apja színházában. Még ma is eredeti, hagyományos formájukban játssza a család Vitéz László-darabjait.

Papp Eszter

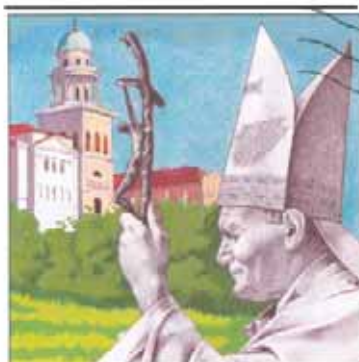

IV WIZYTA PAPIEŻA JANA PAWŁA II W POLSCE

Feladó: _____

LEVELEZŐLAP

II. JÁNOS PÁL PÁPA LÁTOGATÁSA
AZ EZERÉVES PANNONHALMÁN

ÁLLAMI NYOMDA Rt. - ÁRA: 25 Ft

II. János Pál bélyegeken

Az ez év április 2-án elhunyt II. János Pál több mint huszonhat évig tartó pápasága alatt nemcsak a katolikus egyházra vagy a közép-európai országok történelmének alakulására volt erős hatással, hanem, bármilyen furcsán hangzik, a bélyegkiadásra is.

Ennek egyik oka, hogy a bélyeget 165 évvel ezelőtti bevezetése után hosszú évtizedekig a posták, a gyűjtők egyaránt csupán a bérmentesítési feladatok ellátására szolgáló papírdarabkáknak tekintették.

Alkalmi bélyegek, ha elvéve meg is jelentek, tömeges elterjedésük, az eseményekre való gyors reagálókészség inkább csak a második világháború után jellemző a bélyegkiadó országokban, így a pápák megválasztásának, illetve halálának sem maradt nyoma a filatéliában.

A második ok, hogy az egykori szocialista tömb államai ideológiai megfontolásból egészen a nyolcvanas évekig még a húsvéti vagy karácsonyi bélyegek kiadása elől is mereven elzárkóztak.

Azonban ne legyünk igazságtalanok, hiszen harmadsorban (VI. Pál kivételével) a pápák el sem hagyták uralkodásuk ideje alatt a Vatikánt, és így vajmi kevés lehetőséget adtak maguknak arra, hogy bekerüljenek a filatélia arcképcsarnokába.

II. János Pál viszont már hivatalba lépése elején, utazásai kezdetekor a legyek pápája lett, a felkeresett országok postái pedig bélyegkiadással köszöntötték érkezését. Tették ezt annak ellenére, hogy a személyi kultuszra berendezkedett államok kivételével alig akad olyan hely, ahol élő személyek megörökítését a hatóságok ne szabályoznák szigorúan.

A szentatya azonban ebben is mindenenk fölött álló lehetett. Lengyelországban már megválasztását követően forgalomba került a róla készült bélyeg, amelynek háttérében a krakkói Mária-templom látható. A pápa kilencszer járt szülőföldjén, és a lengyel posta valamennyi alkalommal új kiadással tisztelte meg. 1980-tól a Vatikán is bélyegsorozaton követte nyomon utazásait.

II. János Pál 1991 augusztusában látogatott először hazánkba, akkor a Magyar Posta ötven forint névértékű blokkot bocsátott ki arcképével és Esztergom dunai panorámájával. Második vizitjére 1996-ban került sor a pannonhalmi apátság fennállásának ezeréves jubileuma alkalmából. Az eseménynek díjgyeges levelezőlapot szenteltek.

A katolikus egyházfő Afrikától Amerikáig átívelő utazásai így egyedülálló módon több száz bélyeggel gyarapították a filatelisták gyűjteményét. Szomorú aktualitás, hogy halálát követően most tovább bővül a kollekció, hiszen világszerte megkezdték a gyászbélyegek kiadását. A Magyar Posta is a közeli napokban jelentet meg II. János Pál emlékére egy ötszáz forintos bélyegblokkot.

Verrasztó Gábor

Konrad SutarSKI

II. János Pál temetésnapján

*Láttalak láttalak ahogy megöltek
abogy a halottak közül feltámadtál
bogy a Colosseumban keresztünket vidd tovább
a Golgotára a földgömbön át*

*Láttam az alázattal feléd özönlő milliákat
zászlókat vittek és szentképeket
együtt imádkozva veled és ámulva rajtad
bogy másnap már bemocskolják amit megáldottál
tízes szavakkal újra ellentmondjanak neked*

*Ilyen a kiválasztottak és a sokaság sorsa
ilyen volt mindig a világ
erőszakot és pompát magasztal emelvényeket ácsol
és a színek közül a bíbort választja a fehér helyett*

*Életeddel és haláltusáddal meg tudtad-e győzni
a világ népeit – a vallások papjait és a politikusokat
bogy a megbékélés követ halálod után is föl kellene görgetniük a begyre
mert nem elég bogy a szikla újra legurul
a fák karjukat tördelik és az esők fölzokognak
és nem elég bogy téged majd szent Sziszüfosszá avatnak.*

Tornai József fordítása

Kolozsvári Papp László

(1940–2005)

Elhunyt egy író, aki pályaképének háttérében is a magyar sorsot testesítette meg. Kolozsvár szülötte, de életműve már Budapestre települése után született meg és teljesedett ki, ahol a hatvanas évek második fele óta élt. Nemcsak emlékből és hangulataiban nem szakadt el a szülőföldjétől, ahol amivel feltarisznyálta az élet, ennek jogán megkülönböztető előnevet is választhatott. És nemcsak a beilleszkedés rutinjaiból táplálkozott, hogy pályaképe már az anyaországi magyar irodalmi élet, a szerkesztők és kiadók „képződménye” volt, egyetlen idegrezdülésében sem jövevény. Végzettsége szerint színész és színházi rendező volt, aki a szülőváros mellett belakta Marosvásárhelyt és Temesvárt is. Átkerülésének szinte mellékkörülménye, hogy ez a közeg, a színház szinte el is marad, háttérbe is szorul, bár színműveit is mutatják be később. Mert a nemzedéke közösen megélt sorsának olyan tényezői kerülnek rögtön előtérbe, mint a megélhetés gondja, az a hányattatás, melynek örvényeiben tehetségének más oldalai kerülnek felszínre. Több tucat könyvet, az élő világirodalom fontos műveit ültette át magyarrá az általa jól ismert román és francia irodalomból, első sikerei, észrevételésének első piros pontjai ezek a maradandó eredmények. Aztán mint szerkesztő, az irodalmi élet részese is beilleszkedik ebbe a másik teátrumba, ahol a legfontosabbat lejátszhatja, az alkotásba. Számos regény következik és egész sorozatai, kötetszám és folyóiratszám az irodalmi értékű publicisztikának. Aki valaha is Kolozsvári Papp írói teljesítményét fogja vizsgálni, nehezen ítélhet a szépirodalom és a politikai közírás között bármelyiknek a javára. Kolozsvári Papp László, akinek a hosszas szenvedés, majd a halál ragadta ki a kezéből a tollat, korunk szellemiségének fia volt, a mozgékony szellem s a nyelv igazi művészetének mestere, a jelenkori összmagyar próza egyik mestere. A szenvedély és az ironia épp annyira áthatja a hátrahagyott műveket, amennyire ez a magával ragadó, mélységeket és összefüggéseket feltáró okosság, mely a személyes létben is olyan jól jellemezte személyiségét. Legutóbbi alkotó periódusában éppúgy befejezett maradandó értékű műveket, mint akkor, amikor a maga „születtem elvegyültem és kiváltam” purgatóriumában kellett elmerülnie. Ha a szakma megbecsülése, a hivatalos besorolás bár árnyalatnyit számít, sokatmondó, hogy ő egyike azoknak, akiket kétszer is kitüntettek József Attila-díjjal. De ennél többet mond, hogy mind az erdélyi magyar kultúrát, mind az anyaországi irodalom kincsét jelentős könyvek súlyával gazdagította. Az évtized, mely ezernyi jelesét viszi magával az eddigi teremtőknek, az ő elvonulását is megsínyli bizonyára, csak amit már befejezett, annak szerepe maradhat változatlan közös dolgok tisztázásában, új horizontok meghatározásában. Az írott szó egyik halhatatlanja lépett le létünk színpadáról.

Lászlóffy Aladár

A Napkút Kiadónál előkészületben Kolozsvári Papp László *A nagy hőemberháború* című könyve.

Passiójátéktól a Naphívogatóig

Közel egyéves előkészítő munka eredményként, 2004 januárjában a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma hivatalosan is kimondta a magyarországi Szlovák Nemzetiségi Színház létrejöttét; a színház központja Szarvason működik, az eddig amatőr keretek között játszó budapesti Vertigo Színpad pedig mintegy tagozatként kapcsolódott be a munkába.

...Mindez egy hivatalosított, tényekbe sűrített tájékoztató információ. Kétségtelen, hogy egy színházról már akkor illik beszélni, ha kialakul saját arculata, közönsége, téma- és ízlésvilága, amikor már valóban Színház – szóval erre legalább négy-öt évre van szükség. És akkor is nehezen értékelhető az adott „intézmény”, mert hiszen a folytonos változás életterünkben (a társadalom szó jelen értelmezésében itt kissé túlzásnak tűnt volna talán) mindig az „itt és most”-ra hagyatkozik.

De azért érdemes a megalakulás körülményeit és jelen helyzetünket egy kicsit részleteiben is megismerni.

1. Az összehasonlítás. Nemzet – nemzetiség – ...

Egy-egy fogalom, egy-egy gondolat, mely

- a nemzés genezisén át a populáció sajátos, önnön képviselőjében fogalmaz,
- saját helyét keresve méltóságot és jövőt kiált,
- értelmez, követel és megállapodik,

és egy nemzet részeként, valahol, ahol a haza megadatott, a kenyér és a jó szó asztalánál:

...kimondjuk az összetartozás tényét: NEMZET és NEMZETISÉG.

Milyen furcsa helyzetet idéz elő az összehasonlítás, az együttes említés, főként, ha bevalljuk: saját nemzettudatunk valahogy eltűnt, nem találjuk, de a másét, azt a bizonyos nemzetiségi tudatot, mintha csak tudatosan vettük volna elő – példának, magamutogató hitbizonylatnak, vagy éppen mert legalább lelkiismeretünket szeretnénk megnyugtatni, esetlenül pátyolgatni.

Valószínű, hogy ebben a kétes korban kellett ráérezni egy újabb színház-alapításra, de az is lehetséges, hogy mindazok, akik részesei voltak az előkészítésnek, saját sorsukat járva jutottak e tisztos vargabetű félrekanyarított szegletébe.

2. A megosztottság. A szláv nyelvcsalád területi szétválása annak idején elég sajátosan „átrendezte” Kelet-Közép-Európát. Mára már csak az lehet a kérdés, vajon a mi nyelvünk hogyan ékelődhetett be ilyen tisztán, ennyire kiszámítottan ebbe a sajátos közegbe. Mintha csak egy sajátos közvetítői szerepre várna

a nyelv: hol és mikor adhatja át magát, formálhat új hangokat egy nép, egy nemzet/nemzetiség lelkében.

Szóval, mi itt, magyarok, megnyitottuk területünk minden kapuját. Ha bármely nemzet a mi önállóságunk történelmi keresőhálójában megpróbált saját anyanyelvén megszólalni, azokat meghallgattuk, magunk közé engedjük, és felkínáltuk mindazt, ami a miénk volt: a földet, a munkát és az elvesztett múltképet. Még anyanyelvünket is a testvériség közprédájává tettük, csak hogy megtarthassuk látszatönállóságunkat.

Valamikor a XVI–XVII. század fordulóján éppen a felvidéki szlovákság helyzete romlott meg annyira, hogy nemzetükből kiválva, a szociokultúra akkori munkaerő-vándorai teret, létet kértek tőlünk, és mi – a tót atyafiság későbbi szellemiségével megörvendeztetve – új hazát adtunk nekik. Kicsit itt, kicsit ott. Bár kétségtelen, hogy a Dél-Alföld és a Nyírség nagyobb teret és szabadabb életet jelentett, mint a Pest környéki szórványság – de hát a magyar is jobban szereti a szórványt, mint a tömbösített életformát.

A magyarországi szlovákság területileg éppúgy megosztott, mint maga a magyar színháztársulás. A területi, regionális eloszlás egyszerre jeleníti meg az életmódból adódó, immár több évszázados különbözőséget és a kultúra művelésének, befogadásának szokásvilágát; amíg a Pest környéki régióban inkább a polgári törekvésekkel való azonosulás eszméje fogalmazódott és fogalmazódik meg célként, addig az Alföld mindkét régiójában mind a mai napig a paraszti-népi életmód a meghatározó. Ez a fajta megosztottság jól érezhető a művészi program megfogalmazásában, a darabok kiválasztásában.

A nemzetiségi színháztársulás elég sajátos, úgy is fogalmazhatnám, hogy szánalmasan furcsa helyet foglal el az amúgy is önmagát kereső magyar színházi világban. Az elmúlt évtizedekben létrejött vagy önállósult nemzetiségi színházak csaknem mindegyike saját kultúrájának tartalmi és formarendszerét igyekszik az itthoni sajátosságokkal ötvözni. Csakhogy mi már nem rendelkezünk meghatározó formajegyekkel – bár az elmúlt néhány év több előadásán érezni újszerű, sajátos „magyar” stílusjegyeket, de egy-egy előadás még nem képes átfogóan új, sajátos színházat megfogalmazni. Marad tehát az igyekezet, az egyéni tehetség, elhivatottság – és ami nagyon lényeges, az adott nemzetiség önmaga nyelvében szólal meg.

3. Átöröklött áttűnések. A jelenleg működő nemzetiségi színházak sajnos a múlt amatőr önszerveződéseinek intézményesített formái – és ezzel is csak jelzi kulturális kormányzatunk: a szándék a felmutatás, a minőség a politika. Mivel az anyaországok – talán az egyetlen, Németországtól eltekintve, ahol egy alapítványon keresztül megvalósítható – nem képesek anyagi támogatásban részesíteni a Magyarországon alakult színházukat, ezért a mindenkor hazai pénzügyi helyzet alakítja a fenntartás feltételeit. Márpedig a helyzet megalázó – és ez mára már az Európai Unió tagállamaihoz viszonyítva is egyszerűen szánalmas. A minimálisra szűkített pénzügyi keretek részben korlátozzák az éves bemutatók számát, részben pedig amatőr szintre süllyesztik az alkotás körülményeit. Csak abból lehet táplálkozni, ami van, illetve amit e színházak kapnak. Bármilyen szellemi erővel is rendelkezünk, a hazai kőszínházak szű-

kös lehetőségeihez képest is óriási a lemaradás. Minden iparkodás az emberi és szakmai megszállottság példája. És ez minden hazai nemzetiségi színházra elmondható.

Kétségtelenül kedvezőtlenek a körülmények, de a játszás lehetősége már önmagában a rendszer érettségét mutatja – legalábbis kifelé, a látszat nyílt erejével. Valamikor, talán már fel sem igen rémlik, hiszen egy másik rendszernek volt a sajátja, megköszöntük a munkához való jogunkat, a kultúra részeként az alázatot és mára már a lehetőségét: hogy saját nemzetiségi összefogásunk adhatja az erőt és mindazt az igényt, ami nélkül hangunkat sem hallatnánk.

Vajon ki figyel rájuk, kik azok, akik számára egy nép jövőbeli sorsát valóban csak széles nemzetiségi konszenzussal, együttéléssel lehet kimondani?

3. A szó ereje. A színház induló előadása egy XVIII. századi evangélikus passióleírás alapján készült passiójáték volt, melyet húsvét ünnepére, 2004 nagypéntekén mutattunk be. Már az első visszajelzések is igazolták, hogy az anyanyelvi színjátszás milyen fontos megnyilvánulása egy nemzetiségi közösségnek, milyen erőteljesen képes az együvé tartozást a mindennapi élet igényévé formálni. Az előadásban profi színészek mellett a szarvasi szlovák általános iskola tíz tanulója és hat nyugdíjas asszonykari kórustag is részt vesz, ezáltal még nyitottabbá tettük a részvétel, az együtt játszás közös örömet. Nagyon fontosnak bizonyult tehát, hogy nem egy fennkölt, önmegvalósító, magasabb irodalmi adaptációval nyitottunk, hanem a hétköznapi ember hangján, esetlegesen köznapi beszédén keresztül szólítottuk meg a hazai szlovákságot. Előadásunkkal olyan helyekre is elmentünk, ahol még mielőttünk sohasem járt színház, a közösségformálás jóformán egyetlen helye a falusi templom volt – és bizony olyan tiszta tekinteteket, nyitott fogadtatást még egyikünk sem élt meg a felmagasztosított mi kis színházi szakmánkban.

Az előadás sikerére jellemző, hogy szlovákiai és egy prágai meghívást is kaptunk. Úgy tűnik, hogy a szlovák nemzetiség – vagy talán a nemzet (?) – mint ha több figyelmet fordítana közös megnyilvánulásaira, mint mi! Talán ott már tudják, hogy csak együtt lehet nemzetről, de legalábbis nemzetiségről beszélni.

Második bemutatónk (*Naphívogató*) egy dél-alföldi mesemondó asszony gyűjtéseiből készült, a magyarországi szlovákság népszokásait is feldolgozó előadás volt – immár fokozott nemzetiségi odafigyeléssel, éledező szakmai érdeklődéssel. A budapesti Vertigo Színházzal közös előadásban került bemutatásra Osvald Zahradnik drámája, *A menedék*, melynek sikere, bár viszonylag egy réteggközönséget céltott meg, bizonyítja, hogy mélyen emberi, humanista kérdésfelvetései, remek szereplehetőségei további nézőréteget nyerne meg színházunknak.

4. És tovább kell játszani. Az első színházi évadot immár magunk mögött hagyva, kicsit visszatekintettünk, kicsit megpróbáltuk kitapogatni, hol is tartunk most, mit értünk vagy éppen mit érhattunk volna el... Kérdések, válaszok, gondolatok. De az már egészen biztos, hogy el kellett indulni, hogy játszani kell: mindig, folyamatosan.

Talán most már újra kimondhatjuk az alapításkor megfogalmazott célokat – mert ugye erre még ma is szükség van a hitelesséért.

Tehát:

- a magyarországi szlovák nemzetiség településeire el szeretnénk juttatni a szlovák irodalmi nyelvet, a színház eszközeivel;
- a nemzetiség szokásainak és hagyományainak ápolása és beépítése a nemzetiségi színjátszásba;
- az együttélés körülményeinek segítése, a nemzetiségi kulturális önállóság támogatása, a színház mint közösségformáló erő segítségével;
- és – talán ami a legfontosabb – a színház eszközeivel segítsünk megtartani és erősíteni az azonosságtudatot – elsősorban a kultúra, a nyelvhasználat révén.

Azt hiszem, ez lehet a valódi csoda, a hétköznapi elfogadása, a holnap megfogalmazása – és mindez a színházon keresztül, azt felhasználva és meghaladva.

Gergely László
színházrendező, művészeti vezető
(Szlovák Nemzetiségi Színház, Szarvas)

Bujtor László

A Császár első katonája

Drámarészlet*

II. felvonás

2. jelenet

1860 nyara Magyarország, Pest, a Kormányzó palotája

Szolidan, inkább katonás egyszerűséggel, sötétre pácolt, nehéz bútorokkal berendezett szalont látunk. Az egyetlen luxust a padlót borító süpedős szőnyegek jelentik. A falakon híres magyar hazafiak portréi lógnak. Két férfi ül egy-egy fotel mélyén. Deák pipázik, Benedek szivarozik. Szolgák sürgölnödek körülöttük, asztal-

neműt hordanak ki. Mikor az utolsó távozik, Deák megszólal.

DEÁK Kormányzó úr! Konyhája igazán remek! Pompás estebédet költhettem el Önnél. De... valójában milyen érdemnek köszönhettem ezt a meghívást, amivel Ön kitünteteti személyemet?

BENEDEK Érdem sokféle létezik. Vannak katonai érdemek, melyek a csatateren szereztetnek, s vannak egyéb érdemek, mik a politika vagy rethorika mezőin arathatók. A polgárháború idején nyugodt s

kiegyensúlyozott minisztere volt e tartománynak, mely működése aranybetűkkel írta be nevét a történelemkönyvekbe. Ez elegendő indok arra, hogy asztalomhoz kérem és vendégül lássam.

DEÁK Ön hasonlóképpen tett méltó bejegyzést a katonai vitézség aranykönyvébe! Katonai hírneve annak ellenére ragyog Magyarországon, hogy forradalmunk ügyét a császár oldalán követte végkifejletéig!

BENEDEK Köszönöm! Nemhiába hívták föl figyelmemet az Ön megfontoltságára és szónoki képességeire. Ezen motívumok mellett a Magyar Tudós Társaság elnökével az ország dolgáról eszméket cserélni pediglen előremutató tett, melyre más alkalom nem nyílhat. Ősszel Őfelsége kegyeskedik újra összehívni a magyar országgyűlést, s azzal küldetésem befejeződik.

DEÁK *(mielőtt megszólalna, nagyot szív a pipájából, s hunyorítva méregeti Benedeket)* Nos, Kormányzó, ha az ország állapotairól kíván hallani, mondok én egy anekdotát, mi legjobban jellemzi mindennapjainkat. Történt nemrég, hogy egy pesti fuvarost rebellis szitkozódásáért huszonöt botütésre ítélték. Csöndben tűrte a verést, majd lemászva a deresről, elégedetten közölte a csendőrtiszttel: „Így igazságos. Végül is, mint önök most bizonyították, a seggem a császáré, de a szívem Kossuthé.” Hát ilyen e tartomány, Kormányzó.

BENEDEK Akkor is „buon detto”, ha meg sem történt! Ha az én legényem tett volna illet, nem huszonöt, hanem száz botütés lett volna a jutalma!

DEÁK Ne botozzuk a népet, Kormányzó! Szenvedett és szenved a nép ebben az országban botütés híján

is... Ezért leszen nagy kérdés, hogy mit hagy Ön örökül az utódjára? Bárki kerül e tisztségbe, ne várjon alattvalói hűséget attól a néptől, minek szabadságvágyát ezrek vérevel oltották ki. Tizenegyedik éve nyög rabiga alatt e nemzet.

BENEDEK Szenvedés ugyancsak többféle létezik. Katonaembernek a testi kín, mint a botütés vagy a harctéri sebesülés, könnyebben heged, mint a lélek sérülése!

DEÁK Egyetérték. De ez nemcsak a katonaemberre igaz. Ez motiválhatta tehát legutóbbi intézkedését?

BENEDEK Mi ötlük fel Önben?

DEÁK Az a magyaros virtus, mellyel államférfijaink közül elsőként javasolta, hogy közpénzen állíttassék mellszobor a szerencsétlen véget és Széchenyinek!

BENEDEK A Koronatanácshoz beterveztett Memorandumnak erkölcsi és politikai motívumai egyaránt voltak. Politikai motívum volt, hogy ezen gesztussal reméltem kifogni a szelet a rebellióra hajló elemek vitorlájából, ugyanakkor megnyerni az ügynek uralkodónkat. Erkölcsi motívumom perszonális. Széchenyi elvei és politikája közel áll hozzám. Nem vagyok híve sem a confrontationnak, sem a trónfosztásnak. Ezek csak a köznép indulatainak felpeszdtítésére alkalmas fogások, mivel az ország ügye tapodtat sem haladhat előre.

DEÁK Motívumai eddig rejtve voltak, de biztosíthatom, hogy tettével Pest városában és vidéki népünk körében is sok barátot szerzett.

BENEDEK *(pőfékelve)* S hogy mit hagyok örökül utódomra? Előkészített reformokat. A jelen constellatióban a szabad nyelvhasználat és a vallásgyakorlás terén tett engedmények nem elegendők. En-

nél több kell. Bizonyos feltételek mellett le kell oldani a nép lábáról a béklyót. Szoros szimpátiát táplállok kezdeményezéseikkel, ha azok nem haladnak túl egy határon; e határ számomra Ausztria-Magyarország szétszakítása... Én katona vagyok, nincs sok érzékem a politikához. Ám fenti elv mentén a jó, s a rossz oly könnyen elválik, mint epe a májtól.

DEÁK Felettből érdekes az álláspontja, Kormányzó! Jóval liberálisabb, mint amire számíthattam. *(a pipafüstön át Benedekre sandít)* Lehet, hogy félreismertük Önt?

BENEDEK Ugyan kik és mikor? Mi most találkoztunk először!

DEÁK Hm... Mégis lehetséges, hogy félreismertük a jellemét, s tettei alapján ítéltük meg, holott szívét egész más érzelmek töltik meg.

BENEDEK Magyar vagyok, mindig büszke származásomra és magyar virtusomra!

DEÁK S mennyit tud e hazáról, annak híres virtusán túlmutatólag?

BENEDEK Keveset... Apám Ödenburgban... magyar nevén Sopronban volt orvos. Ott nevelkedtem gyermekként. Tizenhét évesen kerültem Taljánföldre. Innen az uralkodó Stájerországba, majd Galíciába szólított. Magyarországra legközelebb 1849-ben, a polgárháború évében léptem.

DEÁK No, akkor magyarként nem ismeri azt a szülőföldet, mely után az emigrációban ezrek epednek hasztalan, legyőzhetetlen honvágytól hajtva. Felettből furcsa...

BENEDEK Mi oly furcsa, s hogyan kapcsolható jellemem félreismeréséhez?

DEÁK *(nagyot szív a pipájába, s annak füstjébe burkolózik Vívódik)* Lehet, hogy eben gubát cseré-

lek, s nem vall túl nagy politikai előrelátásra, meg bölcsességre sem részemről... mégis elmondok Önnek valamit, mi nem „buou detto”, hanem igaz, s megesett történet. Tizenkét éve, mikor a magyar kormány tagjainak kijelölésére sor került, a pesti közvélemény gróf Teleki Lászlót látta volna legszívesebben a tárca élén. Ő azonban visszautasította a felkérést. A kényes kérdést megoldhatni csak katona jelölésével látszott lehetségesnek. Mindössze három név merült föl. Az egyik gróf Teleki Ádám ezredesé volt, ki ellen szólt középszerű pályafutása és arisztokrata származása. A másik név e listán Mészáros Lázáré volt, aki had- és gazdaságtudományi munkáival korábban nevet szerzett. A Magyar Tudós Társaság tagjaként ismerte Széchenyit, és Kossuth köreibe is bejárt. Ellene szólt, hogy átlagos katonai pályafutása során vitézséggel sohasem tüntette ki magát. A harmadik név az Öné volt, Kormányzó! Hőstettei és katonai szaktudása megkérdőjelezhetetlenül állt a másik két jelölté fölött. Ám udvarhűségét olyannyira megingathatatlanak láttuk, hogy az leküzdhetetlen akadályként tornyosult elibénk. Hosszas viták után Batthyány gróf Mészáros Lázár mellett döntött.

BENEDEK *(maga elé révedve sutogja)* Mindössze két hónappal a custozzai diadal előtt... Ez lehetetlen, nem, ez csak a sors furcsa fintora!

DEÁK Rosszul van, Kormányzó?

BENEDEK Nem... elgondolkoztam csupán! Eszembe ötlött egy beszélgetés egy régi bajtársammal Piemontéból, negyvennyolc tavaszáról.

DEÁK Mészáros Lázárra gondol?

BENEDEK Igen! Ó, ha elmondhatnám neki, hogy még Radetzky apánk is közbenjárt az érdekében Ófelségénél!

DEÁK Néki már nincs szüksége a császár kegyére...

BENEDEK Hogyhogy?!

DEÁK Nincs két éve, hogy elvesztettük őt. Porhüvelyét betegen s magányosan hagyta hátra Angolországban, 1858 Szent-András házában.

BENEDEK Lehetetlen! Hisz oly fiatal volt még...

DEÁK Úgy látom, hogy Önnek sem mindent írnak meg a kamarillára beáramló hírek közül!

BENEDEK Nem, valóban nem... De hiszen ennek másfél éve!

DEÁK Igen. Bölcs embert az idő és a türelem érlelik. Úgy látom, hogy Önt miniszteri jelölésének története éppúgy meglepte, mint engem Memorandumának tartalma. Lehet, hogy hibáztunk?

BENEDEK Mi ketten? Ugyan miben?

DEÁK Nem Ön, hanem mi, amikor megítéltük Önt. Ám a helyzet rendkívüli volt! Egyik jelöltünk sem tartózkodott az országban, sem Ön, sem Mészáros ezredes. Biztosra, s nem a lehetségesre kellett szavaznunk!

BENEDEK Hálás vagyok a sorsnak, hogy katona vagyok – még hozzá császári katona. A németek csehek vagy magyarok forradalmi nem térítettek el a helyes iránytól.

Ilyen kérdéseket nem vérrel kell eldönteni. Mi tárgyalással megoldható, ott a fontolva haladás nagyobb erény... Ám amit most mondtam, nos, az felettebb elgondolkodtató...

DEÁK Pedig szándékaink világosan álltak az udvar előtt. Mészáros Lázár, már magyar hadügyminiszterként, többször kérte a rossz emlékű Latour grófot, hogy helyeztesse át Önt Magyarországra, a honvéd csapatokhoz! Erről sem tudott?

BENEDEK *(hitetlenkedve)* Nem!

DEÁK *(feláll, menni készül)* Elhagyván Magyarországot, távol Bécs fényétől és Pest titkaitól, ideje, hogy elgondolkozzon: Európa legjobb hadserege kinek a céljait és milyen célokat szolgál? Mely célok oly kegyetlenek, hogy a császáron esett sérelmet, Latour gróf nép általi felakasztatását helytartóján keresztül a császár akképp bosszulja meg, hogy a lincselés első évfordulóján tizennégy magyar vérevel mossa le magáról a sérelmet... Nézze a Duna bal partjáról, Kormányzó, és magasztalt császárában meglátja az önérdékű, kisszerű embert! Ekkor tegye föl a kérdést: Kit szolgálok én? A birodalom eszményét, vagy egy, a magyart velejéig gyűlölő és lenéző embert? Isten áldja meg Önt és hányatott sorsú Magyarországunkat!

– FÜGGÖNY –

* A szerző a példás életű, keserű sorsú Benedek Lajos (1804–1881) tábornaknak állít emléket darabjában, amelyből a fenti jelent való.

Thalia magyar nyelve

Előhang. A színház és a nyelvművelés édestestvérek. Miért is? Mert a művészi szó, a nyilvánosság előtt való megszólalás, a nyelvi játék a dramatikus népszokásokban (a népi színjátszásban) gyökerezik. A színház pedig a dramatikus népszokásokban. Azután édestestvér a színház és a nyelvművelés azért is, mert a színház a XVI–II–XIX. században a művelődési-nyelvi igényesség jelképe. Ezért vált mozgalommá az anyanyelvű színház követelése. Hogy Thalia magyarul szólaljon meg. A színház tehát az anyanyelvi kultúra fontos alakító tényezőjévé vált, s ezt a nyelvművelés korán felismerte.

Népi színjáték és iskoladráma.

A magyar színjátszás gyökerei ott vannak a népi színjátszásban, leginkább a népszokások dramatikus hagyományában. Meg a kollégiumi anyanyelvű iskoladrámák hagyományában. A kettő olykor összekapcsolódik.

A dramatikus játék a népköltészet párbeszédese, többszereplős alkotása. Leggyakoribb formái a vallási témájú misztériumjátékok, a betlehemezés (amely sok helyen máig él, illetve föllevenítették a régi hagyományt), a Heródes-játék, a paradicsomjáték, a Zsuzsánna-játék, vagy éppen a dúsgazdagolásnak nevezett moralitás.¹ A farsangi, lakodalmi és más ünnepek

alkalmából eljátszott alakoskodások is többnyire dramatikus játékok – sokszor meglehetősen szókimondással.

Iskolai környezetben sokszor népies dramatikus színjátékot adtak elő, de fordítva is történhetett: a nép körében gyakran irodalmi-félnépi szövegek „népies” változatát adták elő.

Ilyen szempontból is igen érdekes Nagy István *Lakodalmi játék* című iskoladrámája, amelyet korábban már bemutattam.² Az iskoladrámát 1796-ban Túrkevéen adták elő Földvári József debreceni református lelkész és Marjai Erzsébet lakodalmán, amelyen jelen volt Sárvári Pál professzor is a feleségével. A lakodalomban előadott iskoladráma a népi és az iskolai színjátszás kapcsolatát, ötvözetét mutatja.

Az iskoladráma tele van humorral, nyelvi leleménnyel. Sokat megőrzött a bahtyini középkori és reneszánsz nevetéskultúrából.³

Bahtyin ugyebár a népi nevetéskultúrát három alapformára osztotta: (a) szertartások, színpadi formák (karnevál típusú ünnepek, különböző vásári multságok), (b) legkülönfélébb komikus nyelvi alkotások (írásos és szóbeli paródiák), (c) a familiáris vásári beszéd különböző formái és műfajai (káromkodás, esküdözés, népi hetvenekedés).⁴

¹ Dömötör Tekla: dramatikus játék. In: Magyar Néprajzi Lexikon 1/608.

² Balázs Géza: *Egy iskoladráma folklórlingvisztikai elemzése*. 149–156. In: Pintér Márta Zsuzsanna–Kilián István szerk.: *Az iskolai színjáték és a népi dramatikus hagyományok*. KLTE Néprajzi Intézet, Debrecen, 1993.

³ Bahtyin, Mihail: *Francois Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Rabelais és Gogol. Szatíra. Osiris, Budapest, 2002.

⁴ Bahtyin, i. m. 12.

Az iskoladráma a műveltebb kollégiumi és a műveletlen paraszti rétegek találkozását karikírozza főként beszédmódjukkal. Megvan benne minden, ami ma is hatást keltő eszköz egy drámában. Az idegen szavak félreértéséből adódó eltorzítás: Adj békát Sósnek, Vaszisztentosztnak (Was ist denn das?) (már Rabelais-nál is van ilyen humor) vagy éppen a nyelvjárási beszédből adódó humorhatás: Kalán-nal vert Galuska; Dunya, Zsup, Salup; mennydörgő szipa (boszorkány). A nyelvi humor sokszor a félreértésből, a népetimológiából (naiv megmagyarázásból) adódik: Ovidiusból Vén Diós, Publius Ovidius Nasó-ból Papiros sövény rázó, a Carmina Sapphicából Rabfika lesz. És persze ott vannak a névgúnyolók: szeleburdi forma Szél Gáspár, sótalan hangú Sós András. Van itt azután költői verseny, amelynek során összeütközik a tanult költészet a naival. Olyan népies szövegalkotó eljárásra is van adat, mint a titkosnyelv azon válfaja, amely kihagyással bújtatja el a mondanivalót: Bujfalsz Mart van = Berettyóújfalu mellett Szentmárton van, Vaspitzen = Van-e hús a piacon? És felbukkan a szinte kötelező humorforrás, a halandzsavers:

Ne szoly hozzá semmit, duzzogjon magába,

A' Farsangnak örül leg jobban a' Bába.

Vén Oldal borda, sok pénzt el horda,

Bömbölő tsorda, Fojtos Noszpoja.

Zörgős rokolya.

Echo: Elment a' Gólya.

A műveltségi különbséget tükröző műfajok között végül megjelenik egy népi rigmus, egy vőfélyvers, amely-

ben, illetve amelynek nyomán feloldódnak az ellentétek:

*Én Poeta, Vers Stapheta, ha kapom,
Ha le veszem, ide teszem Kalapom.*

*Áldást mondok, fére gondok, Versekbe
Tisztes Uram, hallja szavam énekbe:*

*Éljen szépen tsendességben társával,
A' nyárs nyele legyen tele hurkával!*

*Tudom, sokszor hogy megy nagy por
torkába,*

Tokaji bor légyen akkor markába!

Tehát a *Lakodalmi játék* nyelvezte a cselekménnyel összhangban két nyelvi pillérre támaszkodik: a műveltebb, kollégiumi és a parlagi népnyelv szembeállítására. A darab elsődleges célja a mulattatás és a köszöntés; a mulattató funkciót a műveltségbeli fölény hangsúlyozásával éri el (amely ugyan etikailag megkérdőjelezhető, de a mulattató műfajoknak, például a kabarének máig alkalmazott megoldása). A köszöntésben nyelviileg kiegyenlítődést tapasztalunk, s ez meghozza a konfliktus békés megoldását is. Boldog vég.⁵

Színészet által terjed a nyelv.

A nyelvművelés jórészt a színházzal kezdődött. Régóta ismerjük a Nyelvben él a nemzet szállóigét – pontosabban azt gondoltuk, hogy szállóigét, mert sokaknak tulajdonítottuk. Hogy kik jöttek számításba kimondójaként?

1807-ben Kisfaludy Sándor (*Himfy szerelmei* második kiadásának előszava): „Amely nemzetnek nyelve nincs, annak nincs hazája... a nyelv lelke a nemzetnek.”

⁵ A dráma megtalálható: Varga Imre (sajtó alá rendező): *Protestáns iskoladrámák*. 1/1-2. Budapest, 1989. Régi magyar drámai emlékek, XVIII. század.

1819-ben Kisfaludy Károly (*A kérők* című vígjátékában): „Nyelv teszi a nemzetet.” Ezzel már majdnem megtaláltuk a forrást, de azért mégsem szó szerinti az idézet.

1827-ben Kölcsey Ferenc (a Magyar Játékszín ügyében tartott beszédében): „Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni sem lehet.”

1830-ban Széchenyi Ferenc (*Hitel*, az eredeti kiadás 171. oldaláról): „Az egészséges nemzetiség... fő kísérője a nemzeti nyelv, mert míg az fennmarad, a nemzet is él.”

1850-ben Arany János (*Egressy Gábornak* című verséből): „Félre kishitűek, félre! nem veszett el – / Élni fog, nyelvében, élni művészettel / Még soká e nemzet.”

Bizony ezek az idézetek mind forrásai lehetnének a ma szelvében-hosszában idézett szállóigének, s a legtöbbnek még a színházzal is kapcsolata van. Grétsy László találta meg az eddigi legrégebbi forrást.⁶ Mint írja, Kóváry László író, történetíró, statisztikus 1842-ben Kolozsvárott megjelent *Székelyhonról* című könyvében – a *Laborfalva* fejezetben – ezt olvashatjuk, nem is a háromszéki kis faluról, hanem a kor ünnepelt színésznőjéről, Laborfalvi Rózáról:

„...ha bémegyünk egy fővárosba, s látni akarjuk a nemzetet, színházát keressük fel... Színészet által terjed a nyelv. Nyelvében él a nemzet. Legyen nálunk is országosan ápolit színház, s nem fogják Erdélyt kerülni színész gyermekei.”

Nos, többszörös telitalálat ez az idézet. Részben azért, mert csakugyan, szó szerint megvan a szál-

lóiige (akkor tehát Kóváry Lászlóé ez idő tájt az érdem, hacsak nem találunk korábbi forrást), de bizony az a mondat is nagyon érdekes, hogy: Színészet által terjed a nyelv. Vagyis a színház a XIX. század egyik nagyon fontos művelődési, nyelvművelődési médiuma, közvetítő közege. Története mélyen visszanyúlik a történelemben, talán a mágiáig, a varázslásig, végigkíséri, mulattatja, neveteti a népet a népi színjátszás formájában, s most, a nemzeti ébredés időszakában további művelődési-nyelvi szerepet is kap.

Színből házba! Színház, dramaturgia a nyelvújítás korában. A születő profi színház megkövetelte a magyar nyelvi formák kialakítását is. Ismeretes, hogy a magyar színi mesterséget sokáig a vándorszínészet éllette (részben máig, ezt nevezzük „tájélnak” vagy kereskedelmibb formáját „hakninak”). Az anyanyelvi kőszínházi próbálkozásokat követően 1837-ben megnyílik a Pesti Magyar Színház (a későbbi Nemzeti Színház). Vele együtt a játékszíni költőmesterség (Katona József) vagy színiköltészet is lábba kap. A színészet nyelve ekkorra már részben kialakult.

A rollé-t Bartzafalvi újítására (1787) már szerep-nek mondják. A dekoráció helyébe megszületik a díszlet, a színpal (illetve az ál-pal). A lozse ~ lozsi előbb osztat lett, majd 1832-ben már páholy. Páholy szavunk érdekes utat futott be. A népnyelvben szénatároló rekesz volt, amely talán hasonlósága (~ rekesz) miatt lett a színházi kiemelt ülőfülke megnevezése. Azt is mondhatnánk, hogy a dámák a szénatároló rekeszben ülnek... De a tréfa nem állt

⁶ Grétsy László: *Nyelvében él a nemzet*. 146–147. In: Grétsy László: *Anyanyelvi örjárat*. Szabad Föld Lap- és Könyvkiadó Rt., Budapest, 1999.

meg: A galériá-ból karzat lett, vagy tréfásan: kakasülő.

Természetesen maga a szín-ház szótöve is népi megnevezés: a szín a népeletben rendszerint fából épült, jórészt nyitott épület. Nyilván ezekben rendezték az első „színi” előadásokat, s ezek voltak a játékszínek vagy játszó színek. A színház szavunk 1831-ben születik meg, amikor állandó kőépületbe költözik Thalia serege.

A földszint legelőkelőbb helye, a franciás Noble Parterre nemes vagy első osztály lett, s persze volt második és harmadik osztály is. A kicsit lenéző komédiás, aktor, théátralista, diáktartista, játszó személy, jádzó tag helyére lépett a színész, színművész.

A csepűrágó (1876) maradt. Talán azért, mert inkább csak a bohóckodó komédiásra vonatkozott. A csepű a kenderkóc, s nyilván a kenderkócot szájba vevő, azzal szórakoztató komédiásról mondták először: csepűrágó. A nem túl vonzó kifejezést azután napjainkban fölélesztették a csepűrágó-fesztiválon; végeredményben az önirónia nemes emberi gesztus.⁷

A magyar szó iránti elkötelezettséget már az első, 1792-ben megalakult Kelemen László-féle színtársulatról (Pesti Magyar Jádzó Társaság) följegyezték. Ezt írja a Bécsi Magyar Hírmondó 1792. május 9-i számában:

„A Magyar Közönséghez. Az itten előadott idegen szavakat tetszett a Jádzó Színi Társaságnak az itt feljegyzett mód szerént fordítani. A ki ezekenél jobbakat találand, igen le-kötelezi a Társaságot, ha véle közleni fogja.

Addig is, míg jobbakra szert téssen, a már fel-vett szavakat megtartja.”⁸

Jádzó személyek magánydala.

Később, a német színésszel való kényszerű együttélés hatására elindul a németesítés, majd a XIX. század második felében ismét elkezdődik a magyarosítás.

A kőszínház létrejöttével kifejlődik a színházi szerkezet: színikör, színész, színjátszó, színi társulat, színigazgató. Eleinte játékszín-cédulák, később színlapok közlik a műsort, amelyet cédulahordozók juttatnak el a közönséghez.

A Honművész című lap megró egyes színlapokat:

„Több rendbeli nyelvszabálytalan hirdetmények közül, mellyek szokás és rend ellenére gyakran terhelik a színi czédulákat, említjük a következőt: »Esmeralda magánydala (= szólója) fogja bájítani (= elbájolni) első kiléptét.«”

Az egykori „színi czédulák” archaikus nyelvezete ma sok színlapon feléled, ismét találkozunk „jádzó személyekkel”, különféle archaikus nevű szereplőkkel.

A nyelvújításhoz köthető szinte a teljes színházi szakmai nyelv megszületése, beleértve a színházesztétika alapvető magyar kifejezéseit is. Ekkor keletkezik a színjáték, amelynek formái: nemzeti, történeti és társadalmi dráma, szomorújáték, vígjáték, bohózat, érzékeny játék, vitézi vagy táborigjáték. A szomorújáték később ismét

⁷ A csepűrágó fesztivál a színtársulatok seregszemléje.

⁸ Kovalovszky Miklós: *Tudományos nyelvünk alakulása* című tanulmánya nyomán. 227–312. Megjelent: Pais Dezső szerk.: *Nyelvünk a reformkorban*. Tanulmánygyűjtemény. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955. Valamint: Szily Kálmán: *A magyar nyelvújítás szótára*. Hornyánszky Viktor kiadása, Budapest, 1902. (Reprint: Nap Kiadó, 1999.) adatai alapján.

tragédia lett, a vígjáték is komédia – de érdekes, hogy a népéletben máig használják a „szomorúnóta” kifejezést. Volt egyébként pityereggető szomorújáték is. És persze felbukkan a népszínmű!

Az átdolgozások után lábra kaptak az eredeti darabok.

A dramaturgot az első magyar társulatnál színi tudomány igazgatójának nevezték – nem sikerült elnevezés, máig dramaturg a dramaturg. Már ekkor szó van drámai helyzet-ről, színi hatás-ról (katarzis), a dráma hármas egységéről, úgymint a hely, idő és a „fő érdek”, azaz a cselekmény egységéről. A drámának van elrendezése, kifejlődése, bonyolódási-bonyolítási helye, csomókötés szakasza (csomópont), a csomó szerencsés megoldása, amelyet követ a kifejlés vagy feloldás szakasza.

Pince és padlás, kamara és kamara. A XIX. század végére voltaképpen nyelvileg megvan minden, ami a színházhoz kell. Egy sikeres nyelvújítás, amely gördülékenyebbé és modernebbé tette a magyar nyelvet. Létrejött a tudományos nyelv, a szakmák-műhelyek magyar nyelve, ezen belül az imént felmutatott színházi nyelv is.

Íróink és költőink sorra írják a színdarabokat, nagyrészt a nyelvújítás által kijelölt magyar nyelven. A színházak megsokszorozódnak, kultikus helyé válnak, olyannyira, hogy egyes vélemények szerint ma a világon az egy lakosra jutó legtöbb színház Budapesten van. Valóban, szinte minden színháznak van fiáléja: kisszínháza, szobaszínháza, pinceszínháza, padlásszínháza, kamaraszínháza és kamaraszínháza; játszanak egykori mozikban, klubokban, gyárakban, s ki tudja, még hol.

Nemcsak színház, hanem színész-képző, színitánoda is alakult minden színház mellett és persze attól függetlenül is.

A magyar társadalomban a színészetnek különleges státusza van: ősi kapcsolat a szórakozáshoz, a kikapcsolódáshoz, újabb a művelődéshez és a politikához. A színház sokszor a ki nem mondható dolgok kimondóhelye, ha politikáról van szó, akkor a nevetés, az összekacsintás helye, ha tabutémák döntögetéséről, akkor a felháborodás, a hangos nemtetszés-nyilvánítás helye. A színház természetesen a vizuális tabuk mellett a nyelvi tabukat is döntögeti.

A színházat kialakulásától kezdve a „fentebb stíl”, az irodalmi nyelv használata jellemzi, s csak olykor-olykor, stíluseszköz gyanánt bukkant fel benne köznapi, utcai beszéd, szleng. A XIX. században „kiemelkedő” színház egy időre elfelejtette a vaskosságot, az obszcenitást, azután a XX. század végén ismét megjelent a középkori vásárok hangulatára emlékeztető legújabb kori nevetéskultúra – durva szókimondással, utcai, sőt útszéli (egy időben úgy írták: útféli) beszéddel. (Lefelé az út még nagyon hosszú...) Ma már persze – a kereskedelmi televíziók – show-örületében a színházi szókimondás nem is tűnik annyira formabontónak, vadnak, merésznek; de azért vannak, lehetnek még meglepetések.

A színház néha a régi nyelv iránt is érzékeny. Olvashatunk olykor archaikus színlapokat, hallhatjuk a régi magyar nyelvet. Persze azért ez a ritkább jelenség.

A színház fenntartja, élte és megújítja a magyar nyelvet. És ez a lényeg.

Balázs Géza

Falvai Mátyás

Allegro barbaro

(Regényrészlet)

Amikor ott ültem a színpadon, és hatalmába kerített az a döbbenetes és ellenállhatatlan inger, mely végül is a botrányhoz vezetett, lepergett előttem minden, ami számomra Magyarországot jelenti.

Számomra Magyarországot jelentette édesanyám, aki tényleg kemény ember volt, mert megkeményítették a háború és a nyomor évei, és keménysége azt szolgálta, hogy ha megint döntenek feje felett a hatalmasok, és háborúzni szottyán kedvük, őt ne érje a kiszolgáltatottság állapotában.

Számomra az édesapám is Magyarország, aki valószínűleg jobban hasonlít rám. Tökéletes hontalanságban élte le életét, nem volt elég bölcs, hogy megbarátkozzon azokkal a körülményekkel, melyek megfosztották a vágyaitól. Pedig a vágyai nem voltak nagyok. És ugyanazt érezhette ő is hetvenkilencben, amikor először járt Nyugaton, és meglátogatta az egyik német nagyváros Harley-Davidson szalonját, mint én a lemezboltban. (...) Szegény fater nekiment a kirakatüvegnek, mert az olyan tiszta volt, hogy nem is látszott, hogy üveg van ott, érted? A kirakatüveg, az koszos! Ő ezt így tudta. (...) Az öreg egyébként óriási arc volt. Ezeremester. Játékos. Aki napokig képes játszani mindenféle értelmetlen hülyeséggel, mint ő, az rossz ember nem lehet. Egyszer egy Hajdú mosógép időzítőjéből, egy folyadékkapcsolóból és egy erőműből csórt hangszóróból autóriasztót szerelt a Trabantunkba, amelyet egy nyereményjátékon nyert. A szomszédokat majd megütötte a guta, mert hetekig ezt a szirénázást kellett hallgatniuk, hiszen ha a riasztó megszólalt, egy percig nem kussolt el, erről gondoskodott a Hajdú gép lelke. Toncsikám, a kurva anyádat, hagyd már abba, megőrülünk ideát, kiáltozták a szomszédból. „Jóvan, jóvan, csak ezt még kipróbálok rajta”, és így tovább. A második autóriasztó már jóval csendesebb volt, és létrehozásában én közreműködtem, amikor egyik turnémról hazatérve megörvendeztettem egy darab rendkívül élethű műszarral, melynek láttán szinte könnybe lábadt a szemem a gyönyörűségtől. Az emberi lelemény apoteózisát látta meg ő ebben a szarperecben, és onnantól kezdve majd két hétig apám műszaros csínytevéseitől volt hangos Bánhida. Ez a riasztó valamivel egyszerűbb elven működött. Ahányszor kiszállt a fater a kocsiból, a vezetőülésre odarakta a szart, ezzel riasztván el a finnyásabb autótolvajokat. A mai napig emlegetik még nekem a sztorit, amikor a fater kerül szóba, hogy az ünnepélyes műszar-átadás után egy nappal sunyi módon elhelyezte az ominózus tárgyat a kocsmá kőpadlóján, s mikor valaki szóvá tett, hogy „A kurvaistenit, hát ez meg mi a szar?”, az öreg fapofával odament, lehajolt hozzá, alaposan megnézegette, majd annak az embernek az arcával, akit már nem érhet meglepetés, kimentett egyet, és se szó, se beszéd, a társaság legnagyobb megrökönyödésére zsebre vágta az árut. Hát szóval ilyeneket csinált az öreg. A macskákkal azonban nem volt kibékülve. A muter macskái állandóan bemászáltak a lakásba,

amit apám nem különösebben díjazott, és adáz harcot indított a legszemtele-nebb macska, Mozart ellen. Amikor a dög Mozart rátelepedett a rezsóra, nagy-apám semmi mást nem csinált, minthogy egy elegáns mozdulattal felcsavarta alatta tízesre, és tovább-ballagott. A macska pedig egy méteres ugrás után elhatározta, hogy akkor a rezsóra többé nem. A konyhába azonban továbbra is bemászkaált, aminek a fater úgy vetett véget, hogy rácsapta a konyhaajtót. Igen ám, csakhogy a macska ugyan kiment, a farka azonban benn maradt. Ezt követően az immár farkatlan Mozart hosszú ideig távol maradt a konyhától, amit apám nem vett zokon különösképpen, és mivel fark híján gondjai voltak a balansszal, az affér után hihetetlen mértékben megnőtt a segge, ami olyan külsőt kölcsönzött neki, mint a rokokó hölgyeknek a szoknyaabroncs. Mozartnak a harmadik, egyben utolsó próbálkozása bizonyult a legdrámaibbnak. Amikor ugyanis újra beoldalgott a konyhába, a fater éppen a konyhaasztalnál fejtette a keresztrejtvényt, és elég volt egyetlenegy dühös és delejes pillantást lövellnie a szerencsétlen jószág irányába, az annyira megzavarodott tőle, hogy kiugrott a dupla ablakon – ami éppen csukva volt!

A fater.

Hm. Mennyire más idők voltak azok. Az öreg egyszer fogadott az egyik munkatársával, hogy végigflangál egy teljes napot úgy az erőműben, hogy senki nem fogja neki szóvá tenni. Fogott egy nagy kulcsosomót és azt lóbálva föl-alá mászkált az egész üzem területén, és senki nem szólt rá, nem állította meg, nem kérdezték, mi dolga, hiszen kulcs volt nála, a kulccsal valamit nyitni kell, nyilván valamit el kell intéznie, biztos egy fontos emberről van szó. Az öreg nem volt különösebben odáig az erőműtől, de tulajdonképpen szinte mindegy volt, hogy otthon babrál-e a legújabb hülyeségén, vagy odabenn. Másfelől viszont kincsesbánya is volt a lakatosműhely, ahol ő dolgozott, hiszen a legkülönfélébb, aranyat érő alkatrészekhez és alapanyagokhoz juthatott hozzá. A házunk, a kerítéseink, a sámlik, az ajtók: mind-mind az erőműből lopott festékekkel lettek lemázolva. Attól függően, hogy éppen milyen színűből tudott lopni harminc-negyven litert, neki is megkülönböztethetők a színek szerint korszakai, mint Picassónak: volt „kék korszaka”, ennek jegyében fogant a bejárati ajtó és a sámlik, kerti székek, „zöld korszaka”, melynek a komplett kerítést köszönhetjük, és „okkersárga korszaka”, mely leginkább a garázson és a ház homlokzatának farészeinél érezteti hatását.

Na és a nagyanyám is, ő is Magyarország. Az öreg sváb asszonyosság, leánykori nevén Pártl Rozamilla, aki idős korára egyre szembetűnőbb külső hasonlóságot mutatott az apacs indián törzsfőnökhöz, Winnetouhoz. És meg is gárgyult szegény. Emlékszem rá, hogyan kerülgettük a padlón azokat a szép nagy, sáfrányos színű köpéseket, melyek tőle származtak, ma is hallom azt a hangot, ahogy vén testéből kiszűrődött a morajlás, mint a vulkánból kitörés előtt, aztán herakolt egyet, hogy éppen csak le nem tépte a szájpaddlását, és cowboyosan sercintett egyet, s mikor a muter szemrehányóan nekiállt takarítani, hogy „De Mama, hogy csinálhat már megint ilyet?”, az öreglány szintén megrökönyödve vágott vissza: „Hát csak nem nyelem le?” Nem ez volt azonban az egyetlen férfias manír, amit felvett az utolsó időkben. Amellett ugyanis, hogy kicsi, de annál attraktívabb bajuszkát növesztett, hobbijává vált, hogy ha valamelyik asszony a házban elment előtte, botjával megemelte a szoknyáját, megnézendő, milyen

bugyit visel az illető. Ilyenkor vagy elismerő, vagy megvető grimasszal nyugtázta a látványt. Amikor először hazavittem a családhoz Katit, szegény pont a Mama mellé került, aki a nagy, ünnepélyes vacsora legváratlanabb pillanatában, valahol a zsírtól aranyló felszínű húsleves után, de még a porcukorral behavazott almás pite előtt, minden átvezetés nélkül letapizta Kati melleit, majd a tőle megszokott elismerő grimasszal, maga elé meredve tovább rágcsált, Kati szájából pedig kiesett a kanál ijedtében. A végén aztán már totálkáros volt szegény nagymama. Mikor meghalt az egyik fia, a temetésből csak annyit fogott fel, hogy végre újra együtt van a család meg a barátok, és halálira jól érezte magát, és a szertartás kellős közepén, örömtől sugárzó arccal kiabált át a sír fölött rég nem látott nővéreihez: „Milka, Johanna, hát szervusztok, Milka, Johanna!”, és amikor a fater megpróbálta egy kicsit leállítani, a Mama, a jó öreg Pártl Rozamilla nem ismerte meg az öreget, az hiába kiabálta már a végén maga is hangosan, hogy „De hát én vagyok az, Mama, a maga fia, a Toncsi!”, az öreglány durcásan annyit fűzött csak hozzá: „Ha! Ezt most hallom először!”

Meg még nagyon sok mindent jelentett nekem az a szó, hogy Magyarország. A nagy csónaktúrákat a srácokkal, emlékszel-e, Csabikám, amikor egy hét alatt tettünk meg akkora távot a Kis-Dunán, amit három nap alatt is kényelmesen meg lehet, csak hogy minden falnál meg kellett állnunk leellenőrizni, megfelelő színvonalúak-e ott a kocsmák, illetve hogy ugyanolyan kényelmesen lehet-e napozni a fűvön, és a parton ugyanolyan csinosak-e a lányok; jelentette a Krúdy-émléktornákat, melyeknek során két költő barátom társaságában vittük meg a poézis nagy feladatait egy négyzetméter kisfröccs mellett; jelentette a halászléfőzéseket Pinnyéden, a szalonnasütéseket a Püspök-erdőben és magát Győrt, ahol a legszebb éveimet töltöttem, a Széchenyi teret a jezsuita templommal, az Apátúr-házzal meg az Esterházy-palotával, a strandot a fallikus obeliszkkal a Cziráky-medence mellett, mintha csak merevedése lett volna a Radó-szigetnek, amely jól látható volt a várfal tövéből, az alól a fa alól, ahol életem első csókja sült el, ott a Rába-parton, a Káptalan-dombot a székesegyházzal, a püspökvárral meg a papi szemináriummal, amely mellett a mellvéd kőfalára feküdtünk mindig éjszakánként a csavargás után, nézegetni a csillagokat, a nagy hajnalig beszélgetéseket a Bástya teraszán, és így tovább...

Bernhart Tibor

A bárány

Amikor belépett a lépcsőházba, ami egy egészen különleges lépcsőház volt – tulajdonképpen akkor vette észre először, hogy mennyire más ez a lépcsőház, mint a szokásosak. Először is lent meglepően nagy volt; nagy-nagy és ovális. Nem kerek, nem szögletes – ovális. És ahogy felnézett, látta, hogy az ovális lépcsősorokon felfelé a lépcsőház összeszűkül, mind szűkebb lesz, mint egy kúp, felfelé csökkenő átmérővel; mint a csigaház belülről. Tulajdonképpen nem

is látta a lépcsőház tetejét, olyan messze volt, olyan magasan – olyan sötétszürkén, borongósan sejlett elő; mi lehet ott a magasban?

Akkor eszébe jutott, hogy megnézi, mi van fent, és elindult fölfelé az ovális körbefutó, lassan emelkedő lépcsőfolyosón, amiből lakások nyíltak. Már egy jó órája ment, mikor észrevette, hogy lecsökkent az íve a lépcsőháznak, és már sokkal kevesebb szoba – egy-két szoba – nyílik csak belőle. Továbbmenve azok is elfogytak, csak a fal maradt, de a lépcső ment tovább felfelé a sötétségbe. Világítás nem volt, így alig látott a földszintről felszűrődő derengésben. Valahogy a lépcső szélessége is keskenyedni kezdett, s ahogy ment tovább – még egy félórát legalább –, egyszer csak a korlát is elfogyott, és a lépcső egészen keskenyvé kezdett válni. A lépcsőház átmérője ott alig volt nagyobb két-három méternél... Még mindig ment tovább, ment-ment, már majdnem vaksötétben, fogva a falat. Épp csak látta a lépcsőfokokat, melyek egyre keskenyebbek lettek; itt már csak egy ember fért el rajtuk. A lépcső szemközti oldala alig volt tőle talán két méterre, amikor minden átmenet nélkül egy nagy vasajtó zárta el a továbbhaladás útját.

Megfogta a kilincset, és megpróbálta kinyitni az ajtót. Az ajtó engedett, és ő hirtelen hátrahőkölt, mert valami hihetetlen erős, megmagyarázhatatlanul erős és csodálatos fény ömlött be a kinyílt ajtón keresztül, elöntötte az egész lépcsőházat. Becsukta a szemét – s akkor eszébe jutott a bárány. Hogy miért most? Talán a fénytől, talán a pillanatnyi megrendüléstől – de eszébe jutott a bárány.

Réges-régi emlék, lehetett annak negyven éve, egyszer egy vasárnapi mise után a templom oldalkijáratánál állt, ott, ahol a templomnak volt egy előtér szerű része, ahol a mise után kijövő emberek meg-megálltak, beszélgettek. Ez az előtér meglehetősen zsúfolt volt. Ő is ott állt többekkel és beszélgetett, de közben észrevette, hogy a gyóntatófolyosó felől csöndesen, észrevétlenül egy gyönyörű szép, fehér bárány halad keresztül az emberek között. Senki sem vette észre, csak ő. A bárány lassan közeledett, és ahogy elment mellette, lenyújtott jobb keze végigsimította a bárány kemény, fehér, göndör szőrét. Az érintéstől valami megmagyarázhatatlan örömrész, boldogság öntötte el, olyan erős, amit addig még életében soha nem tapasztalt. Hirtelen nem is tudta, hogy mit és hogyan érez, de csodálatos volt! A bárány elment, és ő ott maradt megmerevedve a csodától és az örömtől. Sokáig tartott benne ez az érzés, mire feloldódott.

Később sokszor gondolt rá – aztán ahogy az évek teltek, mind kevesebbszer, az utóbbi időben alig-alig, hogy mi is lehetett ez az érzés. De most, hogy a lépcsőház tetején a fény az arcába vágott, újra előjött benne, olyan intenzitással és olyan erővel, amit régen érzett, amikor megérintette a bárányt, és hangosan kimondta: „Bárány! A bárány!”

Oldalt fordult, és lépett egyet; lelépett a lépcsőről – a vakító fényben lebegni kezdett. Az örömrész odáig fokozódott benne, hogy majdnem kibírhatatlanná vált! Örült, és mindent elfelejtett, és csak suttozta maga elé: „A bárány, a bárány...”

Mikor később megtalálták a lépcsőház közepén összezúzva, a jobb markában valamit szorongatott – pár szál kemény, fehér, göndör bárányszőrt...

Balla D. Károly
Időnek előtte

*idősebbnek látszott
az időnél idősebbnek
annál az időnél idősebbnek
amikor még fiatal volt*

*a ráncok nem jelentenek semmit
az ősz bajszálok nem jelentenek semmit
a szaporodó bibircsókók nem jelentenek semmit
az elszürkült tekintet nem jelent semmit
az eltompult érzékek nem jelentenek semmit
a test gyengülése nem jelent semmit
a lélek kiürülése nem jelent semmit
az eldugult memória nem jelent semmit
a beszűkült gondolkodás nem jelent semmit
az impotencia nem jelent semmit
a vizelettartási gondok nem jelentenek semmit
az emésztési zavarok nem jelentenek semmit
az álmatlanság nem jelent semmit
a teljes érdektelenség nem jelent semmit
és nem jelent semmit a teljes bezárkózás sem
fő hogy fiatalnak érezzük magunkat*

*kijárt a temetőbe
bejárta a temetőt
kijárta magának a sírhelyet
bejárta magát a halálba*

Fodor Ákos

Önéletrajz

*Rettegőnek és
kegyetlennek születtem.
A jót tanulom.*

Kérdések

*Ki mondhatná meg:
hány szó egy vers? hány év (nap?
perc?) egy szerelem?*

Más

*Amitől nem félsz:
megölhet; ám amitől
félsz: el is pusztít.*

Intelem egy Édes Anyához

*Ne hidd, hogy mafla gyermek:
ne védj agyon a nyelvet;
bízz benne (úgyis elvet
nyú-trendit, Ódon Elvet)
– vétek vitrinbe tenned:
szeresd, de élni engedd.*

Szauer Ágoston

Archiválás

*Vegyünk egy képsort: szombat délután
meztláb lépdél régi szőnyegen,
a széktámlán mintás, avitt selyem,
és árnyék nő a bútoron furán.*

*Miért is minden, hogyha csak ma van –
halvány lesz, torz, velünk megy nyomtalan,
a fény esése sem lesz már ilyen...*

*Ha nem is néz e percre senki már,
talán van filmtekercs, időspirál,
s egy réteg ívén mindez elpihen.*

Kubizmus

*Így szürkületkor látszik igazán,
a dolgok sokszögek vagy vonalak,
hány tompaszög és henger van a fán,
a horizont már bonyolult szalag.*

*S közelről csupa apróság, szünet,
mely mértan által le nem írható,
mind évek hozta mutáns görbület –
a világ képe már-már megható.*

Karaffa Gyula

A túlsó part...

„s ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra?”

Nagy László

*Negyvenegy év a reményből,
negyvenegy napsütött mező,
negyvenegy kerék a mindenségből,
negyvenegy sínen gördülő,
negyvenegy fütty, szabad a váltó,
negyvenegy kalauz szedi a jegyet,
negyvenegy vonat, zakatoló;*

Negyvenegy éve csak megyek.

*Rejtem vágyamat szemedbe.
Szeretlek. Másra nem telik.
Fáradt lelkemet fogadd be.
Kapudon zörgök. Nyitattik?*

*Túlsó part. Akár a reklámok.
Kevés a pénzünk. Nem megyünk.
Mint óriássá nőtt bábok;
Száraz szemekkel könnyezünk.*

*Túlsó part. Hón alá mankó.
A padló alatt rág a nyár.
Ki született, mind múlandó?
Vérző ujjamon a halál.*

*Túlsó part;
(abogy egy rossz,
giccses filmben)
csak megyünk,
csak megyünk,
baktatunk.*

*Észre sem vesszük;
a nagy menésben,
otthon
hagytuk;*

Önmagunk.

*Túlsó part;
lesz-e még Szerelem,
ha véget érnek a mesék?*

*Lábainkat felsebzi-e majd,
egy partra vetett
verstörédék?*

SZÉTESŐ EUNUCH

Horváth Tamás

Konspiráció

Ha fájdalomdában ott, abban a sötét és szűk alagútban, amit mások előszeretettel mondanak titkos házuk előszobájának, újra arra figyelsz, hogy elvirágzó húsod vörös szövetei a sötétség veszélyes folyadékát belső útjaikra mégse eresszék, biztos lépésekkel érsz abhoz az ajtóhoz, melynek a kilincse úgy kerül elsőre a kezedbe, mintha már milliószor megtörtént volna. Azért tapogatóznod sem kell. Megérzed, könnyen mozdul, hirtelen tárul, és formádat éles pengeként kizuhogó fény metszi körbe a mögötted fektéllő életből.

És íme, egy delejes erő kerít batalmába, az ajtón túli bizonytalan térbe vonz, ereidben meghűl, aztán felforr a vér. Gyámoltalan vagy és tette kész, azt várod, múltjék, azt hiszed, múlik. De csak nem, és vakon és süketen állsz, tétován. Habár lebet, hogy nem is állsz, hanem lebegsz, vagy burkod hátrahagyva tudatod homályos batáráig ritkulsz és tágulsz. Szemed meresztve hallgatózol, és biztatod magad: Hozzászokom ehhez, hisz mintha alig különbözne mindattól, ami régen voltam. A hely alig különbözik a helytől, abonnan jöttem, abonnan kiűzettem méreggel, csellel, galád suttogással.

Végtére nem is bánod a történeteket, csak az a kínzó fény múlna. Csak az a kínzó fény oszlana, mert körbenéznél, ha már ebbe a mindent felfedő csodapalotába kerültél, ahol ezer csillag világossága fertőtleníti. Talán ez a megvilágosodás eleje, azt gondolod, és azt, hogy majd megmondod, ha holnaptól könnyű lesz nem akarni, csak nézni a Napot hajnalban és alkonyatkor, mint ahogy ők nézik; a kívülállók, akikből kiinjekciózták végleg az indulat alig megérthető fekete morzsáit, melyeket olykor, ha dagadni kezdenek, ki tudsz tapintani bőröd alatt a balántékok mögött, bordáid között, gyomrod körül. És azt gondolod, hogy a megvilágosodással jár az a fájdalmas, görcsös igyekezet, amelyről már-már elbitted, hogy iránytűként használhatod alagsori titkos útjaidon. Hagyod magad sodródni az ürességérzet keltette minden aggályodat félretéve...

Fecske Csaba

Azóta is...

*ha esne most az eső nyakunkba
csurogna hűvös az árnyék sőt
hideg mint a karácsony esti fürdővíz
az öreg tekenőben amikor jégvirágok
kitartó együgyűsége gyertyafénybe
szerelmes ablak Jézuskát idézte
pillanatok szikrázó üvegcserepei
a múlt a jelen sarában tapicskoltunk
rajtakaptuk a kertből lopakodó
rózsaillatot nyár van bosszan és nagyon
Mari meg én úgy tesztek mintha itt se lennék
de mint szög a zsákból folyton kiütöközöm belőlem
jaj nincs rajta bugyi messze van Amerika mégis belelátni
eszem ágában sincs mondani az elrongyolódott
mondókát ahogy megpillantom amit láttam
már máskor is csak akkor éppen
véletlenül most viszont nekem mutatja magát
s nyújtja csöpp nyelvecskéjét voltaképpen
ezért bújtunk a csűr mögé megmutatni magunkat
a másíknak de szégyene nem találkozott
az én szégyenemmel mellbe vágott a leleplezett
titok a másik test fölfedett rejtelve sírás
fojtogatott kirázott a hideg majd forróság
öntött el elszaladtam nem mutattam meg
az enyémet vagyis csaltam amit bánok azóta is*

Iain Crichton Smith

Kelet-Európában

*Elhunyt a tan, s ma pincér jön felénk.
Mosolyognak a régi ellenségre.
Tálcájukon üdítő pezseg.
Marx barátom, hogy hibetted, a bolt
bogy örökre meghalt? Él, mosolyog.
Olcsó fényű szuvenír ostromol
rakéták helyett, és szegénység
terít asztalt, a marxista számla,
s a beteg tőke győzve tér vissza
az államosított ezüstpartra.*

Charles Tomlinson

Thomas Jones* Nápolyban (1782)

*Szerette a fénytelen ablakokat,
A nyitva hagyott kapu sötétjét,
Ami a falon ragyogó stukkót
A szemet tápláló kenyérré teszi.
Egy ilyen napon milyen kevés kell
A kis többletbez: a jellegtelen
Okker szín megmutatja mi a fény,
Mert egy ajtóra vetül az árnyék,
Messze a város magasabb szintjei
Siváran húzódnak tömből tömbre,
Háttérben kupolák, tornyok – glóriák
Összefolynak, és a látkép ünnepli
A háztetőn egy munkás fehér ingét.*

* Thomas Jones festő (1742–1803). (A szerző jegyzete.)

Az utazás: Pescocostanzo—Róma

*Az alagútszáj blendézik,
Körülfog és kiereszt
Hegyek közé a szabadba,
Fölmagaslanak, elmaradnak,
Megisméltódik keletkezésük,
Abogy a folyékony kemény formát ölt,
Csoportosulnak, állnak
Szilárdan addig, míg a szem
Rápillant, az autó illan,
S máris új alakzat. A következő
Száj felbő fölött bocsát ki –
Nem emelkedünk, lefelé megyünk
Péteri átváltozásokon keresztül
Oda, hol köd lebeg Sulmona* fölött,
Egyre ereszkedünk – a hegyfokok
Már mögöttünk, töltések emelkednek,
Kőfalak, házak, tornyok,
Míg eltűnik a hó – lent
Lankásabb vidék, Róma hét dombja,
S lassan újra szőlő kúszik a földeken.*

Dörgő Tibor fordításai

* Sulmona volt Ovidius szülőhelye. (A szerző jegyzete.)

Leonyid Nyemceŭ

Az apród tanácsadója

Midőn ráébredsz, hogy élsz (s ez nem mindig van így)

Mindennek célja: a gerely s a hegy-balom

Nem, nem a Grál vagyok, csak szilárd pajzsa

Nem, nem oltalmaz, de a bitet megvédi

Ne kapkodj, ne is rettenj

A felismerésed ím

A tájba tapadók közt

Találsz egyvalakit

S eme egy sisakját eldobva szól

Megfontolt lám s a csodálkozástól néma

Mint Richárd felenged dühéből s kiszökik a tömlőcből

Nincs nincs semmi sehol sehol

Így hát csak kövesd

Magányos lovag zablázott lova

Te légy a füle s az óvó szeme

A pajzs nem véd semmitől rajt nyilak karca

De a könnyek láthatók ti értitek a nedves krétát

Mikor rokon lelkek rajzolják őt

Az egyiptomi nőn bíbor eső kék burok az ég

Azt festi ki Oltalmazó s veszen

Gyógyillatot, gyümölcsöt nem illetvén sosem

A lovagiasság virága

Az egész kertben a zene szíve

A háztetőn lettem e helyre

Az almafára nőtt a szőlő

Venyige kimúlt az alma meg kivirult

Sűrű töppedt fürtjei függnek

Téptem tincsük almák vibara alatt

Bogyókat nedves lebelet takar

Mind magvacskás s bőrük fanyar

*Édes a szőlő, megcsípte dér
Nem szabad falnom – nem lesz belőle bor
Hisz bornak virágzó szilva zamata
Édes leszen miként a mazsola
Megtölt édes gyönyörrel gondolatom
Miközben a fürtjeit leszakítom*

*Hát szolgálhatnék a bornak mint most
A versnek vagy mint Szent Ferenc szolgált
Úrnőjének. Lételemet mi tölti be?
Nem a fájdalom de az öröm derűje.*

Portálon Rózsaablak

*Nem ismered az Életet te Hold
A tejnek kortya megtelt csúf korommal
Noé láz-álmában még csend honolt,
Az Ős-sötét gúny-kacajt emel lobbal*

*Bölcs vénséged kis fénypontokkal bintett –
Kis molyokkal ős-éjt kik lázadoznak
Csöpp szárnyaikkal csiklandoznak mindent
De ellenállnak mérhetetlen sorsnak*

*Ha van erejük felszítják az éjt
A külső álomtól a szemük sebzett
Látás kincse: ó kínozó semmiség
Látnunk kell minden egyes követ-kincset
Hold-dagadás – nőttöd senki se látja
Te Hold – bűvös közöny tekinteted –
Az éj szövetét ím a moly kigyújtja
S hagy burkot fekete jub gyapja helyett!*

Erdődi Gábor fordításai

Leonyid Nyemcev 1975-ben született. Bölcsészdoktor és egyetemi oktató. Kutatási témája Vladimir Nabokov poétikája. Két kötete jelent meg. Szamarában él és tanít.

Christine Busta (1915–1987) osztrák költőnő a második világháború utáni keresztény-humanista költészet világviszonylatban is egyik legjelentősebb alakja. Utolsó éveiben sajátos új, halállírát alakított ki.

Christine Busta

Téli csillagok alatt

*Hó jön, mint régen, mikor vártalak,
s jöttöd után bosszan csak a hóra vágytam.
Éjszaka jön, most már nem várok semmire:
gránátalma bever a hóban, feketén,
arany magokkal tele.*

Déli pályaudvar, 23 óra

1972. január 29.

*Csarnok és vágány milyen kibalt.
Kibunytak itt a város fényei
s érezni kezdjük az éjt, a hideget.*

*Az ablaknál a férfi: mosolygó kép.
Megközelíthetetlen. Megfoghatatlan keze
tétován búcsúra emelkedik még,*

*és mozdulata már intés:
fel kell nőnünk a rovatlan-tiszta hó
elbatalmasodó tája előtt.*

Új évszak

*Új évszakba
halok át lassan
hol nem zsenge lomb és fű illatozik,
sosem-zöld és rigó-némaság a neve,
s hó szaga, szikla szaga árad belőle.*

(A költő utolsó verse)

Cseh Károly fordításai

Thomas Bernhard

A dómban

*Az égi szőnyeg, im, eléd terítve.
Most még több széles lépcső visz magasba,
kapuk előtt kis néma ábítatra,
míg nem borul föléd a csarnok íve.*

*Ó, tiszta nyári nap, mely forr a téren –
Hol is találnál éveig kegyelmet,
bogy ily vidáman, gondtalan keressed,
s Isten elébe lépj, bogy védve védjen.*

*A falak nem fenyítnek, mint a zsarnok.
Itt béke száll alá az oltárookra,
akárha háború nem is lett volna,*

*mit egykor fundáltak ki balga barmok.
Arany keresztnél, nemes tömjénfellel
édes lebében nyugtodat leled meg.*

Szent Péter udvarában

*Kétség hint be barang-zengzetet
s az a forró falon szertereszket,
és magában kell a végső percet
élni, mert a puszta kő süket.*

*Ám a tágas termék életet
ontanak be gondoskodva, lágyan,
s mint bíborral bélelt ládikában,
napsugarak akként fénylenek.*

*Kút körül mélyen görnyedve jár
sötét szerzeteshad, míg a lombban
fecskéfiak fészek-álma lobban.*

*Órlik az imát, föl sem tekintvén,
míg egyik az égbolt déli kékjén
elámulva, némultan megáll.*

Salzburg

*Ti fénylő tornyok hajnal-tisztaságban,
te forró szél, te vénség-ülte fa.
Az érbe markoló dóm-kupola
árnyát teríti lassan, lenge-lágyan*

*utcák fölé és díszes oszlopokra. –
Udvar nyugalmán újbor körbejár.
Mind izzóbbá bevül a napsugár
egy tiszta forrás csengésébe hullva.*

*Lapos tetők fölé fény nő, varázsos,
tűzként világol, szinte megkövül.
A nyár kelyhéből iszik mind a város,*

*és zöld lugasban messze száll a mámor,
a mennybolt fele szárnyal egyedül,
s muzsika kél galambok dúlt rajából.*

Seekircheneri temető

*Ím, írva áll: férfi, szatócs, paraszt.
Egykor mindegyiket megszülte anyja,
százukat egy éj végleg elragadta –
Háború réme hozta rájuk azt.*

*Ím, írva áll: férfi, szatócs, paraszt.
És írva helye, ideje halálnak –
A sírkő egyszer majd szókat fakaszt.*

*De senki nem szól, mivé vesztek-váltak.
Háború réme hozta rájuk azt.
Szérűről édes kéveillat árad.*

Erdélyi Z. János fordításai

Tomaž Šalamun

Jelenet

Az éjjeli lelkiismeretek a járdáról leestek. Ubi ibi ruker? Nem. Fát gyűjtögetünk. Az egérek övére bibliát kötözünk. Zöngicséltek a mébek, mint valami banki disznók ötödik kolóniái? Janez tényleg úgy ment el Egyiptomba, hogy maga elé babot szórt? Így áll az írásokban: elszórta őket, egymaga úszott a levegőben, lehajolt és egy korty sört megivott. Azt eldobta, egymaga elúszott a levegőben, lehajolt és egy korty sört megivott. Ott felállította saját generálistábját és a fejükre fordította a piramisokat. A szüzek korogtak, mert kis gyomrocskájukban nedvek folydogáltak. A király dróton vitte a pelerint Brdauszna^{*}. De akkor még nem volt meg a mostani nagykövet. Kis-Ázsia a tolongás hiányának nyomása alatt állt. Emiatt a nap kétszer mennydörgött: először, amikor felugrott, másodszer, amikor piros tunikává változott és így elfedte a vallásosságot. Aztán én a lelükbe fogpiszkálóval pálinkát öntöttem és ma az van, amink van.*

Nikola Tesla

Amikor Szt. Ferenc félredobta a palástját, nem fázott. A múlt élete didergett neki, amely forrt, hogy borrá váljon. Amikor bor lett belőle, megitták a vakondok, a sáskák, a cicák, melyeket a középkorban láncon tartottak, mert azelőtt oroszlánok voltak. Az emberek attól féltek, ne hogy a cicák megennék őket. Ez egyáltalán nem igaz, a cicák sohasem ettek embereket. Csak a lusta, szórakozott kis szerzetesek annyira felületesen másolgattak, hogy nagy rozsda keletkezett, mint az óceánjáró gőzhajókon. A cicák tényleg oroszlánok voltak, de selyemoroszlánok.

* F. Levstik Martin Krpan című első szlovén elbeszélés főhősének az ellenfele

És varrókosarak voltak
 mellettük, már akkor, amikor a sivatagban legelésztek.
 Legelésztek, mert bát nyaldosták a homokot,
 mint a tyúkok, akiknek kell a kalcium.
 Sötétedéskor az oldalukon fekszenek a tyúkok.
 Az emberek lakásaiban égnek a lámpák.
 Nikola Tesla fáradhatatlan
 munkával vakarta ki az áramot,
 mint a babot pucoló emberek, akik elválasztják
 a bójától a babot. Amikor mindezt elvégezte,
 azt mondta: ez az áram és ámen.
 Most lekapcsolhatjuk és alhatunk.

Puff puff poccs

A szamarkandi éhes madár
 rothadt leveleket rágicsál.
 Mi az, kis szívem?
 Téged senki se melegít?
 Chibuhaiuban egy olyan vonatot láttam,
 hogy az ujjaimon hordozhattam.
 És ha becsavarlak az ormányomba
 és elviszlek délre,
 jobban elterjed majd híred?
 Madárka, a következőképpen alakul majd a helyzet.
 Bezsírozom a salátát.
 Beleteszlek a szatyromba, mert
 madarak nem engednek fel a vonatra.
 Ott majd annyi kukacot adok neked,
 hogy majd bandzsán nézel csak a szemeiddel.
 Aztán majd újra elrepülhetsz,
 kövéren és oly erősen,
 hogy akár az ablaküveget is betörheted
 a csőröddel.

Lukács Zsolt fordításai

Tomaž Šalamun 1941-ben született Zágrábban. 1965-ben Ljubljanában diplomázott művészettörténetből. Jelenleg szabad művészként él. Napjaink világköltészetének tíz legbefolyásosabb költője között tartják számon. 35 verseskötete jelent meg.

Maciej Nowak

Mi, avagy az új színház

Amíg a színházi tükör másik oldalán ültem, a színikritikus kényelmes foteljében, mindent tudtam. Azt, ami jó és ami nem jó, melyik rendező tud dolgozni a színészekkel, és melyik az, akinek nem sikerül, kinek van tehetsége, és ki az, aki hiányában van annak. Ma, attól kezdve, hogy átmentem a rámpa másik oldalára, csak az étteremben érzem magam szabadnak, és mindenfajta „chateaubriand” vagy „bouillbaisse” elkészítéséhez ki tudom találni a megfelelően hatásos formulát. Azonban ha az előadásokról esik szó, hirtelen elveszítem ezeket az érveket. Nem vagyok képes már két csípős bonmotban összegezni az egész előadást, egy kecses meghatározással keresztülhúzni a színész, rendező, díszlettervező több hónapos munkáját. Vajon elvesztettem volna az éleslátásomat? Avagy a teatralitásra való érzékenységem eltompult volna, és kivitelesen a gasztronómiai kifinomultság lép működésbe? Ki tudja, ki tudja? Én mindenképpen csak egyet tudok: bár nincs birtokomban a jó előadás elkészítésének receptje, mégis talán jó érzékkel megsejtem: hol rejtőzhet a jó színház. Az a színház, amelynek plakátjain megtalálhatók egyaránt a jó és a rossz előadások, az a színház, melynek sorsa drámailag összekuszálódhat, az a színház, amely szélsőséges érzelmeket válthat ki a nézőkben és a kritikusokban – egyszóval az élő színház. Színház, melyet az egyszerűsítés végett és eme szöveg néhány olvasójának dühére *új színháznak* neveztem.

Agora. Az utolsó évtizedben – a Lengyelország és a lengyelek nagy változások és kihívások időszakában – a színházunk nem érezte kötelességének hangot emelni a társadalmi ügyekben. Zygmunt Hübner pedig arra tanította bennünket hajdanán, hogy minden politikai rendszerben, attól függetlenül, hogy kommunista vagy szabad piacos országról van szó, művészi és intellektuális közeg azért kell, hogy opposícióban legyen a hatalommal szemben. Viszont az a hatalom, amelyik immár tizenöt éve a mienk, a szovjet függőség éveiben alakult ki. Mi pedig eleinte annak szolgálatába akartunk beállni. Emlékeznek-e még arra a jelszóra a kilencvenes évek elejéről: „Művészek a Köztársaságnak”? E mottó jegyében versengtek a színházi emberek, kifejezésre juttatni szimpátiájukat és támogatásukat az új valóság s az új hatalom iránt. Az eredménye az lett, hogy a színház teljesen elvesztette a két évszázadon át építgetett erkölcsi és társadalmi tekintélyét. Az a színház, amelynek az Isten és a cár kicsúfolása volt a célja, elkezdett foglalkozni kisszerű problémákkal. Az ország háborús állapotban van, a katonák sasokkal a sapkájukon harcolnak valahol a homokos sivatagban, miközben a lengyel színháznak, lengyel irodalomnak, lengyel filmnek nincsen semmi mondanivalója ezzel kapcsolatban. Nap mint nap szembesülünk magunkkal, mint szörnyűségekben elsüllyedt közösséggel, a szegénytől lángoló arccal olvassuk Jan Tomasz Gross *Szomszédok*ját, miközben a színházak többségének bulvárdarabok teszik ki a repertoár alapját. Az új színház nem ért ezzel egyet, mivel mélyen hisz abban, hogy még mindig olyan médium marad,

amely a társadalom javulását segíti elő és annak a hiteles mását mutatja meg valóságos példák alapján.

A mai színház már nem az értelmiségieké, legalábbis abban a dimenzióban, amelyikben kifejezője volt e társadalmi réteg törekvéseinek az ötvenes, hatvanas, hetvenes és nyolcvanas években. Az új színház megszűnt menedéke lenni a bölcsekedők csoportjának és kulturált néniknek, akik meg voltak győződve saját kiváltságos státusukról. Nem kívánjuk látni őket a mi színházunkban, mert az utolsó évtized bebizonyította, hogy a lengyel lelkiismeretnek és a jó ízlésnek eme letéteményesei nem feleltek meg az idők kihívásainak. Ők csak a nyaralók voltak. Az úgynevezett lengyel entellektüelek már nem tartják nélkülözhetetlennek a könyvolvasást, a színház és a zenei koncertek látogatását. Ők a hitelek visszafizetésével, a lakások berendezésével, valamint a görögországi és spanyolországi utazásokkal vannak elfoglalva. Azon túl pedig állandó panaszokkal, amelyek igazolhatják intellektuális passzivitásukat és fogyasztói étvágyukat. Az új színháznak nincs közös témája ezekkel a látogatókkal. Sokkal jobban érdeklik azok, akikkel a klubokban, mozikban lehet találkozni, a motorosklubokat látogató lányok és fiúk, fiatal entellektüelek, szakmunkások, a zenei koncertek hallgatói, munkanélküliek és mindazok, akik keresik saját helyüket a nagyvilágban. Ezt a publikumot nem érdekli az a színház, amely konvencionális, kulturált gesztussal elégszik meg. Ahhoz, hogy az érdeklődésüket felébredjék, szükségesek a markáns nézetek, a világban való tájékozódás – bátorság a diagnosztikus megfogalmazásánál. Az új színház nem egy menedék. Az új színház – agora.

Új történetek. A színházi fejlődés sztereotípiájára épülő gondolkodásban az a megrögzült meggyőződés, hogy a kortárs rendezők elhanyagolják a dramaturgiát. Közben éppen a régi színház vetette meg az új irodalmi alkotásokat. A régi szövegeket részesítette előnyben abban a hitben, hogy az átértelmezés a rendezés legtökéletesebb formája. Az új színház nem fél a klasszikus művekkel való találkozástól, azonban megnőtt az étvágya az új történetekre, olyan történetekre, amelyek közel állnak az ő nézőihez és színészeihez. Keresi a szerzőket, az ősbemutatásra kerülő szövegeket és alkalmakat. Még azon az áron is, hogy azok nem tökéletesek. Mindig azonban olyanokat, amelyek a korszerűség dinamikáját, nyelvezetét, nézeteit fejezik ki. Ebben a keresésben nélkülözhetlenné válik a dramaturg funkciója, amely többéves elhanyagolása, sőt teljes kiiktatása után, lassan visszatér színházainkba. Természetesen az ő hagyományos mozgástere, amely valaha arra korlátozódott, hogy a művészeti igazgató lektora legyen, új feladattal bővült. A dramaturg továbbra is olvas, azonban részt vesz a próbákon, vitázik a rendezővel, színészekkel, időnként maga írja vagy adaptálja a művet, szervezi a dramaturgiai műhelymunkát, kapcsolatot tart a szerzőkkel és a fordítókkal. A színház arculatának igazi alkotója. Jelentősége abból ered, hogy az új színház rengeteget tulajdonít az irodalmi inspirációnak, s ez oda vezethet, hogy belátható időn belül az egyes előadások létrehozói együttesében helyet kap a bemutató irodalmi formájáért felelős személy is. Rosszmájú akadémikusok, hogy ez már sokadik bizonyítéka annak, hogy az új színház a német modellt követi. Azok az emberek, akik ismerik a hazai hagyományt, jól emlékeznek, hogy ezt a követelményt hajdanán Leon Schiller fogalmazta meg.

Színész. Az új színház alapvető megkülönböztető jegye a színész és a színészi játék eredeti koncepciója. Ez annyira fundamentális változás, hogy a száz évvel ezelőtti nagy reformhoz hasonló jelenségről beszélhetünk. Akkor a kulisszák mögötti iparos funkciójából emelték ki a rendezőt a Színház Művészévé. Manapság ugyanaz a folyamat a színésszel zajlik. Az új színház nem tekinti őt – az évszázad előtti terminológiával élve – szupermarionettnek. Nem tart igényt manökenre, a szerepek ruhaakasztójára, bedresszírozott állatra, a demiurgosz-rendező intencióinak csupán akarattuktól megfosztott kivitelezőire. Vagyis – ahogyan azt a huszadik század nagy rendezője kedvesen megnevezte – a játékgépezetre. Az új színházban a színész az előadás egyik alkotójává válik, aki ugyanolyan mértékben felelős a végső formáért, mint a rendező, a díszlettervező és a zeneszerző. A színész egyénisége, nézetei és érzékenysége talán mégis fontosabbak, mint az úgynevezett scenikai adottságai. Az új színház gondolkodó, kritikai beállítottságú, a világ iránt érdeklődő színészeket keres. És abból a világból, amelyet ők hoznak magukkal, építi az előadásait.

Érdekes, hogy hasonló folyamat végbement a táncművészetben is. Ennek köszönhetően létrejött a huszadik század egyik legizgalmasabb művészi formája: a kortárs tánc, amely fontosnak tartja a táncművészek fizikai ügyességét, technikai tökéletességét, azonban mindenekelőtt egyéniségükre épít. A tánc a színház idősebb testvére, megengedte magának azt, hogy száz évvel ezelőtt forradalmi szakítást hajtson végre a klasszikus tantéchnikával. Most eljött a mi időnk.

Az új színház színésze természetesen alárendeli magát a rendező víziójának, azonban a rendező által megadott keretein belül önállóan mozog, összhangban a saját nézeteivel és érzékenységgel. Nem maradt helye a régi színház vaskérdéseinek: melyik oldalról jövök be és mit is teszek tulajdonképpen? A színész mint a színház művésze érti ilyen felállásnak az abszurditását, saját művészetével és kételyeivel képes gazdagabbá tenni az előadás megalkotásának folyamatát. Ami érdekes, az, hogy az új színház színészéneket lenni nem azonos az életkorhoz való kötöttséggel. Vannak tapasztalt idősebb színészei, akik képesek az új elvek szerint dolgozni, de vannak színművészeti iskolák növendékei is, akik nagyon is egyszerűen viszonyulnak a dologhoz: tessék engem rendezni, hiszen én is csak színész vagyok.

Társulat. Az új színház nem létezhet társulat nélkül. Többfejű szervezet nélkül, mely össze van forrasztva az egységes művészeti tudattal, és hasonló kifejezési eszközök segítségével kommunikál. Olyan szerkezet ez, amely az egész környezet erejével táplálja az egyes ember energiáját. A színművészet társas jellege a rég elismert igazságok egyike, de manapság, amikor a régi színház banálisra tette azt, újból nagyon aktuálissá vált. Az átgondolt közösség potenciáját összerendezve fedezzük fel. Az egyéniség bámulatba ejtethet bennünket, de egy többgenerációs közösség művészi víziója lefegyverzően hat.

Ezzel a közösséggel szemben nem lehet ma az új színházat vezetni. De hát nemcsak a színházat, ez vonatkozik bármelyik több embert foglalkoztató struktúrára. A büntető és gazdasági módszerek meglehet, hogy hatásosak voltak a földhöz kötött parasztság esetében, de nem érvényesek a mai társadalomban. A színházban meg különösen nem. Ami azonban nem jelenti azt, hogy a művé-

szeti intézményt a népi fórum elvei szerint lehetne irányítani. Szükség van egy nagyon erős vízióra is, amely körül szerveződhet a társulat, annyira szuggesztív vízióra, hogy az esetleges kemény személyzeti és szervezési kezdeményezések megalapozottnak tűnjenek ennek a vízióknak a kontextusában.

Azok az igazgatók, akik igyekeznek felszínesen utánózni az új színházat, általában saját alkotókat toboroznak. Nem egy esetben azonban kiderül, hogy az új színházat nem lehet megteremteni egy-egy divatos rendező segítségével. A kívánt eredményt csak több hónapos, esetleg többéves közös munka után lehet elérni, különböző művészeti tapasztalatok útján, melyek a színészi társulat közös nyelvét alakítják.

Portalanított színház. Az új színház a mai kor gyermeke, és a sajátosságait a különös vizuális eszközökkel fejezi ki. Nem szereti a beporosodott kulisszákat, rosszul érzi magát azokban a termekben, ahol a nézők és a színészek szférái konvencionálisan külön vannak választva egymástól magas pódiummal vagy portállal. Jobban szereti az átlátható és sűrített, rugalmas és könnyen átalakítható enteriört. A publikumot, a korábbi hagyománnyal összhangban, inkább az amfiteátrum alakú térben helyezi el, ami rendkívül kényelmes látási viszonyokat teremt. Az új színház nem tartja ellenségének a tömegkultúrát, számára ez inkább az inspiráció tere, a kortárs nyelv és a vizuális kódok laboratóriuma. Ahhoz, hogy azokat megfelelően használjuk, az új színház modern technológiákat veszi igénybe, keresi az új anyagokat, technikai megoldásokat, a világítás új forrásait. Meglehet, hogy ez csak szeszély, de az új színház szereti a HMI világítási eszközöket, amelyek objektív, hideg fényt biztosítanak. A díszlettervező nem egy díszítő, hanem az, aki megteremti a közös teret a színészek és a nézők között. Részt vesz a próbákon, megvitatja az ötleteit a rendezővel és a színészekkel. Más lapra tartozik, hogy a felhívást arra vonatkozólag, hogy tudjanak megszervezni díszletezési próbákat, készítsenek precíz makettet és pontos műszaki rajzokat, már átruházzuk a lengyel színház jövőbeli megújítóira az elkövetkezendő száz év folyamán.

A januári fordulat. A színháztörténet ez alkalommal egy ritka lehetőséget teremtett arra, hogy az új színház kezdetét Lengyelországban pontos dátummal jelölhessük: 1997. január 18-án, szombat este 7 óra. Ezen a napon Varsóban két bemutató is lezajlott egyszerre: Witkiewicz *Trópusi örökség* című darabját Grzegorz Jarzyna rendezte meg, a varsói Teatr Dramatycznyben Szophoklész *Elektráját* pedig Krzysztof Warlikowski állította színpadra. Az új színház két legmarkánsabb alkotója ugyanazon az estén debütált a varsói közönség előtt. Egy éjszaka alatt megváltozott minden: ekkor ugyanis az egy kicsit elfelejtett Witkacy közvetítésével a lengyel színház visszanyúlt a néhány évtizeddel korábban megfigyelhető hazai avantgárd kísérletezés hagyományához, Warlikowski *Elektrája* révén kapcsolatot teremtettünk azzal, ami a nyugat-európai színpadokon történik. És nagy vonalakban ilyen akar lenni az új lengyel színház: művészi, a saját hagyományra emlékező, de amellett nyitott a világból áradó inspirációra is. Hogyha azt hinné valaki, hogy ez nem egy eléggé forradalmi program, nagyot tévedne. A zaklatott, felszínes liberális lengyel valóságban az alkotói szabadság deklarációja hasonlóan büszkén hangzik, mint a *no pasaran*.

Nem kevésbé ijesztően visszhangzik a fülünkben az európai színházzal való diskurzus felvételének a próbálkozása. Már az első recenziókban, amelyek az *Elektra* után megjelentek, ezt a próbálkozást úgy figurázták ki, mintha az előadás megalkotói Theater heute fényképeit egyszerűen lemásolták volna.

A január 18-i fordulat – korábban vagy későbbben – be kellett hogy következzen. A nyolcvanas-kilencvenes évek derekán a társadalmi és a művészeti életünk több szférája felszabadult. Csak a színház maradt változatlan pózban a maga stukkó síremlékeként. Hosszabb ideig ebben a pózban talán csak a lengyel mezőgazdaság tartott ki. Január 18-a várva várt szikrát csiholt, amely lehet, hogy nem máglyát, de legalább alapos tüzet lobbantott fel, amely magához vonzott sok alkotót és társulatot. Azokat, akik meg vannak győződve, hogy lehet másféle színházat csinálni, mint amelyet tanítanak az iskolában, színházat, amely fölött nem kell hogy eluralkodjanak a kiüresedett féligazságok, színházat, amely mint ilyen-olyan, amolyan nem kell hogy meghatározva legyen. Az új színház lehet minden, mert a színpad megnyitja előttünk a szabadság korlátlan terét. Az érdekek kegyetlen nyomása alatt lévő világban a legértékesebb kincs az új színház szabadsága.

Király Nina fordítása

A szerző a gdanski Teatr Wybrzeze, valamint az újonnan megalakult varsói Színházi Intézet igazgatója. E programszerű cikke a wroclawi Notatnik Teatralny című folyóiratban jelent meg, amely több monografikus számot szentelt a fiatal lengyel rendezőknek és a kortárs drámának, többek között a cikkében említett két alkotónak – Grzegorz Jarzynának és Krzysztof Warlikowskinak.

BUNKÓ BANDI ÉS A MEGKERGÜLT AUTÓ

Immanuel Wallerstein

A nyitott tér dilemmája: a Társadalmi Világforum jövője

(2. rész)

Elsőül a politikai változások sürgőssége mellett érvelnek, amit a „régibaloldal” korábban másodlagosnak vélt, vagy úgy tekintett rá, amit könnyen meg lehet oldani, miután a fő „forradalom” sikerült. Az új baloldali mozgalmak mellett érvelnek, hogy az olyan témák, amelyeket ők vetettek fel, ugyanolyan fontosak és sürgősek, mint a szociális mozgalmak vagy a nemzeti mozgalmak által hagyományosan támogatottak (a munkások, illetve az elnyomott nemzetek jogai).

A második mozzanat, ami az új baloldali mozgalmakban közös, a régi baloldali mozgalmak központosítási törekvéseinek ellenzése. A régi baloldal korábban mindig ragaszkodott ahhoz, hogy ha az államon belül egy speciális csoport szerveződik, ez csak egy tagszervezete lehet a régi baloldalnak, mint például a nőké vagy a fiataloké. A régi baloldali mozgalmak mindig úgy érveltek, hogy ha ezek a csoportok külön szerveződnének meg, az megosztóan és károsan hatna a „fő” küzdelemre, amit a régi baloldal megtestesít.

Az új baloldali mozgalmak harmadik kifogása a régi baloldal államorientált stratégiája. Az új baloldali mozgalmak elkülönültek azokra, amelyek úgy érezték, újból ki kell nyilvánítaniuk a régi baloldal korábbi ellenzékének álláspontját (az anarchista, illetve a kulturális nacionalisták szegmen-

se), és meg kell tagadni mindenfajta részvételt állami szerepvállalásban, és azokra, amelyek csupán azt állították, hogy az államorientált stratégia túlzó volt, vagy mellőznek olyan témákat, melyek részben rájuk vonatkoztak.

Ez volt az utolsó vita, amely végül feloldotta az új baloldal „újdonságát”. A történetet legjobban a „realisták” és a „fundamentalisták” közti történelmi vita illusztrálja, amelyre az 1980-as években került sor a német zöldmozgalmon belül, mely az új baloldali mozgalmak egyik legerőteljesebbike. A német zöldek megismételték a szociális mozgalom késő XIX. századi vitáját az állami szerepvállalásról. Az úgynevezett „realisták” a marxistákhoz hasonló álláspontot képviseltek, az úgynevezett „fundamentalisták” pedig az anarchistákét. És ismét az államorientált frakció nyert. De ennek következtében, a régi és az új baloldal közti legnagyobb különbség eltűnt, különösen amiatt, mert a „túlélő” régi baloldali szervezetek engedtek az új baloldal első két követelésének.

Az 1980-as években egy harmadik stratégia is erőre kapott, amely az „emberi jogok” köré csoportosult. Azok a csoportok, amelyek ennek a stratégiának a hívei voltak, abból a tételből indultak ki, hogy a régi baloldal erősen figyelmen kívül hagyta az emberi jogok témakörét az állami hatalomért folyó küzdelem során, még

inkább a politikai hatalom gyakorlása közben, a hatalomra került kormányok tulajdonképpen megsértették ezeket a jogokat. Önmagukat civil szervezetként (NGO-k) kívánták megszervezni, amelynek meghatározó jellemzői voltak, hogy egy részleges, meghatározott dologra összpontosítottak, tartósan alkalmazott munkatársakkal dolgoztak, akik többé-kevésbé ellenőrizték a szervezeteket, és olyan tagjaik voltak, akiknek az elsődleges feladatuk pénzbeli és fizikai hozzájárulás az alkalmankénti akciókhoz az állandó munkatársak utasításai szerint. Az Amnesty International és a Greenpeace e civil szervezetek között úttörőnek számítottak, és mára a hasonló szervezetek száma hatalmasra nőtt.

Ezeknek a szerveződéseknek az a hátrányuk, hogy a kiterjedt (anyag) forrásgyűjtő tevékenységük majdnem elkerülhetetlenül vezet ahhoz, hogy összekapcsolódnak a potenciális adományozókkal (alapítványok, tehető magánszemélyek), és emiatt ellenőrzik, vagy akár korlátozzák is a lelkesebb tagokat. Ennél nagyobb baj, hogy ezeket a szervezeteket a déli országokban (a civil szervezetek működésének elsődleges helyszínein) kezdték úgy tekinteni, mint az északi országok (ezen szervezetek elsődleges otthonai) intézményeinek egy újabb beavatkozási kísérletét a belügyeikbe, úgy érezték, olyan utasításokat követnek, melyek alapvetően az északi látásmódot és igényeket képviselik. Mivel ezek a mozgalmak nem törekednek állami szerepvállalásra, elsődlegesen politikai lobbiként szeretnének fellépni, hogy befolyásolni tudják az állami hatalmat minden szinten (végrehajtó, törvényhozó és bírói).

Ez az a háttér, amely létrehozta az „antiglobalizációs mozgalmat” –

ahogy a világsajtóban nevezik, vagy ahogy mostanában önmagukat hívják – nem angol nyelven –, altermondialista mozgalmat. Mikor is kezdődött? Nehéz megmondani. A mozgalomnak három szimbolikus eseménye van, mindegyik Amerikában történt: a zapatisták lázadása (EZLN) 1994-ben, Chiapasban, a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) Seattle-ben rendezett találkozója elleni aktivista tiltakozás 1999-ben és a Szociális Világforum első találkozója Porto Alegreben 2001-ben.

A zapatisták felkelése szándékosan az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Övezet (NAFTA) működésének első napján, 1994. január 1-jén kezdődött. A zapatisták Chiapas bennszülött lakosságának harcos, szervezett formájaként tűntek fel, és folytatták ötszáz éves küzdelmüket területükért és autonómiájukért. A zapatista küzdelemnek három fontos jellemzője van: 1. A bennszülött lakoságnak követelnek jogokat; nem törekszenek politikai hatalomra Mexikóban. 2. Követeléseiket egy nagyobb, világméretű küzdelembe helyezték el, amibe természetesen beletartozik a neoliberális globalizáció elleni harc (ezért választották a mexikói hatóságok elleni nyilvános ellenszegülésük időpontjának a NAFTA érvénybelépésének napját mint szimbólumot). 3. Nagyon széles nemzetközi támogatottságra törekszenek a küzdelmükhöz, és ezzel jelzőfényként kezdenek szolgálni a világ más tájain lévő mozgalmak számára.

A seattle-i tiltakozás öt évvel később történt, a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) döntőnek vélt találkozásának alkalmából. Öt jellemzője volt: 1. A tiltakozást célzottan a neo-liberális globalizáció és azon intézmények ellen szervezték, amelyeket arra hoztak létre, hogy alkalmazzák a Wa-

shington-konszenzust, ahogy tíz éve elnevezték. 2. Együtt járt nyílt bomlasztó tevékenységgel. 3. Egy nem sok jót ígérő szövetség gyümölcse volt, mely a régi baloldal (mint pl. az amerikai szakszervezeti szövetség, az AFL-CIO), az új baloldal (többek között környezetvédők) és anarchista csoportok között jött létre. 4. A tiltakozók aránytalanul nagy számban az Egyesült Államokból érkeztek. Ez érthető lehetett volna, mivel a tiltakozás ott történt, mindazonáltal azt is mutatta, hogy az altermondializmusnak népszerű bázisa lehet az Egyesült Államokban is, és hogy ez a mozgalom, melynek gyökerei Délre nyúltak, nagyobb kiterjedtségű. 5. A tiltakozás minden esélytelensége ellenére elérte a közvetlen célját. A WTO-t hatékonyan megbontották, a WTO-találkozó pedig képtelen volt betölteni küldetését, megvalósítani céljait.

Seattle-t más, hasonló, világtalálkozókat bomlasztó tevékenységek követték a világ más területein, és a szervezők egyre inkább olyan helyeket választottak, ahol logisztikai vagy politikai okokból nehéz volt tiltakozást szervezni (WTO-találkozó Dohában, Qatarban 2001-ben; a G-7 csúcs-találkozó Kananaskisben, a Kanadai hegységben 2002-ben és természetesen az éves Gazdasági Világforum Davosban). Ez az a pont, mikor az altermondialistáknál hangsúlyeltolódás történt, és úgy döntöttek, megalakítják a Szociális Világforumot, válaszul a davosi Gazdasági Világforumra. Az első ilyen jellegű találkozóra 2001-ben, a brazíliai Porto Alegreben került sor. Porto Alegret két okból választották: egyrészt a helyi hatóságok vendégszeretete miatt, másrészt azért, mert ez a város Délen van, és ez biztosítja a déli országok fő szerepvállalását a tanácskozásban. A TVF kétszer ült össze

Porto Alegreben (2002-ben és 2003-ban), majd Mumbaiban (India) 2004-ben. 2005-ben ismét Porto Alegreben lesz a találkozó, és már bejelentették, hogy 2007-ben valahol Afrikában üléseznek. A résztvevők száma hatalmas mértékben megnőtt. Habár nehéz pontos adatokkal szolgálni, de úgy tűnik, a 2001-es 10 000 résztvevővel szemben 2004-ben már 100 000 fő vett részt a találkozón.

A TVF-nek nincs élesen tagolt struktúrája. Annak idején a „nyitott tér” elvét tette magáévá. E koncepció lényege, hogy a neoliberális globalizációval és az imperializmus minden formájával való szembenállás iránti minimális elkötelezettségen kívül egyetlen politikai álláspont sem lehet domináns a TVF-ben. A TVF nem fogad el határozatokat, nem szervez politikai tevékenységet. Nem hivatalos szóvivője van, hanem egy ügyvivői csapata. Van egy brazil titkára és egy nyolc közismert szervezetből álló brazil szervező bizottsága. Amikor a TVF Bombayben (Mumbai) gyűlt össze, működött egy indiai szervező bizottság is. Van továbbá nemzetközi tanácsa, melyben több mint 125 beválasztott szervezet működik, s amely évente legalább egyszer (általában többször) gyűlést tart, ahol a találkozók helyszínéről, formájáról és hasonló kérdésekről döntenek. Létrejötték kontinentális/regionális, nemzeti és ún. tematikus társadalmi fórumok is, melyek autonóm módon szerveződnek, s a TVF-fel (a szellemi közösség ellenére) nincs formális szervezeti kapcsolatuk.

A TVF-találkozók ráadásul maguk is meetingek hatalmas találkozási pontjai – néhány nagy plenáris ülés, néhány közepes méretű tematikus szekció s rengeteg kisebb grassroots fórum. A grassroots fórumokat

a témát kiválasztó és a szervező bizottságnak ajánló emberek szervezik az előadók meghívásától a közönség megnyeréséig. Amikor azt mondjuk, hogy a Társadalmi Világforum struktúrája sokkal inkább horizontális, mint vertikális, a központi hierarchia hiányára és a részt vevő szervezetek saját szekcióik működtetésére való képességére gondolunk. A TVF nem mozgalom. Nem is mozgalmak mozgalma. Sokkal helyesebb, ha mozgalmak családjaként próbáljuk megérteni. S ez a család globalításra törekszik. A világ különböző részeinek részvétele ugyan mutat aránytalanságokat, a TVF valószínűleg mégis már most globálisabb, mint a rendszerellenes mozgalmak bármely eddigi történelmi együttese. Különösen fontos, hogy működésében nem érvényesül a Nyugat túlsúlya, mely korábban mindig jellemezte a nemzetközi rendszerellenes struktúrákat. S a még nem csatlakozott szervezetek megszólítása kiemelkedő szervezési prioritás a TVF számára.

Egyfelől tehát a TVF-et nyugodtan nevezhetjük egyedülálló sikertörténetnek. Néhány rövid év alatt óriásit nőtt mind az aktív részvétel, mind a létszám és földrajzi kiterjedés tekintetében. A sokkal régebbi és nagyságrendileg jobban finanszírozott Világ gazdasági Fórum ellenpárjaként sikerült magára vonnia a világ médiumainak figyelmét. A világban zajló rendszerellenes tevékenység központi helyszínévé vált. Legszenvedélyesebb hívei között ugyanakkor jövőjével kapcsolatban terjed a bizonytalanság érzése.

Három fő kritikai érveléssel kell szembenéznie. Az első a centristáktól származik, akik közül többen részt vettek a TVF-fórumokon, bár a szervezetben nem töltenek be központi szerepet. Ez a csoport úgy érzi, hogy a TVF orientációja nem elég gyakorlatias és

konkrét. A centristák szerint a TVF-nek törekednie kellene a Világ gazdasági Fórummal és más nemzetközi szervezetekkel (IMF, Világbank, WTO) való párbeszédre, speciális, a szenvedést (például AIDS-t) valamiképpen enyhítő programokban való részvételre, az ún. fenntartható fejlődés kilátásainak javítására és a szegénység felszámolására. A TVF valóban ellenez minden olyan javaslatot, mely a Davosban megjelentekkel való (színfalak mögötti) tárgyalások útjára térítené. Valójában egy kezdeti rosszul sikerült tárgyalás óta a TVF nem kívánt nyilvános vitába bonyolódni a Világ gazdasági Fórummal (amit számtalanszor tanácsoltak már neki). A TVF mindig is úgy gondolta, hogy az ilyen tárgyalások marginális jelentőségűek, s az ezekbe való bekapcsolódás csökkentené a TVF mint globális szerveződés erejét és befolyását. A TVF nyitott tér, de csak azok számára, akik egyértelműen szemben állnak a neoliberális globalizációval és az imperializmus minden formájával. Meglehetősen kétséges, hogy akadnának-e Davosban olyan résztvevők, akik hajlandóak lennének ebből az elvből kiindulni.

Fajsúlyosabb kritika érkezett a régi baloldal különböző csoportjai felől. Bombayben például egy főképp indiai szervezetekből álló csoport egyfajta ellenfórumot szervezett, abból a feltevésből kiindulva, hogy a TVF alapvetően a nyugati NGO-knak van alárendelve, s „objektív” egy ellenforradalmi szervezet. Ez a csoport elutasította a TVF-en való részvételt. Magán a TVF-en belül is osztják néhányan ezt a nézetet, még ha esetleg finomabb formában is. E csoport kritikai számosak. A TVF szerint lehetséges egy más világ; a csoport szerint ki kellene jelentenie, hogy a cél a szocializmus. A TVF

nyílt fórum – vagyis nem több, mint traccsparti. Nem száll be akciókba – ezért szükségszerűen hatástalan. Pénzt fogad el alapítványoktól és civil szervezetektől – tehát eladta magát. Nem engedi politikai pártok részvételét – tehát kizár kulcsfontosságú csoportokat. Nem engedi erőszakos eszközöket használó csoportok részvételét – de az erőszak megengedett az elnyomott csoportok számára, amelyeknek nincs más választásuk.

A grassroots aktivisták és az anarchista hagyományokon felnőtt emberek felől is érkeznek kritikák, melyek majdhogynem ellentétei a régi balosok megjegyzéseinek. Ennek lényege, hogy a TVF de facto egy újabb, rejtett hierarchiájú nemzetközi szervezet, mely fontos döntéseket hoz. Végeredményben azonban ez az irányzat is azt állítja, amit a régi balosok. A TVF vezetői saját hatalmukat felhasználva eladják az aktivistákat.

A kritikák utóbbi csoportja a Társadalmi Világ fórumon belülről származik. Bizonyos értelemben a belső kritikák a centristák, a szembenálló régi baloldal és az anarchista csoportok külső kritikájának felvizezett változatai. Él azonban további két nagyon fontos kritika a TVF-en belül.

Az egyik szerint, bár a nyitott tér ideája igen dicséretre méltó, egy idő után unalmassá válik. Az évek során mindig ugyanazok az elképzelések kapnak hangot. Az emberek szükségszerűen bele fognak ebbe fáradni, a struktúra elsorvad. A másik kritika az, hogy miközben a horizontális, nem hierarchikus struktúra ideája nagyon szép, a döntések, fontos döntések, valamiképpen csak megszületnek. Ki hozza őket és hogyan? A kritika szerint a döntéshozatali folyamatok nem elég átláthatóak, ezért súrolják az antidemokratikusság határait.

Végül van még egy belső jelenség, melyről nem szabad megfeledkezni. Mivel nagy tere van a spontán szerveződésnek, jó néhány szervezet került kapcsolatba egymással a világtalálkozókon. És ezek a csoportok, saját nevükben, határozatokat hoztak és konkrét politikai cselekvéseket terveztek. A világsajtó azonban e részforumokat nem tudta világosan elkülöníteni magától a TVF-től. E fórumok tehát tulajdonképpen aláássák azt a koncepciót, mely szerint a TVF nem foglal el politikai álláspontot, nem szervez politikai akciókat. Egy feloldatlan feszültség érhető itt tetten. A belső kritikák rengeteg vitát generáltak a Társadalmi Világ fórumon és a nemzetközi tanácson belül, különösen a 2004. április 4–7-ig Passignano sul Transimenóban (Olaszország) lezajlott találkozón. Az összejeövetel után a nemzetközi titkárság egy levelet küldött szét a részt vevő partner szervezeteknek, mely arról szólt, hogy a 2005-ben sorra kerülő ötödik TVF formájában jelentős változásokat terveznek. Érdeemes figyelmesen elolvasni ezt a levelet. Az alapcél kiemelésével kezdődik: „A Társadalmi Világ fórumot jellemző sokféleség fenntartása mellett olyan térré kívánjuk alakítani a TVF-et, mely egyre inkább képes lesz TVF-en belül kapcsolatba kerülő különböző partnerek közti kapcsolatok és közös akciók előmozdítására.”

A levél úgy rajzolja meg az eseménysorok „önkéntes és önszerveződő” folyamatát, hogy a találkozók „tematikus tengelye” „a konzultációk során alakul ki (...), s nem a nemzetközi tanács vagy a titkárság döntésein alapszik”. Remélhetően ez „nagy előrelépés lesz” a nyitott tér koncepcióban. Az újszerű eljárás megtervezése a TVF-en belüli folyamatok elégtelen belső demokráciá-

jára irányuló kritikák, valamint azon vélemény nyomán történt, hogy a tállalkozók szórt struktúrája miatt nem volt elegendő konzultációs lehetőség a hasonló gondolkodásúak számára. Meglátjuk, hogy az új eljárás 2005-ben milyen mértékben enyhíti ezeket a problémákat.

S ami legalább olyan fontos, mint a TVF jövőbeni belső átstrukturálódása, az működésének változó külső kontextusa. Ennek megértéséhez értékelnünk kell a világ geopolitikai szerkezetében élő tendenciákat. Ma három fő törésvonal létezik, kettő a régmúltra tekint vissza, egy meglehetősen új keletű: a nagyhatalmak közti konfliktus, az Észak–Dél konfliktus, valamint a kapitalista világrendszer jelenlegi válságából kiemelkedő jövőbeni világrendszerrel folyó harc. Mindegyiknek megvan a saját dinamikája, de mindhárom kimenetele szorosan kapcsolódik a másik kettőéhez.

Az első törésvonal a tőkefelhalmozás három fő központja, az Egyesült Államok, Európa és Japán közt figyelhető meg. Éles, naponta tovább éleződő gazdasági versenyt folytatnak egymással. A gazdasági verseny mára már átcsapott a politikai arénába is, a geopolitikai instabilitás egyik meghatározó eleme lett. Egyértelműen túlléptünk az USA-hegemónia korszakán. Az USA hanyatló hatalom, még a katonai szintéren is (miként az a 2003–2004-es iraki gerillaháborúból világossá vált), s korábbi nyugat-európai és kelet-ázsiai szövetségesei automatikus támogatására többé már nem számíthat. Éppen ellenkezőleg. Az USA lassan olyan helyzetbe kerül, melyben jelentős engedményeket kell majd tennie Nyugat-Európának és Kelet-Ázsiának, amennyiben már majdhogynem kelletlen támogatásukat meg akarja őrizni a geopoliti-

kai küzdőtéren. Könnyen lehet, az USA-nak egy évtizeden belül döntenie kell, hogy a tőkefelhalmozás jövőbeni lehetséges központjai közül Európa vagy Kelet-Ázsia mellett kötelezi el magát. Ez jelentős változást hoz a világ geopolitikájában.

A második törésvonalat az Észak és Dél közt régóta fennálló ellentét jelenti. Ebben a konfliktusban a triász három tagja alkotja Északot. Miközben azonban a Déllal szemben közösek az érdekeik, egymással folytatott harcok versengésüknek tovagyrúzó hatásai lesznek az Észak–Dél konfliktus vonatkozásában, s a Dél, főképp az erősebb déli országok (Brazília, India, Kína stb.) alkupozíciói javulnak. A Dél szempontjából a kérdés az, hogy az ún. G–20 és az ún. G–90 (vagyis a Dél gazdaságilag, politikailag erősebb és gyengébb országai) továbbra is szoros szövetségben maradnak egymással, vagy külön utak keresésébe fognak, ami a Nyugat malmára hajtana a vizet.

Végül ellentét feszül a davosi szellem és a Porto Alegre-i szellem hívei között. Ez a konfliktus nem földrajzi, hanem ideológiai, s áthatják az osztályérdekek (sic! – a szerk.). A három közül ez messze a leglényegesebb ellentét, noha a média ennek szenteli a legkevesebb figyelmet. A Porto Alegében uralkodó szellem hívei számára a probléma akként jelenik meg, hogy milyen mértékben képesek kivédeni a másik két konfliktus prioritásainak elsöprő erejét, s hogy közös erővel képesek-e – ahelyett, hogy ők válnának befolyás tárgyává – alakítani a másik két konfliktus kimenetelét.

A Davos és Porto Alegre közti konfliktus nem a neoliberalis globalizáció bűneiből és erényeiből fakad, noha sokszor ezt sugallják még a két csoport tagjai is. Nem a kapitalizmusból mint világszisztémából, mivel a

kapitalizmus mint világrendszer szerkezeti válságban van, s a következő húsz-ötven évben megszűnik. A vita arról szól, hogy mi fogja felváltani a kapitalista világgazdaságot mint történelmi rendszert. A konfliktus magva az, hogy egy olyan másik rendszer felé mozdulunk-e el, mely fenntartja a kapitalizmus egyik lényegi tulajdonságát, hierarchikus, egyenlőtlen és megosztó jellegét, vagy egy új világrendszer felé, mely relatíve demokratikus és egyenlőségpárti.

Ez nem kis kérdés. És egyelőre egyik oldalon sem körvonalazódtak világosan az új világrend szervezeti és szerkezeti paraméterei. Jelenleg az eltérés a zsigeri indulatokban, nem pedig eltérő paradigmákban mutatkozik meg. Kétségtelen azonban, hogy ebben a harcban a Porto Alegre szellemét képviselő erők egyetlen komoly megjelenítője maga a Társadalmi Világforum. S nem kérdés az sem, hogy e struktúra szervezeti kulcselemének, a fórumnak mint nyitott térnek nincs elfogadható alternatívája. Azt azonban, hogy a nyitott tér miként tudja majd szolgálni a világ demokratikussá és egyenlőbbé alakításának célját, az fogja eldönteni, hogy a Társadalmi Világforum képes lesz-e, s ha igen, hogyan, eszközöket találni a nyitott tér és a valódi, konkrét politikai tevékenységek összeegyeztetésére. Ez nem lesz könnyű, s a TVF 2005-re ígért reformja csak a kezdeti lépés. Magam úgy gondolom, hogy a megoldás kulcsa az, ha támogatjuk és intézményes teret alkotunk az összetett politikai szövetségek és tevékenységek számára a TVF-en belül anélkül, hogy bármelyikük is magának a TVF-nek a sajátjává válna. A nyitott tér nem csak a résztvevők eszmecseréjének és elemzéseinek kell hogy teret adjon, hanem azoknak a párbeszédnek is,

melyek a világban lehetséges politikai akciók alternatív módozatainak gyümölcsözőségéről szólnak.

Egy nyitott tér nem szolgálhat mindenki ernyőszervezeteként, soha nem is volt ez a cél. A TVF kizárólag azokat köti össze, akik elvetik a neoliborális globalizációt és az imperializmus minden formáját. Nagy ernyő, de korántsem határtalan. Vannak határai a befogadásnak. A TVF-nek olyan nyitott térként kell működnie, mely nem pusztán felvet bizonyos kérdéseket és az akciók alternatív formáit, hanem az alternatívák tesztelésére is bátorítja a próbálkozni vágyókat. Ezek a cselekvési formák nem pusztán eltérő formákat, hanem eltérő tereket is jelenthetnek. Némelyik talán lefedi az egész világot, némelyik regionális, mások összekötnek bizonyos területeket, vagy éppen lokálisak. Természetesen a TVF már most is ezt teszi, azonban szervezeti struktúráján belül tudatosan kell integrálnia a különböző cselekvések között fellépő kölcsönhatásokat. Mindaddig, ameddig a vita barátok és nem a szintiszta igazság védelmezői között zajlik, az efféle kölcsönhatások csak erősíthetik a TVF-nek a világ átalakításában játszott központi szerepét.

A nyitott tér második lényegi eleme az, hogy valóban nyitott, azaz tökéletesen átlátható legyen. Eleddig a kívánatosnál sűrűbb homály fedte a TVF működését. A döntéshozatali folyamatok nagyobb részének kellene mindenki számára áttekinthetően zajlania. Ez gátat szabhat azoknak, akik esetleg úgy döntenek, hogy „átveszik” a TVF-et, és megváltoztatják alapvető jellegét. Biztosítékul szolgálna a résztvevőknek arra, hogy egy demokratikusabb fórummal építünk egy demokratikusabb világot. Egyszerű lenne például videóra venni a nem-

zetközi tanács üléseit, s a felvételeket elérhetővé tenni az interneten. Ennek megvan az a veszélye, hogy egyeseket szereplésre csábít, de nagy erénye, hogy mindenki megtudhatja általa, miről is folynak a viták, s elősegítheti bekapcsolódásukat.

Összefoglalva tehát az eddigieket: mondjunk igent a nyitott térnek, feltéve, hogy a TVF egyben egyfajta küzdőtérre is válik, mely intézményes találkozási pontul szolgál az összetett szövetséges csoportok és politikai tevékenységek számára, valamint a TVF működése jóval átláthatóbbá válik. Hogy elegendő lesz-e mindez a TVF túléléséhez és az átalakulásért világszerte folyó küzdelmekben betöltött központi szerepének megtartásához? Egyáltalán nem lehetünk benne biz-

tosak. Ez pusztán egy kiindulási pont, melyet nagyjából öt éven belül újra kell értékelni. Könnyen lehetséges, hogy az elkövetkező öt évben, akár a világrendszerben kialakuló közvetlen konfliktusok, akár belső megosztottságok miatt, a Társadalmi Világforum széthullik. Nem tartom valószínűnek, de kétségtelenül előadódhat. Amiben biztos vagyok, az az, hogy a jelen pillanatban nincs elfogadható alternatívája a Társadalmi Világforumnak mint a Porto Alegre szellemében harcot folytató vagy a demokratikus és egyenlő világrendszer megteremtése iránt elkötelezett sokakat a világ porondján reprezentáló erőnek. Vagy működtetjük a Társadalmi Világforumot, vagy vele süllyedünk.

A szerzőről. Immanuel Wallerstein a Yale egyetem oktatója és a Fernand Braudel Központ közgazdasági tanulmányokért, történelmi rendszerekért és a művelődésért felelős igazgatója. Korábban a Nemzetközi Szociológiai Szövetség elnöke volt (1994–1998), valamint a nemzetközi Gulbenkian Bizottság elnöke a társadalomtudományok újjászervezése területén (1993–1995). A világrendszerek elemzésének három témakörében publikál: a modern világrendszerek történelmi fejlődése; a kapitalista világgazdaság jelenkori válsága; a tudás struktúrái. Könyvei mindhárom témakört egyenként tárgyalják: *A modern világrendszer* (1974, 1980, 1989); *Utópiák avagy a 20. század történelmi lehetőségei* (1998); *Át nem gondolt társadalomtudomány: a 19. századi paradigmák határai* (1991).

Email: immanuel.wallerstein@yale.edu

Forrásszöveg: <http://fbc.binghamton.edu/iw-wsf.pdf>

Fordítás: Indymedia.hu

Farkas Gabriella és Szécsi Ilona

Bréda Ferenc

Mimesis mythica?

Minden művészet – kifejezésnyelv. (...) E kifejezés pedig vagy ornamentum, vagy utánczás. Ezek magasrendű lehetőségek, ellentétük a kezdetekkor alig érezhető. E kettő közül mármost föltétlenül az utánczás az eredendőbb. (...) Az utánczás a fiziognomikusan felfogott „te”-ből indul ki, ami önkéntelenül is az életritmussal való egybecsengésre csábít; az ornamentum viszont olyan énbén fogan meg, amely tudatában van önmaga egyedi jellegének. Az előbbi széles körben elterjedt az állatvilágban, az utóbbi viszont csaknem kizárólag az ember sajátja.

(Oswald Spengler: A Nyugat alkonya.)

1. A színházat általában a *mimesis* – az utánczás – művészeteként tartotta számon ide s tova két évezred humán közgondolkodása a némiképpen mégis „sötét” – avagy inkább: füstös? –, de mindenképpen „mély” középkori bölcselet által *Magister*nek kikiáltott Arisztotelész *Poétikájától* indulólag, mely mű a színháztudomány – modernebb diszciplína-megnevezésként: a teatrológia – „alfájának és ómegájának”, s egyben „Bibliájának-Koránjának” s „Marx–Engels–Leninjének” számít, elannyira, hogy még a XX. század legnagyobb hatású esztétája – nevezetesen: Lukács György – is színházkoncepcióját a *Poétika* kortárs újrafogalmazására épített, elsődlegesen, még akkor is, ha Lukács figyelmét korántsem kerülték el a teatrális műnem ama értelmezései sem, amelyek „kilógtak” a nagy „Sztagirai” – azaz: Arisztotelész – meglehetősen szűkre szabott és a kifejtési s az egzegetikai (értelmezési) jólneveltség minden „kapcsolási” merészségét és intellektuális izgalmát mellőző, nagyon is „puritán” kereteiből.

2. Természetesen itt nem arról van szó, mintha a skolasztika imádott és *no-lens-volens* „megkeresztelt” *Magistere* – aki a kora középkorban még szigorúan tiltott olvasmány a római kereszténység olvasó elméi számára – nélkülözne általában az elméletileg taglalt jelenségek értelmezési lendületét.

Arisztotelész vitathatatlanul az emberi gondolkodás egyik Nagy Sándora, ha már a történelmi Tanítvány metaforájával szeretnénk meghatározni-megnevezni a történelmi Mestert, s Arisztotelész érdemeiből mit sem vonhatnak le az elkövetkezendő adalékok és kultúrtörténeti kiegészítések, hisz a *Magister* szerepét az egyetemes gondolkodás történetében mindenki tudja.

Azt viszont már kevesebben, hogy a *Magister* cím eredetileg nem Arisztotelészé, miként azt hinnők, ha csupán csak a skolasztikát ismernék.

Aquinói Szent Tamás a *Summa theologicá*ban ugyan a *Magister dixit*et mindig Arisztotelészre érti (*A Mester mondta*), ám a „*Magister*” némiképpen

„mágikus” és misztikus léghört árasztó rangját a görögnyelvűség kultúrájában elsősorban a közel két évszázaddal korábban élt és tevékenykedő, „pythikus” Püthagorasznak osztotta ki a szicíliai Mester tanítványi kara és kórusa.

De nemcsak ennyi a baj a *Poétikával*.

A görög kultúrát és történelmet fölületesen és csak helyyel-közzel ismerő kulturális köztudat Arisztotelészt és műveit a „klasszikus görögség” aranykorába sorolja.

Ám a *Poétika* nem a klasszikus kor szellemi terméke, és nem a görög irodalmi aranykor csúcsa és gyöngyszeme, hanem egy, ugyan görög nyelvű, de már nem görög eredetű és alapvetésű, hanem egy *per definitionem et per generationem* is egyiptomi-epeiroszi-makedón gyökerű, merőben új kultúr-szellemnek a legelső robbanása, s mint ilyen a görög színházhoz való hozzászólás körülbelül olyan Arisztotelész részéről, mintha Yeats írná meg az angolszász irodalom nemzeti érzelműnek tűnő történelmét angolul ugyan, de ír szellemben és a neokeltizmus szemszögéből.

Arisztotelész nem az „utolsó” klasszikus görög szellemiségű gondolkodó, hanem a „legelső” hellenisztikus „objektív” („tárgyilagos”) bölcselő, ha nem éppen az univerzalitást (az egyetemességet) világprogramként kitzűző hellenisztikus világpolgárság eszmei „Zeusza”, azaz, ha nem éppen a totális humanizmus „otthonom az egész világ”-perspektívájának a meghaladhatatlan „Atyja”.

A világpolgár pedig, még akkor is, ha a makedón falanx tagja – avagy annál inkább!, minthogy az ő szülővárosa, poliszja világgá tágult – igyekszik átvenni, utánozni a „Mester” – ebben az új, kultúrtörténeti szereposztásban: Arisztotelész – *mimesis*-elvét, a különböző kultúrákból megpróbál minden számára hasznosíthatót átvenni, földolgozni és utánozni.

Ezenmódúlag könnyen megeshet, hogy az arisztotelészi-alexandroszi *mimesis*-elv és ennek antik világexportja eredetileg nem esztétikai – mint elképzelte azt két évezred esztétaserege –, hanem kultúrpolitikai indíttatású és célzatú.

Emellett gyakorlati szinten is a „göröggént” ismert szellemiség világméretű (Perzsia, Kaukázus, Afganisztán, Türkmenisztán, Kazahsztán, Pakisztán, Északkelet-India, Egyiptom, Észak-Afrika, Közel-Kelet stb.) alexandroszi-arisztotelészi elterjesztése és „exportja” sem mehetett volna végbe a hellén kultúrmodellek rendszer- és tervszerű lemásolása, „utánzása” – avagy *mimesise* – nélkül.

3. Az egyetemleges és összemberi szinkretizmus megvalósításának az érdekében a *mimesis*-elv művészetempirikus alkalmazása tehát egyfajta interaktív játékot hoz létre a kultúrák között.

Egyfelől a hellenisztikus ember a nem hellén kultúrákból azt veszi át, ami ízlésének megfelelően az illető kultúrszférákban beépíthető a görögös modellek gazdagításának és „továbbgondozásának” a céljából, s azt, ami a bekebelezendő kultúra és a hellén modell között hasonlóságot mutat.

Másfelől pedig a nem görög szellemű kultúrák „görögös” mintákkal termékenyen meg hellenisztikus „ötveteket” és teljességre törő szintéziseket (v.ö. gandarai kultúra) hozva létre.

S még ha a *mimesis*-elv nem is lett volna kultúrpolitikai gyökerű, azzá lett az alexandroszi-arisztotelészi Világbirodalom létrehozása folytán. A *mi-*

mimesis-elv, az utánzás kultusza kanonizálódik. És Róma sem fog eltérni az alexandroszi modelltől, és konszenzuális, társadalmi-művészeti dekrétummá válik, hogy *Imitare necesse est*.

A *mimesis* – az utánzás – empirikusan (gyakorlatilag) is lemérhető divat és erkölcsi-etikai „láncreakció” lesz, s következésképpen hierarchikusan lebontja magát a társadalmi és művészeti „piramis” alapjaiig: a Tanítvány (*Alexandrosz*) „utánozza” a Mestert (*Arisztotelészt*), a makedón falanx tisztikara „utánozza” a Tanítványt (*Alexandroszt*), a makedón falanx közlegénye pedig „utánozza” a tisztikart, a tisztikar a vezérkart, s így tovább: mindenki mindenkit utánoz, én is *mimesis*, ti is *mimesis*, mi is *mimesis*, makedón utánoz görögöt, makedón-görög perzsát, makedón-perzsa indiait, indiai egyiptomit, egyiptomi szíriait, s *dal capo al fine*...

Arról már nem is beszélve, hogy a Mester *mimesis*-kultusza és -központúsága milyen személyes formában jegecetesedett ki az önmagát a világtörténelem színpadán isteni szereposztásban megrendező Tanítvány esetében, aki a *mimesis* tökéletes, minél tökéletesebb megvalósítójaként önmagát Amon-Ráként és Dionüsszoszként (!) tette egy teatro-theológiai kultusz központi *divinitas*ává.

Utóvégre – gondolta Sándor Evhemerus és a Mester hű követőjeként – a „mostani” istenek valójában az elő-történelem forгатagos és zavaros, mert íratlan korszakában ugyanolyan nagy hatású civilizatorikus hősök – de hús-vér emberek – voltak, mint ő. Aki a hősök – alias az „istenek” – nyomdokain jár, megistenül. És lőn.

A *mimesis*-elv hivatalosított világbirodalmi és állami kanonizálása és „mitologizálása” nem jelentet, csupáncsak annyit, hogy a művészeti termelés s a korabeli viselkedésmoделlek az utánzás törvénye alá kerültek a társadalmi rendelés s a hatalom által irányított – előírt – alkotás esztétikai divat függvényében.

Amellett, hogy az utánzás gyakorlati hatékonysága kézenfekvő, minthogy nem igényel különösebb szellemi mozgékonyaságú teremtőképességet, az alexandroszi muszáj-elitizmus ellentmondást nem tűrő parancsuralmát is kiválóan emblematizálja. A diktatúrák és a zsarnokok mindig is a *mimesis* vallásának a fanatikusai: a mindenkori *türannoszok* mindig is utánoznak valami „nagy” elődöt, vajmi „eszményi” példaképet, s következésképpen a „nép” is kell utánozza őket, az ön-sztároló *türannoszokat*. A nyájszellem mindig is „utánoz”; a szolgálalkívé vált-tett tömeg hüen „imitál”; az én öntörvényű (vagy legalábbis annak hiszi magát), a *mi* mintegy automatikusan mitikus és... mimetikus.

Tatabányai színházi látcső

A tatabányai Jászai Mari Színház – Népház színre vitte Arnold Wesker *A konyha* című darabját, illetőleg annak újrairt változatát, minthogy a szerző – jó tizenöt év távlatából – újra feldolgozta a darabot. Persze ez a feldolgozás nem friss, a nyolcvanas évek elején készült, de Magyarország kulturális fejlettségben is tartja a két évtizedes lemaradást a Nyugathoz képest, hiszen a régi változatot már az új elkészülte után mutatták be magyarul, s az újnak most, 2004 októberében volt a premierje. Az eredeti kamaradarabhoz képest az új változat tágabb teret ölel fel és több szereplőt alkalmaz. Természetesen a mondanivaló örök érvényű, abban nem történt változás, s a milió ugyanúgy a hatvanas évek brit társadalma. A főszereplő Peter (Molnár Csaba alakítása), a német szakács, akinek szangvinikussága, féltékenysége, robbanékonysága a darab mozgatórugója, nagy igazságokra mutat rá. Szerelmét, Monique-t Moldvai Kiss Andrea játssza. A darabot a színház direktora, Harsányi Sulyom László rendezte. Dramaturg és egyben a darab fordítója Lőrinczy Attila.

A központi jelenet a második felvonásban az álmokat soroló s azokon keresztül a különböző népeknek s társadalmi rétegeknek szociografikus mélységű villanásai, s nemcsak az akkori brit társadalom, hanem a mai kornak is hű analízisét adja.

PETER Ezt a konyhát, ezt is megtalálod mindig. Ezen gondolkodj el, pocok. Ez a diliház mindig itt lesz. Elmehetsz te, elmehetek én, vagy Dimitri – a konyha itt marad. Működni fog akkor is, mikor mi már meghaltunk, erre gondoldj. Napi nyolc órát nyomunk le itt, és semmi. Szart se kapunk. Itt a konyha, és itt vagy te. Te és a konyha. És ez a konyha semmit nem jelent neked, ahogy te se a konyhának. És Dimitrinek van igaza. Mit leprázod ezt a konyhát, pocok?

KEVIN Az lenne jó, ha jönnél be egyik reggel és tessék, nincsen konyha?

PETER Ja, egy reggel! Képzeld csak el! Bejövök, aztán nincs.

KEVIN Aha. És nem lenne munkád.

PETER Belehalnék, szerinted?”

A tulajdonképpen ezt a jelenetet előkészítő első felvonás a vége felé veszít feszségéből, ezért hajszálnyit vontatottá válik az egyébként szimbolikus és a darab egyik csomópontját képező nagyjelenet, ahol gyakorlatilag majd’ az összes szereplő jelen van, összjátékuk kulminálódik.

A darabban nem csupán a gondolatiság, hanem a humor is jelentős, hiszen az európai csereprogram keretein belül több külföldi szakács is dolgozik, akikre a nacionalista hentes mindig megjegyzéseket is tesz, és egymás közt a történelmileg begyöpösödött ellentétek is előjönnek. A darab ellenállhatatlan erejű poénja a protagonista német szakács alábbi megnyilvánulása: „– Én német vagyok, te zsidó! Hát együtt szenvedtünk!” Az ehhez hasonló fanyar poénok megkönnyítik a komoly filozófiai tartalmak befogadását, ezért különösen élvezetesek azok számára, akik szeretik az olyan színműveket, amelyekben a humor és a gondolatiság tökéletes összhangot alkot.

Hasonló darab a Jászai Mari Színház egy másik bemutatója is, a Kossuth-díjas, sokáig emigrációban élő Barta Lajos *Szerelmem* című műve, a magyar drá-

mairódom kiemelkedő alkotása. A darabot beválogatták a Pécsi Országos Színházi Találkozóra, a POSZT-ra is. Az 1916-ban megalkotott mű a kor vidéki kispolgári életét ábrázolja. A mű zsenialitása többek között abban rejlik, ahogyan a komikus, már-már groteszkbe hajló elemeket és a nyílt erotikát ötvözi az egyre kétségbeesettebb boldogságkeresés motívumával.

Az előadás dramaturgja Kárpáti Péter, rendezője Novák Eszter, szerzőpárosként számos darabot állítottak már színpadra. Az anya szerepét Csomós Mari alakította, a három lány megformálói pedig Tóth Ildikó, Kovács Vanda és Gidró Kati. A legidősebb lány decens és zord alkat, a legifjabb meg még éppen hogy belekóstolt a szerelembe. A középső lány viszont rendkívül érdekes szerep. Benne éreztem leginkább azt az eszkalálódó erejű libidót, aminek közvetlen ábrázolásáért már a korabeli kritika is dicsérte a szerzőt. Ebben természetesen nemcsak az írónak, hanem a *Bűvölet* szinkronjában az egyik protagonistát, Catarina Masit alakító színésznő energiái is kellettek. A nővérek állandóan civakodnak, ami a színpadon igen élettelenesen jelenik meg. A férfi színészek alakítása jó, de nem ennyire jellegzetes. Ez a szerepekből is adódik, hiszen az egyetlen igazán jelentős férfi szerep Komoróczy, az adótitst, akit Varga Zoltán alakít. Ez egy fásult és nem igazán szórakoztató figura, mégis a lányok körében a másik két férfi Budapestre történő távozása miatt „Hahn im Korb” státusba kerül. Ez a sváb körben közkedvelt mondás (szó szerint: kakas a tyúkketrecben) azokat a férfiakat illeti, akik egy kisebb-nagyobb lánytársaságban jelen lévő egyedüli férfiak. A végén egészen abszurd jelenetben megtalálja a boldogságot a legidősebb lány s az egyedülként megmaradt fiú. Tehát a hepiend adott, ám de az oda vezető út nem minden részletét tekintve komikus, a darab komikus, groteszk és bizonyos elemeit tekintve tragikus húrokat is megpendít, hiszen ebben az ambivalens tapasztalatokkal teli boldogságkeresésben rengeteg fájdalom is van, olyannyira, hogy a hepiend már csak a groteszk stílusesszközök segítségével oldható meg.

Posta Ákos István

A világ egy kínzókamra

Németh László: Nagy család. Az Evangélium Színház előadása. A már megszokott budapesti játszóhelyén, a Duna Palotában vitte színre Udvaros Béla, az Evangélium Színház spirituusz rektora, rendezője Németh László *Nagy családját*. Nem volt könnyű dolga. Elszálltak már – nyomtalanul? – azok az idők, amikor a családról való moralizálás, *építő* gondolkodás, a kis sejt nemzetépítő akarata stb. valamit is számított. Négy évtized előtt – akkor láttam a veszprémi színház vendégjátékát a Bartók Teremben (a mai Pesti Színház helyén), ha jól emlékszem, Nagy Attilával – még fölkeltette a társadalom és a levert 1956-os forradalom letargiájából valamennyire ébredező néző érdeklődését az ilyesféle, a nő Atlaszként való ábrázolását, heroikus összetartó erejét fókuszba emelő „okoskodás” (erkölcsi példázat). Félig-meddig Németh László is tiltott árunak számított, hogy ne áramlott volna a szenzációra – önmaga megváltására? –

éhes publikum a színházba. Izgalmát fokozhatta, hogy egy, a kortárs magyar drámára „szakosodott” vidéki színház szerepelt Pesten.

Mára ezek az idők elmúltak. Nem csupán azért, mert Németh epikusan terjeszkedő színpada – nem a *Galileiről* és nem is *A két Bolyairól* van szó – csak körkörösen, az ibseni izzást csak helyenként visszaadva mutatja a drámai összeütközéseket, hanem azért is, mert – legfőképpen ez esik nagy súllyal a latba – a család hagyományos szerkezete jócskán megváltozott. A nő, legalábbis a modern gondolkodás szerint, fölszabadult; s legalizált anyaszerepe ugyancsak megváltozott. Ez utóbbit az a – ha tetszik, megdöbbenő – tény is bizonyítja, hogy százból harmincnégy gyermek már nem házasságban születik. Hogy ebben a kifecsközött helyzetben a Németh László-i asszony(anya)modell, jelen esetben Kata, miként viselkedne, mire biztatná felnőtt gyermekeit, nem tudhatni. Hogy mégis helye van a nap alatt, s minden „túlhaladottsága” ellenére is a zúrós, rohanó, az egyéni érdeket a közösség érdeke fölé emelő korban is érdemes – szükségszerű? – rá figyelni, ahhoz kétség nem fér.

Mindezek tudatában állította színpadra Udvaros Béla a *Nagy családot*, számolva a korszerűtlenség vádjával. A jelmezeket is tervező Huros Anna Mária díszletei – a jól mozgatható, egyszer a színükkel, másszor a visszájukkal élő színpad (könyvespolcok, szobabútorzatok) és a beszélgetések intim helyeit a színpad jobb és bal oldalán kialakító „tartozékok” – már előrevetítették a realista játékot. Melyben az összeütközések (Bodor Ernő – Kata) inkább az egymásnak feszülő házastársak pszichikumában zajlanak.

Hagyományos szerelmiháromszög(?)-történetről volna szó, ha a megcsalt feleséget, Katát, nem erősítené hajdani tanárának fölbukkanása. Szilasi tanár úr az életmodellként is szolgáló tisztaságnak, erkölcsnek élő szobra. Az a pedagógus, akiért – eszméiért, állhatatosságáért – diákjai (azok közül is főképp a serdült lányok) élnek-halnak. S ez a kisugárzás, minthogy Szilasi az író alteregója, később is, az iskolán túl is megmaradt.

Itt, a lassú drámacsörgedezés folyamányaként, épp az öregedő feleség hitét erősíti: a veszteség (mármint a férj kilépése a házasság kötelékéből) bizonyos nyereséggel is járhat, hiszen a próbára tett erkölcs – nem kevés szenvedéstudattal – megacélozhatja az egyedül maradt asszony életrealitását, döntésének helyességét. Kata gyémántkemény jellemmel, a házasság fölbontásába végül is beleegyezve, állja a megpróbáltatásokat.

A rendezőnek nehéz dolga volt, hiszen eme „korszerűtlen” történet – hiába az alakok, köztük is egy jobb sorsra érdemes kis kurva mozgalmas fölbukkanása – jobbára a hősök lelki világában zajlik. Külsőre minden a helyén van, mindenki tudja és teszi a dolgát. Jönnek-mennek, hírt hoznak, csöngetnek (ez utóbbi a jelenete[ke]t előrelendítő dramaturgiai fogás), zajonganak, mintha ez a ki-be járás tükrözné az alakok (és az összeütközés nélküli drámaszerkezet) bizonytalanságát. Azzal, hogy a főszereplők nem igazán fajsúlyosak – Kata jól megírt, összetett jelleméhez képest az elkódorgó férj, Bodor Ernő csak fanyar utánzat –, megbillen a szerkezet. A *pietài* tulajdonságokkal is fölruházott asszonyhoz viszonyítva mindenki csak másodlagos, harmadlagos. Még a jellemkép-illúzióként jelen levő hajdani tanár, Szilasi is.

A dráma eme hiátusait a rendező úgy igyekezett eltüntetni – áthidalni? –, hogy egyes mellékalakokat, a groteszk felé billentve a játék súlyát, humoros

színben tüntetett föl. Így a kis szerepek is megnőttek. Ebből a szempontból egészen különleges – mozgásimitációjában bámulatos – a Klára segédházfelügyelőt alakító Szoboszlai Éva visszafogott és vérbő komédiázása. De Melis Gábor realista fantáziája (Gara gondnok) és Gyurin Zsolt (Vogel Karcsi), valamint Rácz Géza (Tóth Sándor villanyszerelő) groteszk szerepformálása is szintén üde folt. Jobbára nekik köszönhető, hogy a Péter szájából elhangzó mondás – „a világ egy kínzókamra, melyet a jóság meggyötülésére és a szépség eltorzítására találtak ki” – néha-néha átlendül valaminő hétköznapibb-nevettetőbb alakzatba.

A kisebb nőszerepek megformálói közül leginkább Milka Julianna (Vera) és Mészáros Szilvia (Meszlényi Lídia) tetszett. Milka szűzies hamvasságú kurtizánja telitalálat. Hogy Juhász Mónika (Vica) tinédzserje, bár némi groteszk jelleggel, túlhabzott, az Szabó Péter (Péter) túlpörgetett huligán-nagyiújának is köszönhető; habár ez utóbbi a színész furcsa hanghordozása ellenére is meggyőzőbb alakítás.

Bitskey Tibor minden gesztusából látni, hogy nagy színész. Szilasi tanár úr papírfiguráját, annak hősi gesztusait, jó érzékkel, leszállította a földre. Kárpáti Tibor a szerep követelte fanyarsággal hozta Bodor Ernő nem túl karakteres alakját. A rendező által jócskán meghúzott dráma Vajda Márta (Kata) vállán nyugszik, aki számtalan arcát mutatva vérbő asszonyt formált ebből az „istenalakból”.

Visky András: Júlia. A Thália Színház és a kolozsvári Állami Magyar Színház előadása. Amit az Új Thália Stúdió színpadán – pódiumán – látunk, az maga a varázslat. Lecsupasztított cölöpfal előtt, a fizikai kényszerűséget legyőzve – nincs ilyen hosszú gúzsba kötés – térdel, kuporodik, ül, görnyed, testét csaknem odaszögezve a pallóhoz vagy a barakk előtti tér szikkadt, száradt, döngöltagyag-szerű terepéhez, egy, a halálból, lázálomszerű gyöttrődéséből kitértorgó, behunyt szemű angyal.

Ujjatlan lenvászon ruhában, lábán durva, félig fűzött bakancs; ebben a valósínűtlenségében is megfeszített – ama *megfeszítettést* imitáló – testhelyzetben imádkozik, könyörögve társához, a Halál Angyalához (Angina Pectorisnak is nevezetik, főképp „szív-ügyekben”), hogy ragadja őt magához, emelje föl égi magasságba. Bízván a meghallgatásban, hátha evvel az áldott *szóktetéssel* megszabadul irdatlan szenvedésözönétől.

Aki Visky András kolozsvári költő nagy hatású monodramáját – versként is megálló szövegét – mondja (Szilágyi Enikő részesültetett ebben a jutalomjáték-szerű kitüntetésben), az tudja, hogy a biblikus erezettségű történelmi látomás valós alapokon nyugszik. Egy református pap, az elvtársakat már létében kikezdő tiszteletes letartóztatása és családjának – feleségének és hét gyerekének – a romániai gulagra való kitelepítése (politikai felhangokkal) maga a gyalázat. És érzi is, teste minden porcikájában, hogy ennek nem szabadott volna megtörténnie.

Szilágyi Enikőnek az egész testet áthullámoztató *remegései* abból fakadnak – az ébrenlét álom és egyidejűleg valóság is –, hogy ötvenedszer magára véve a terhet sem tud szabadulni (a félszázadik, vagyis jubileumi előadást láttam), a stációjárás fizikai és szellemi megpróbáltatásaitól. Ha látszólag nyugodt, merev is elcsigázott teste, a csukott szemhéz a fájdalom kívül a minél előbbi *elfelejtést* szimbolizálja. A színész fölhúzott íjként feszül. A fájdalom kibeszélésére való készenlét az, ami minduntalan táplálja forrásait. Innen a látható és

láthatatlan remegésnek tetsző hullámváz. Vagy talán csak rabjai vagyunk ennek a káprázatnak, s azt gondoljuk, hogy annyi kint alig lehet moccanás nélkül kibírni. Idegesítően hat ránk ez az *időtlen* – akárha testét kikapcsoló – varázslat. Mintha a színész tökéletes beleérzéssel megteremtette volna azt az állapotot, amelyben – József Attila-i szóval – összekocognak a molekulák.

Visky András verse van annyira gazdag, hogy a *fojtott ima* mögé nézve a történelemre – egy család és a haza (jelen esetben két ország: Románia és Magyarország) történelmére lássunk. És Trianonra, a részben fekete krepp-papírral letakart térképre. Egy síros történelemtanárra és síros – később „pártutasításra” áruulóvá vált – diáklány-szerelmére. A gazdag bécsi rokonra és családból való kiutasítására, és legkivált a megszentelt (halálig tartó) frigyre, amely a kedves (a férj) távolléte alatt is – gyűrű gyűrűbe kapcsolódva – erőt adott a juhodály, ahol adta megaláztatás léttörvényeinek az elviseléséhez.

Visky költőileg átszellemült, a biblia-parafrázist színházi környezetbe úszta-tó szövege egyszerre egy sosem volt Rómeó és Júlia-történet és egy huszadik századi poklot elénk vetítő lélekvalóság. Szilágyi Enikő megrázó alakításában: egy utolérhetetlen – történelmi grádicsokon is lépdelő – *Énekek éneke*; jog a szerelem, a letartóztatott férj, az emberi méltóság visszapörlésére. Melyben a szabadulás reményével kecsegtető rabügvyédek (Júliának csak a testét kellene odaadnia) és a Securitate-ügynökök éppúgy szerepelnek, mint országvezetők (a Kárpátok Génusza és ama tömzsi, kopasz Mátyás), valamint „átkeresztelt” voltukban is többnemzetiségű, gépfegyversorozattal égbe menekített kutyák. Megrendezett cirkuszi – bírósági – tárgyalások és a valahai leánygimnázium „szép kis flotillára való tengerész lányai”.

A rendező, Tompa Gábor, Selmeczi György (zene) és Dobre-Kóthay Judit (díszlet-jelmez) arra szövetkezett, hogy ez a *shakespeare-i* történettel és költészettel fölérő *Júlia* az érzelmi kiszolgáltatottság tekintetében is a legökonomikusabban – a visszanyelt sírás folytán is szikrázón – álljon előttünk. Júlia az elképzelt halálból, melyben az esőkoppanás szinte egy üstdob döndülésével ért föl, gyermeke által ébredt föl, aki a „halottnak” fölnyitotta a szemét.

Szilágyi Enikő 98 (!) perces, fizikai teljesítménynek sem utolsó, elemi erejű monodráma-interpretálása azzal fejeződik be, hogy meghallván a gyermeke(i) által cselekvéssé tett ígét – *kelj föl, és járj!* –, *beépül* a háta megett lévő falba. Minthogy tenyerével megsimogatja, élővé teszi a börtönét. Élővé, hiszen kiáltása, sóhaja – „Uram, Szerelmem” – egyben a föltámadás bizonyossága is.

Szakolczay Lajos

A NÉPLIGETBEN

JELENET A RÓZSA SÁNDOR CÍMŰ DARABBÓL

Színről színre

„Természetesen maga a szín-ház szótöve is népi megnevezés: a szín a népeletben rendszerint fából épült, jórészt nyitott épület.” (Balázs Géza)

„Színházban dolgozni, bármit, iskolás és mohó kíváncsiságot jelent (...) olyasmit, mint belelapozni egy látnok emlékirataiba. Nézőnek lenni itt, akár halnak lenni egy izzó akváriumban.” (Németh Ákos)

„Gombrowicz művének alapmotívuma éppen a »történelmi kortalan-ság«, az éretlenség és az érettség konfliktusa.” (Király Nina)

„Gombrowicz *formája* amennyire egyértelmű, épp annyira marad a meg nem értés elrejtettségében.” (Molnár András)

„Le kell rombolni a korlátait ahhoz, hogy istenként mindent meg merjen tenni. És hogy a nép mindent megbocsásson magának, amit elkövet. Minden gonoszságot, minden bűnt, mindazt, amire a többiek csak vágnak, amire csak álmaikban mernek gondolni.” (Borbély Szilárd)

„A mindenkori *türannoszok* mindig is utánoznak valami »nagy« elődöt, vajmi »eszményi« példaképet.” (Bréda Ferenc)

„Csak azok tudják, akik ezt csinálják, hogy egy szép este, egy nagy történet eljátszása egy színésznek mennyi fizikai és szellemi energiájába kerül.” (Husztai Péter)

„Az új színház lehet minden, mert a színpad megnyitja előttünk a szabadság korlátlan terét. Az érdekek kegyetlen nyomása alatt lévő világban a legértékesebb kincs az új színház szabadsága.” (Maciej Nowak)

Ára: 550 Ft. Előfizetés: 4000 Ft.

Előfizethető a postahivatalokban a szerkesztőség címén:
1014 Budapest, Szentháromság tér 6. III. em. 14.
Fogadóórák: csütörtökönként 10–18 óráig

Folyóiratunk a hírlapboltokon kívül kapható Budapesten a Balassi, az Euroklub, az Osiris, a Pont, a Vince és a Kálvin téri Cartaphilus könyvesboltban, a Fonóban, valamint az Írók Boltjában.

A *Napút* elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-29902327